

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Aušra Drungilaitė

Edukologijos magistrantūros studentė

**IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKA
VAIKO TEISIŲ MOKYME**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
prof. habil.dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus Aušra Drungilaitė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY.....	5
ĮVADAS.....	7
1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKOS VAIKO TEISIŲ MOKYME TEORINIAI PAGRINDAI.....	11
1.1. Kompetencijų teorinis pagrindimas.....	11
1.2. Mokymo(si) kaip pedagoginės kompetencijos esmė ir turinys.....	17
1.3. Vaiko teisių apsaugos juridinis pagrindimas ir svarba saugiai vaiko raidai.....	21
1.4. Vaiko teisių raiška į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje.....	26
1.5. Vaiko ir suaugusiojo sąveika į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje.....	30
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI.....	33
2.1. Tyrimo metodologija.....	33
2.2. Tyrimo organizavimas ir metodai.....	34
2.3. Tiriamųjų charakteristika.....	36
3. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKA VAIKO TEISIŲ MOKYME TAIKANT Į VAIKĄ ORIENTUOTO UGDYMO SISTEMĄ.....	38
3.1. Vaiko teisių mokymo programos „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ tikslai ir turinys.....	38
3.1.1. Pedagogo kompetencijų raiška mokant Vaiko teisių pagal programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.....	46
3.2. Pedagogų nuomonė apie jų kompetencijų raišką mokant Vaiko teisių į vaiką orientuotoje ugdymo sistemoje.....	69
IŠVADOS.....	81
REKOMENDACIJOS.....	82
LITERATŪRA.....	83
PRIEDAI.....	88

SANTRAUKA

Magistro darbo tema „IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKA VAIKO TEISIŲ MOKYME“.

Temos aktualumas. Ikimokyklinio ugdymo pedagogams būtina susipažinti su Vaiko teises reglamentuojančiais dokumentais, kad gebėtų jų mokyti ikimokyklinukus pagal vaikams būdingos patirties ypatumus. Vaiko teisių konvencija nurodo, jog ką tik gimęs vaikas jau yra individas, kuriam būtina užtikrinti teises į saugią socialinę, kultūrinę raidą. Kai ikimokykliniame amžiuje vaikas pradeda susipažinti su jį supančia aplinka, taisyklėmis, tuomet atsiranda galimybė Vaiko teisių mokymui, nes jos apima tam tikras elgesio su vaikais normas. Įsivyravus į vaiką orientuoto ugdymo sistemai, kai vaikas, o ne pedagogas tampa mokymo procesą projektuojančiu subjektu, teisės reikšmės samprata vaikams itin reikšminga. Tačiau net ir pedagoginėje visuomenėje vis dar egzistuoja nuomonė, jog ikimokykliniame amžiuje per anksti mokyti Vaiko teisių. Svarbiausias yra pareigų laikymasis. Bet teisė ir pareiga yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, nes žinojimas neleidžia pamiršti pareigų. Todėl labai svarbu, kad pedagogai būtų įgiję pakankamai kompetencijų supažindinant vaikus su jų teisėmis ir taip padėtų pirminius pagrindus gilesniam šių teisių mokymui vyresniame amžiuje.

Tyrimo objektas - ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raiška Vaiko teisių mokyme.

Tyrimo tikslas - ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

Tyrimo metodai: empiriniai (mokslinės literatūros, švietimo dokumentų analizė, apklausa, naudojant mišraus tipo nestandartizuotus klausimynus su atviro ir uždaro tipo klausimais) ir statistiniai (statistinė kokybinė ir kiekybinė tyrimo duomenų analizė).

Tyrimo metodologija: darbas yra grindžiamas pragmatizmo filosofija, konstruktyvizmu ir humanistinės pedagogikos bei psichologijos teiginiais.

Tyrimo imtis: kiekybinio tyrimo anketinėje apklausoje dalyvavo 181 ikimokyklinio ugdymo pedagogė iš Šiaulių m. ir Mažeikių m. ikimokyklinių įstaigų. Empirinis tyrimas atliktas taikant R. Buloto autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ (2003) Mažeikių miesto ikimokyklinės įstaigos priešmokyklinėje grupėje.

Pirmajame skyriuje, remiantis moksline literatūra, analizuota kompetencijos samprata, mokymo(si) kompetencijos esmė, Vaiko teisių apsaugos juridinis pagrindimas ir jų atsiskleidimas į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje. Antrajame baigiamojo darbo skyriuje pristatoma tyrime naudota metodologija, organizavimas ir metodai bei tiriamųjų charakteristika. Trečiajame skyriuje,

remiantis atlikto tyrimo duomenimis, išanalizuota ikimokyklinio ugdymo pedagogių kompetencijų raiška Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą. Pagal gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogės turi pakankamai kompetencijų, būtinų Vaiko teisių mokymui, tačiau pasigendama seminarų šia tema.

SUMMARY

Subject of Master Thesis “EXPRESSION OF COMPETENCES OF PRE-SCHOOL EDUCATION PEDAGOGUES IN CHILDREN’S RIGHTS TRAINING”.

Relevance of the subject. Preschool education educators need to get acquainted with documents regulating Children’s Rights so that they would be capable of teaching them preschool age children subject to experience peculiarities typical to children. Convention of the Rights of the Child denotes that a newborn already is an individual who needs to be ensured with rights to a safe social, cultural development. When a child starts familiarizing with the surrounding environment, rules, then appears the possibility for training of Child’s Rights as they include certain regulations for behaviour with children. Upon prevalence of a child-oriented education system, when the child and not the educator becomes the subject planning the process of education, the conception of the meaning of the right has become especially important for children. However, the opinion that training of Child’s Rights at the preschool age is too early still exists even in educational society. Obeying to obligations is the most important. But the right and obligation are closely interrelated as knowing does not entitle forgetting obligations. Therefore, it is very important for educators to have enough competences for introducing children to their rights and forming the primary basis for further training of these rights at an elder age.

Research subject – expression of competences of preschool education educators in Children’s Rights training.

Research aim – to study expression of competences of preschool education educators in Children’s Rights training through application of a child-oriented education system.

Research methods: empirical (analysis of scientific readings, analysis of education documents, survey using mixed type non-standard questionnaires with open-close-type questions) and statistical (statistical qualitative and quantitative analysis of research data).

Research methodology: the Paper is based on statements of philosophy of pragmatism, constructionism as well as humanistic education and psychology.

Research scope: 181 preschool education educators from preschool education institutions located in Šiauliai city and Mažeikiai town have participated in the questionnaire survey of quantitative research. The empirical research has been carried out through application of an authorized program of R. Bulotas “My Rights: Unfabled Fairy-Tales for Children” (2003) at a preschool group of a preschool institution of Mažeikiai town.

The conception of competence, the essence of teaching (learning) competence, legal basis of protection of Child’s Rights and display thereof within a child-oriented education system have been

analysed in Section One with reference to scientific readings. Methodology used in the research, organization and methods as well as characteristics of the surveyed are introduced in Section Two of the Final Paper. Expression of competences of preschool education educators in Children's Rights training through application of a child-oriented education system has been analysed in Section Three on the basis of data obtained from the research carried out. Subject to the obtained research results we may claim that preschool education educators have enough competences required for training of Child's Rights, but they lack seminars on the above subject.

ĮVADAS

Lietuvoje ir visame pasaulyje vis labiau yra diskutuojama Vaiko teisių tema: ieškoma būdų, kaip būtų galima kuo geriau užtikrinti vaikų teises, apsaugoti nuo patiriamo smurto, patyčių šeimoje ir ugdymo įstaigose. Augdamas vaikas turi žinoti savo teises ir mokėti nepažeisti kitų teises. Šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Vis dėlto negalime pamiršti, kad vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga pirmiausia priklauso nuo asmenų, morališkai ir teisiškai įpareigotų užtikrinti jų realizavimą: tėvų, globėjų (rūpintojų), kitų šeimos narių, pedagogų. Kyla klausimas: nuo kada reikia pradėti mokyti vaikus jų teisių?

Anot daugelio mokslininkų (J. Piaget (2002), L. Vygotskio (Žukauskienė, 2003), A. Gučo (1990), R. Žukauskienės (2003)), ikimokyklinis amžius yra pirminis vaiko asmenybės tapimo periodas, kuriam būdingas emocinis savęs vertinimas, jį atitinkantis elgesio formų bei jų padarinių suvokimas, žmonių tarpusavio santykių pažinimas. Šiame amžiaus tarpsnyje vaikas lengvai perima visuomenėje nusistovėjusias elgesio normas ir vertybes. Vaikai elgesio modelį perima iš suaugusiųjų, pamėgdžiodami arba suvokiamą juos supantį pasaulį atkurdami žaidimuose.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigose vaikai praleidžia didžiąją dalį dienos, pedagogai turi rodyti vaikams pavyzdį, kaip tinkamai bendrauti tarpusavyje, spręsti konfliktines situacijas, gerbti aplinkinius. Pedagogai turėtų būti įgiję pakankamai kompetencijų, kad galėtų mokyti ugdytinius Vaiko teisių, gebėtų koordinuoti laisvą vaikų ugdymąsi ir atskleistų kiekvieno individualumą. Ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingas suaugusiųjų elgesio kopijavimas, kuris labiausiai atsiskleidžia įvairių žaidimų metu, todėl pedagogai ugdytiniams turėtų būti geru pavyzdžiu. Žaidimas ikimokykliniame amžiuje tampa pagrindine veikla, kurios metu vaikai įgyja naujų sugebėjimų, įgūdžių, socialinės patirties, vertybių, ugdo savo motorinius sugebėjimus, sprenddami sudėtingas užduotis, žaisdami žodžiais ir mintimis, lavina savo protą, vaidmeninių žaidimų metu įsisąmonina socialiai priimtinas elgesio normas ir moralės taisykles. Šiame amžiaus tarpsnyje vaiko mąstymas yra priešoperacinio (ikiloginio) mąstymo stadijoje, kuriam būdingas laipsniškų pasikeitimų nesupratimas, vienmatis galvojimas, koncentruojamas dėmesys tik į vieną situaciją ar užduoties aspektą. Anot Žukauskienės (2003), jo mąstymas dar neįveikia žodžių darinių „kas, jeigu...“, „pažiūrėkime į tai kitaip“, kuriuos suaugę žmonės dažnai vartoja kalbėdamiesi su vaiku, tačiau jis dažnai tai supranta kitaip. Taip yra todėl, kad vaikas dar nėra pasirengęs suprasti tų loginių principų, kuriais pagrįstas suaugusiųjų žmonių gyvenimas. Ikimokyklinio ugdymo pedagogams reikėtų būti gerai susipažinus su Vaiko teises reglamentuojančiais ir jas ginančiais dokumentais, kad gebėtų jų mokyti ikimokyklinukus, pagal vaiko amžiaus tarpsnio mąstymo ypatumus. Tačiau net ir pedagoginėje visuomenėje vis dar egzistuoja nuomonė, jog ikimokykliniame amžiuje per anksti

mokyti Vaiko teisių. Svarbiausias yra pareigų laikymasis. Bet teisė ir pareiga yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, nes žinojimas neleidžia pamiršti pareigų. Todėl labai svarbu, kad pedagogai būtų įgiję pakankamai kompetencijų supažindinant vaikus su jų teisėmis ir taip padėtų pirminius pagrindus gilesniam šių teisių mokymui vyresniame amžiuje. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi nepakankamai patirties Vaiko teisių mokyme, nes ne visose ugdymo įstaigose vyksta šie procesai. Be to, stokojama programų ir metodinės literatūros. Tai ir apibrėžia šio darbo **pedagoginę problemą ir jos aktualumą**.

Lietuvos ir užsienio mokslininkai didelį dėmesį skiria pedagogų kompetencijoms ir jų struktūros aspektams. Kompetencijų svarbą nagrinėjo daugelis užsienio (Barnett, 1994; Kirschner, 1997, Boyatzis, 2002 ir kt.) ir lietuvių (Chreptavičienė, 1999; Laužackas, Pukelis 2000; Jucevičienė, Lepaitė, 2000; Stanišauskienė, 2004; Žydžiūnaitė, 2005; ir kt.) autorių. Kompetencijų struktūra domisi Teresevičienė, Stasiūnaitienė (2005). Įvairius pedagogo kaitos aspektus aptaria Kaminskas (1995), Bitinas (1998), ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos ugdymo teorijos ir praktikos problemas nagrinėjo Jurašaitė-Harbison (2005). Kompetencija vartojama tarsi žinių ar sugebėjimų atributas, siekiant apibūdinti darbuotojų gebėjimą labai gerai atlikti užduotis arba įstaigos gebėjimą teikti aukščiausios kokybės paslaugas (Petkevičiūtė, Kaminskytė, 2003). Pastaraisiais metais vis daugiau nagrinėjama pedagogų profesinė kompetencija (Targamadzė, 1999; Adamonienė, 2001).

Dažniausiai tiriama pedagoginė, profesinė kompetencija, vadybinė kompetencija, tačiau pedagogų kompetencijos Vaiko teisių mokyme yra tiriamos nepakankamai.

Vaiko teises ugdymo įstaigose tyrinėjo D. Kabašinskaitė (2006), R. Pocevičienė (2007), D. Bubelienė, T. Sakalauskaitė (2007), žmogaus teisių mokymą pradinėje mokykloje nagrinėjo R. Bulotas (2003), tačiau koku būdu pedagogai turi mokyti vaikus jų teisių ir kaip jas pritaikyti ikimokykliniame amžiuje atliktų tyrimų yra mažai.

Tyrimo objektas – ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raiška Vaiko teisių mokyme.

Tyrimo tikslas – ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti mokslinės literatūros (psichologijos, sociologijos, edukologijos) analizę ir apibendrinti pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje.
2. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

3. Atlikti empirinį Vaiko teisių mokymo tyrimą taikant R. Buloto (2003) autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.
4. Parengti rekomendacijas ikimokyklinio ugdymo pedagogams Vaiko teisių mokymui(si) remiantis R. Buloto (2003) autorine programa „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.

Hipotezė: tikėtina, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi kompetencijų, būtinų Vaiko teisių mokymui taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

Siekiant realizuoti darbe užsibrėžtą tikslą ir uždavinius, naudojami šie **metodai:**

Empiriniai: mokslinės literatūros, švietimo dokumentų analizė, apklausa, naudojant mišraus tipo nestandartizuotus klausimynus su atviro ir uždaro tipo klausimais.

Statistiniai: statistinė kokybinė ir kiekybinė tyrimo duomenų analizė naudojant *Microsoft Excel* kompiuterinę programą, kontent analizė.

Tyrimo metodologija. Magistro darbas yra grindžiamas šiomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis:

1. Pragmatizmo filosofijos koncepcija (Aster, 1995; Halder, 2002), teigiančia, kad besikeičiant visuomenės gyvenimo sąlygomis, kinta ir kompetencijų sritys. Ugdymo paskirtis – išmokyti ugdytinį spręsti realias gyvenimo problemas ir, sukaupus jų sprendimo patirtį, pasiekti maksimalią asmeninę gerovę nepažeidžiant tų normų, kurios galioja visuomenėje.
2. Šiuolaikine konstruktyvistine mokymosi paradigma (Fullan, 1998; Fink, 1998), akcentuojančia veiklos daugialypiškumą, t.y. gebėjimą dirbti įvairiose mokymo aplinkose, edukacinius procesus sieti su kasdienine žmogaus veikla, skleisti visuomenėje naujas mokslo žinias ir idėjas, nuolat tobulintis. Mokymasis paremtas inovacijomis, naujomis technologijomis, aktyviais mokymo(-si) metodais, probleminiu mokymu, kritiniu mąstymu. Nuolatinio tobulinimosi paradigma, akcentuojančia siekti asmeninio, profesinio ir visuomeninio tobulėjimo visą gyvenimą (Bitinas, 2000).
3. Konstruktyvizmo požiūriu (Bloom, Brown, (Pečiulis, 2004); Piaget, 2002), teigiančiu, kad žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti. Mokymasis yra socialinis vyksmas, kurio metu ugdytiniai konstruoja reikšmes veikiami ankstesnių žinių įtakos su naujos patirties sąveika. Mokymas turėtų telktis ne tik į tai, kaip individas stengiasi suprasti reiškinių, bet ir į tai, koks yra netiesiogiai mokymesi dalyvaujančios socialinės aplinkos vaidmuo.

4. Humanistinės pedagogikos ir psichologijos teiginiais (A.H. Maslow, C.R. Rogers (Arends, 2008) ir kt.). Manoma, kad viską galima pasiekti, patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas, mylimas, psichologiškai turi jaustis saugus, vertinamas kitų, adekvačiai vertinti save. Kai realizuojami šie poreikiai, skleidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvenime vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis. Tada atsiranda poreikis mąstyti, kurti ir mylėti – būti susijusiam su kitais.

Tyrimo imtis: Kiekybinis tyrimas vykdytas 2010 m. kovo ir balandžio mėnesiais Šiaulių miesto ir Mažeikių miesto ikimokyklinėse įstaigose. Apklausoje dalyvavo 181 ikimokyklinio ugdymo pedagogė. Empirinis tyrimas atliktas taikant R. Buloto autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ (2003) Mažeikių miesto ikimokyklinės įstaigos priešmokyklinėje grupėje.

Tyrimo organizavimo etapai:

1. Pirmasis tyrimo etapas – mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros, norminių dokumentų nagrinėjamos problemos aspektu analizė.
2. Antrasis tyrimo etapas – anketos ikimokyklinio ugdymo pedagogams parengimas, remiantis moksline literatūra.
3. Trečiasis tyrimo etapas – filmuotos veiklos pagal programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ priešmokyklinėje grupėje protokolavimas ir analizavimas.
4. Ketvirtasis tyrimo etapas – gautų tyrimo duomenų analizė, išvadų ir rekomendacijų pateikimas.

Darbo naujumas/reikšmingumas. Moksliniu aspektu Vaiko teisių mokymas ikimokykliniame amžiuje dar labai mažai tyrinėta sritis Lietuvoje. Nepakankamai yra ištirta, kokias kompetencijas turėtų būti įgijęs pedagogas mokydamas Vaiko teisių ikimokykliniame amžiuje į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje. Tyrimas pagrindžiamas mokymo būtinumu. „Ryto rato“ užsiėmimo metu atliktas kvaziekperimentinis tyrimas siekiant patikrinti pedagogės kompetencijas Vaiko teisių mokyme naudojant specialią programą. Pirmą kartą bandyta taikyti Vaiko teisių vizualizacijos derinimą su kontekstais panaudojant vaikams žinomas pasakas. Realiam Vaiko teisių mokymo procese nustatyta, jog pedagogai trūksta sąvokų valdymo įgūdžių, mažai taikomi į vaiką orientuoto ugdymo sistemos principai. Vaiko teisės labiausiai yra realizuojamos į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje. Išanalizuota R. Buloto programa „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ (2003) paaiškinant vizualizacijos ir kontekstualizacijos reikšmes. Tyrimo problemos mokslinį naujumą sudaro ir tai, kad yra teoriškai pagrindžiama Vaiko teisių mokymo svarba ikimokykliniame amžiuje, empiriškai ištirtas pedagogų kompetentingumas Vaiko teisių mokyme. Atlikta Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų kontent analizė, nustatyti moksliniai požiūriai į pedagogų kompetencijas ir Vaiko teisių mokymą.

Darbo struktūra: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 5 priedai. Darbe pateikiama 1 schema, 9 lentelės, 18 paveikslų.

1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKOS VAIKO TEISIŲ MOKYME TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Kompetencijų teorinis pagrindimas

Šiandieninėje sparčiai besivystančioje visuomenėje, kur visose srityse siekiama kokybės užtikrinimo, kompetencijos sąvoka užima itin reikšmingą vietą. Darbdaviai nori, kad jų įstaigose dirbtų kvalifikuoti ir kompetentingi pavaldiniai. Švietimo sistema taip pat ne išimtis: vis labiau akcentuojama kompetencijos plėtojimo problema, kalbama, kad kai kuriems pedagogams trūksta įgūdžių darbui su vaikais. Kompetencija, kaip fenomenas, nagrinėjama individo kvalifikacijos kontekste kaip gebėjimas veikti, nulemtas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių.

Bendriausia prasme kompetencija (lot. *competentia*) apibrėžiama kaip „funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą“ (Monkevičienė O., Stankevičienė K. (2008) p. 63). Tad kompetencija yra visų profesijų sudedamoji dalis. Kadangi kiekvieną profesiją dažniausiai sudaro įvairios veiklos, jos vadinamos kompetencijomis. Kompetencijos terminas plačiau imtas vartoti XX a. paskutiniuose dešimtmėčiais, kai itin pradėta rūpintis gamybos produktyvumu, kurio, keičiantis ekonominėms struktūroms, ypač išvirtinant paslaugų teikimo sektoriui, jau negalėjo tenkinti turimos darbuotojų kvalifikacijos. Reikėjo ieškoti naujų profesinės veiklos atskaitos taškų ir juos išreiškiančių naujų sąvokų.

Anot B. Bitino (2000), kompetencija yra ugdymo procese įgytas bendrasis gebėjimas, grindžiamas žiniomis, patirtimi, vertybėmis, polinkiais. Kompetencija – tai, kas sąlygoja gebėjimą įgytą išsilavinimą ir patirtį pritaikyti konkrečiai gyvenimo problemai spręsti. L. Jovaiša (2007) kompetencijos terminą įvardija kaip gebėjimą pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiklą bei įgaliojimų turėjimą ką nors daryti. Kompetencija dar apibrėžiama kaip nuolat kintanti vertybinių nuostatų, gebėjimų, žinių ir patirties visuma, garantuojanti sėkmę siekiant asmeninių ir profesinės veiklos tikslų, aktyviai dalyvaujant visuomeninėje veikloje bei mokantis visą gyvenimą. (Monkevičienė O., Gaigalienė M. (2007))

Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, vis labiau išsivertina naujas požiūris į pedagogo poziciją bei kompetencijas. Vienas po kito pedagogus pasiekia svarbūs dokumentai, reglamentuojantys kvalifikacijos tobulinimą, kompetencijų plėtojimą bei pedagogų atestacijos vykdymą. Ieškoma būdų kaip pedagogų kompetencija turi atliepti naujos demokratiškos visuomenės modelį, kokius naujus vaidmenis formuoja praktinėje mokytojo ir ikimokyklinio ugdymo pedagogo veikloje. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų veikla tampa įvairialypė, atsiranda vis svarbesni naujų vaikų ugdymo strategijų kūrimo, komandinio darbo, projektinės veiklos, bendravimo ir bendradarbiavimo, problemų tyrimo ir kiti gebėjimai.

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesijos kompetencija ir jos ugdymas sulaukia vis daugiau mokslininkų bei švietimo strategų dėmesio. „E. Lurašaitė-Harbison (2004) tyrinėjo ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesijos kompetencijos struktūrą, modelių įgyvendinimą, įvertinimą. Ji nustatė, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijos kaitos tendencijos priklauso nuo socialinių sąlygų, pedagoginio išsilavinimo, skirtingų ikimokyklinio ugdymo programų įgyvendinimo. Ištyrusi ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų modelį, autorė atskleidė, jog pedagogų profesinę kaitą labiausiai lemia profesinio tobulėjimo poreikis, naujos pedagoginės idėjos, švietimo sistemos kaita bei nauji projektai. beje, keisdamas veiklos pobūdį, jos strategiją ir metodiką, pedagogas keičiasi kaip asmenybė, keičiasi ir jo kompetencijos“. (Zimblienė B., Novicka A., Gudelevičienė D., Bieliniene I., Bisikirskienė V., Stankevičienė K. (2009), p. 63) .

Pedagogo kompetencijos - viena iš profesinių kompetencijų rūšių. Tad jom tinka bendriausia kompetencijos apibrėžtis. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2010) kompetencija apibrėžiama kaip „mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių gebėjimų, vertybių ir nuostatų visuma“. (Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364830&p_query=&p_tr2=>>)

Pedagogų rengimo koncepcijoje (2004) pedagogo kompetencija neapibrėžiama, tačiau apibūdinamos kaip kompetencijos, kurių pagrindą, pasak dokumento rengėjų, sudaro tokie glaudžiai susiję dėmenys: bendrakultūrinė kompetencija; dalykinė kompetencija; pedagogo profesinė kompetencija. (Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247912&p_query=pedagog%F8%20rengimo%20koncepcija&p_tr2=2>>)

Siekiant užtikrinti kokybišką ir visapusišką ikimokyklinį ugdymą, pedagogai turėtų būti įgiję šias kompetencijas:

- *Bendrakultūrinė kompetencija*, kuri suprantama kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmeninės savybės, lemiančios sėkmingą žmogaus veiklą konkrečioje kultūroje. Pedagogas turi būti susipažinęs su humanistinės, demokratinės ir pilietinės visuomenės principų įgyvendinimu ugdytinių grupėje ir sociume, vaiko ugdymui aktualių

Lietuvos, Europos ir pasaulio švietimo bei kultūros kaitos tendencijomis bei bendrakultūrinių vertybių ir etninio savitumo išvalga ir puoselėjimu.

- *Profesinė kompetencija*, kuri apima įvairias asmenines savybes ir požiūrius, reikalingus pedagogo veiklai ir galimos perkelti iš vienos rūšies veiklos į kitą. Jos skaidomos į:
 - a) informacinių technologijų taikymo;
 - b) ugdymo(-si) aplinkų kūrimo;
 - c) ugdomosios veiklos turinio planavimo ir tobulinimo;
 - d) mokymo(-si) proceso valdymo;
 - e) ugdytinių laimėjimų ir pažangos vertinimo;
 - f) ugdytinių motyvavimo ir paramos jiems;
 - g) ugdytinių pažinimo ir pažangos pripažinimo;
 - h) profesinio tobulėjimo.
- *Bendrosios kompetencijos* apima gebėjimą lengvai integruotis į profesinės veiklos bendruomenę, atlikti tarpininko tarp šeimos ir ugdymo institucijos vaidmenį, bendradarbiauti su vietos bendruomene. Pedagogas turi sekti ugdymui aktualias mokslo sričių naujoves, taikyti įvairias informacines technologijas ugdymo procese, gebėti planuoti ir valdyti veiklą, mokytis iš patirties, būti atviras naujoms idėjoms ir pokyčiams, laikytis mokymosi visą gyvenimą nuostatos

Ikimokyklinio ugdymo pedagogas visą veiklą turi orientuoti į vaiką. Vaikas yra ugdymo centre. Todėl pedagogas privalo sugebėti pažinti vaiką, jo poreikius bei kultūrą, suprasti augimo ir ugdymo aplinkos edukacinius, psichologinius, socialinius veiksnius, vertinti ir prognozuoti vaiko pažangą, numatyti problemų prevencijos ir paramos priemones. Kompetentingas pedagogas turi:

- „gebėti išvelgti edukacinių idėjų ir šiuolaikinių ugdymo technologijų praktinę vertę bei taikymo galimybes;
 - gebėti parengti ir įgyvendinti konkrečią ugdymo programą, derinant ugdymo turinį, priemones, kuriant ugdančią aplinką;
 - ugdant atsižvelgti į vaiko ugdymosi stilių, galimybes, skirtingus ugdymosi poreikius (išskirtinių gebėjimų, neįgalaus, dvikalbio, migranto, socialinės atskirties vaiko)“.
- (Monkevičienė O., Stankevičienė K. (2008), p. 103)

Galima teigti, jog pedagogas, priimdamas naujus iššūkius savo profesinėje veikloje, turi nuolat plėtoti jau turimas kompetencijas ir įgyti naujų žinių bei gebėjimų, būtinų efektyviai veiklai, projektų, programų kūrimui, edukacinių naujovių diegimui. Pedagogas turi išmanyti ne tik žinių perteikimo metodus, filosofines ugdymo turinio formavimo nuostatas, bet ir vaiko raidos, psichologijos aspektus, bendravimo ir bendradarbiavimo su vaikais bei kolegomis ypatumus, gebėti

dirbti komandoje, dalintis praktine pedagogine patirtimi, dirbti su naujausiomis technologijomis. Pedagogo tobulėjime svarbų vaidmenį atlieka ir asmens gebėjimas nuolat refleksuoti savo veiklą, atpažinti trūkstamas kompetencijas bei tobulinti jas.

E. Jurašaitė (2004) ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijas suskirstė į tam tikrą modelį, kurį sudaro pedagoginio išprusimo, ikimokyklinio ugdymo kaitos, veiklos prognozavimo ir planavimo, ugdymo proceso organizavimo, pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos.

1. „**Pedagoginis išprusimas.** Nors profesinis išprusimas įeina į kiekvienos profesijos kompetencijų aprašymą, pedagogams tai specifinė kompetencija. Ją sudaro bendrosios, psichologinės, dalykinės žinios, ugdytinių pažinimas ir gebėjimas sukaupti tokias žinias bei jas taikyti veikloje.“ (Jurašaitė, 2004) Pedagoginio išprusimo pagrindą sudaro tam tikrų žinių turėjimas ir mokėjimas jas pritaikyti praktikoje. (1 lentelė)

1 lentelė

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
Švietimo dokumentų žinojimas	Vaikų gero elgesio prielaidų grupėje samprata.	Vaiko elgesio vertinimas	Nuostatos dėl vaikų fizinio ir psichologinio saugumo
Darželyje taikomos sistemos turinio ir metodikos žinojimas		Lygių ugdymo(si) sąlygų sudarymas	Nuostata dėl požiūrio į vaiką.
Psichologinių ir fiziologinių vaikų amžiaus skirtumų žinojimas			
Ikimokyklinio ugdymo sistemų žinojimas			
Žinių kaupimas atliekant tyrimus			
Žinių kaupimas atliekant vaikų stebėjimą			
Gebėjimų formavimo ir kryptingumo žinojimas			

2. „**Ikimokyklinio ugdymo kaitos kompetencija.** Tai kompetencija, kuri apibūdina pedagogų nuostatas kaitai ir jų gebėjimą inicijuoti kaitą, o kartu dalyvauti kaitos procesuose. Tai reiškia – matyti ir kelti savo darbe naujus tikslus, taikyti inovacinius metodus, keisti ugdymo proceso organizavimą.“ (Jurašaitė, 2004) Į šią kompetenciją įeina gebėjimas kritiškai vertinti egzistuojančią praktiką, tobulinti esamą situaciją arba išvelgti iš esmės naują. Tai – vertybių, požiūrių, gebėjimų dermė. (2 lentelė)

2 lentelė

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
	Vertybės, susijusios su ikimokyklinio ugdymo kokybės kriterijų samprata	Gebėjimas išvelgti kaitos faktorius	Požiūris į geros auklėtojos savybes
	Vertybės, susijusios su ikimokyklinės įstaigos kokybės kriterijų samprata	Gebėjimas pasirinkti naudingiausias kursus bei seminarus rengiančias organizacijas.	Požiūris į profesinės veiklos kaitą

3. **„Veiklos prognozavimo ir planavimo kompetencija.** Bendrųjų kompetencijų sudėtyje ši kompetencija apibūdinama gebėjimu koordinuoti veiklą su kolegomis, tėvais ir ugdymo įstaiga, gebėjimu numatyti ugdymo tikslus bei jų įgyvendinimo būdus.“ (Jurašaitė, 2004) Kaip matome iš trečios lentelės, ši kompetencija remiasi įvairiais pedagogo gebėjimais ir orientacija į ugdymo procesą.

3 lentelė

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
	Orientacija į ugdymo planavimo principus	Efektyvus planavimas	
	Orientacija į ugdymo situacijų vertinimo principus	Veiklų numatymas visai auklėtinių grupei	
		Individualaus darbo ir darbo su mažomis grupėmis planavimas	
		Gebėjimas atskleisti vaikų amžių ir jų išsivystymą atitinkančius lūkesčius	
		Gebėjimas skirti specialių poreikių vaikus bei numatyti jų ugdymo programą	
		Vaikams sudaromos sąlygos vystytis individualiu tempu	
		Individualizuotas ugdymo metodų taikymas	
		Gebėjimas atlikti skirtingus vaidmenis grupėje;	
		Sudaromos sąlygos vaikams savarankiškai pažinti save ir aplinką	
		Gebėjimas naudoti įvairius vaikų pasiekimų vertinimo būdus	

4. **„Ugdymo proceso organizavimo kompetencija.** Ši kompetencija – tai pedagogo gebėjimas organizuoti ugdymo procesą remiantis atitinkančiais tikslus šaltiniais bei

ištekliais. Pagrindinės kryptys – problemų sprendimas, sprendimų priėmimas ir atitinkami veiksmai.“ (Jurašaitė, 2004). Konkretūs gebėjimai atsiskleidžia ketvirtoje lentelėje.

4 lentelė

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
Gerų vaikų elgesio prielaidų išmanymas	Intensyvaus ugdymo proceso samprata	Darbingos atmosferos grupėje sudarymas	
		Gebėjimas taikyti atskiras metodikas	

4 lentelės tęsinys

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
		Gebėjimas įtraukti tėvus į dalyvavimą ugdymo procese	
		Gebėjimas organizuoti perėjimus	
		Gebėjimas naudoti ugdymo procese įvairius išteklius bei šaltinius	
		Gebėjimas priimti sprendimus	
		Gebėjimas sudaryti sąlygas vaikams taikyti naujas žinias	
		Gebėjimas derinti reikalavimus su kitais pedagogais bei tėvais	
		Gebėjimas skatinti vaikų kūrybingumą	
		Gebėjimas žadinti vaikų domėjimąsi	
		Vaikų entuziazmo skatinimas	
		Gebėjimas remti vaikų motyvaciją	

5. „Pedagoginis bendravimas ir bendradarbiavimas. Pedagoginis bendravimas – specifinė bendravimo kategorija. Bendravimas susideda iš dviejų dalių – pasikeitimo informacija, mintimis, žiniomis, jų perteikimo proceso bei to proceso rezultato, iš kurio bendraujantieji formuoja tam tikrą identitetą grupėje. Abu komponentai gali būti analizuojami trijuose veiklos sferose – institucinėje, grupės ir individo. Svarbu, kad bendravimas būtų efektyvus su ugdytiniais, kolegomis bei kitais individais ir grupėmis, kurios dalyvauja ugdymo procese renkant, integruojant ir perteikiant informaciją, o tam panaudojamos įvairios veiklos formos.“ (Jurašaitė, 2004) Pedagoginiame bendravime ir bendradarbiavime nėra žinių, sampratos bei nuostatų, tačiau ši kompetencija pasižymi gebėjimų įvairove. (5 lentelė)

5 lentelė

Žinios	Samprata	Gebėjimai	Nuostatos
		<i>Gebėjimas bendrauti su ugdytiniais</i>	
		<i>Gebėjimas bendrauti su tėvais perteikiant jiems informaciją ir perimant iš jų informaciją</i>	
		<i>Gebėjimas bendrauti su tėvais juos konsultuojant</i>	
		Gebėjimas bendrauti su kolegomis	

		Gebėjimas kreiptis pagalbos	
		Gebėjimas spręsti problemas	
		<i>Gebėjimas dalytis patirtimi</i>	
		<i>Įvairių pedagoginės raiškos būdų taikymo gebėjimai</i>	

Jurašaitės (2004) išskirtose kompetencijose išsiskiria jų sudedamųjų dalių nevienodas pasiskirstymas. Pedagoginio išprusimo pagrindą sudaro žinios, veiklos organizavimas ir planavimas – samprata ir gebėjimai, ugdymo proceso organizavimo didžiąją dalį sudaro įvairių gebėjimų turėjimas, pedagoginį bendravimą ir bendradarbiavimą – vien gebėjimai, o ikimokyklinio ugdymo kaitos kompetencija remiasi samprata, gebėjimais ir nuostatomis.

Ikimokyklinio ugdymo pedagogo kompetencijos skiriasi nuo kitų kompetencijų tuo, kad jos labiau pasižymi asmenybės pedagoginėmis ir psichologinėmis savybėmis, vaiko ir vaikystės išmanymu, profesiniu kryptingumu. Visas dėmesys yra kreipiamas į holistinį ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymą, dvasinį brandinimą, socializaciją.

1.2. Mokymo(si) kaip pedagoginės kompetencijos esmė ir turinys

Iki šiol pedagogo tradicinis vaidmuo apsiribojo ugdymo procesu. Naujai mokymosi paradigmai keičiant tradicinę mokymo paradigmą, pedagogas tampa ne tik savo veiklos vykdytoju, bet ir nuolat besimokančiuoju savo veikloje.

L. Jovaiša (1993) *mokymosi* sąvoką apibūdina kaip tikslingą veiklą, kurios metu įsisavinami žmonijos sukauptos patirties pagrindai, įvaldant teorinės ir praktinės veiklos mokėjimus bei įgūdžius. Tuo tarpu *mokymas* įvardijamas kaip vadovavimas mokymuisi, t.y. tikslingas, nuoseklus ir atkaklus mokytojo ir mokinių veikimas, stimuliuojantis ir organizuojantis mokinių pažintinę ir praktinę veiklą. Mokyti gali tiek pedagogai, tiek ir ugdytiniai.

Kiekvienam pedagogui svarbu įgyti mokymosi kaip mokytis kompetenciją, suprasti, kad mokymasis yra vertingas, visą gyvenimą trunkantis procesas; jausti poreikį mokytis ir tobulėti; siekti pažinti save kaip besimokantįjį; savarankiškai, kryptingai ir atkakliai siekti užsibrėžto tikslo; pasitikėti savimi, tikėti mokymosi sėkme; jausti atsakomybę už savo mokymosi veiklą procesą ir rezultatus; dalytis žiniomis, įgyta patirtimi su kitais žmonėmis. Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turėtų išsiugdyti šiuos mokėjimo mokytis gebėjimus: kelti mokymosi tikslus, uždavinius, suprasti, kad mokymasis yra prasminga bei tikslinga veikla. Jis turėtų siekti išsiaiškinti, ką jau geba, ko dar reikėtų mokytis, suprasti, kurios asmeninės savybės padeda sėkmingai mokytis, o kurios – ne. Pedagogas turėtų gebėti planuoti ir pasirinkti mokymosi laiką, tinkamas mokymosi strategijas bei

priemonės, kryptingai veikti siekiant išsikeltų uždavinių, mokytis siejant naują mokymosi medžiagą ar patirtį su tuo, kas jau žinoma, patirta; išsiaiškinti klaidingus įsitikinimus ir juos keisti, koreguoti. Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turėtų gebėti reflektuoti mokymosi veiklą procesą ir rezultatus: įvertinti savo mokymosi veiklą ir rezultatus, nustatyti sėkmės ir nesėkmės priežastis, numatyti, ką kitą kartą atlikdamas panašaus pobūdžio užduotį darytų kitaip, remiantis veikloje įgyta patirtimi, išsikelti naujus mokymosi uždavinius (Arends, 1998).

Gebėjimas mokytis suprantamas kaip asmens noras bei pasirengimas imtis naujų užduočių, gebėjimas kontroliuoti kognityvinius ir emocinius procesus mokymosi metu bei taikyti įgytus gebėjimus įvairiuose kontekstuose. (Stanišauskienė, 2004)

Anot V. Stanišauskienės (2004) gebėjimo mokytis kompetencija – tai supratimas, kad mokymasis yra vertingas ir trunka visą žmogaus gyvenimą, poreikis tobulėti, jausti atsakomybę už savo veiklą, tikslo siekimas, dalijimasis žiniomis su kitais, mokymosi veiklos planavimas ir iniciatyvumas. Tai visa eilė vertybinių nuostatų, žinių bei gebėjimų, kuriuos žmogus taiko mokymosi veikloje. Gebėjimo kaip mokytis kompetencijai būdinga:

- „mokymosi iš patirties bei jo rezultatų pripažinimo esmės žinojimas,
- gebėjimas rekonstruoti ir refleksuoti savo veiklą, siekiant ją tobulinti ir atpažinti savo kompetencijas;
- gebėjimas adekvačiai pasirinkti metodus bei priemones,
- gebėjimas vesti mokymosi kompetencijų tobulinimo dienoraštį,
- gebėjimas parengti kompetencijos aplanką, jį pristatyti bei vertinti.“ (Stanišauskienė, 2004, p.19)

Konstruktivizmo požiūriu (Bloom, Brown, (Pečiulis, 2004); Piaget, 2002), mokymas suprantamas ne kaip nekintamų tiesų perpasakojimas arba perteikimas ugdytiniams, bet greičiau kaip atitinkamos ir svarbios patirties teikimas ir tolesnio dialogo tąsa, formavimas, kad galėtų skleisti ir būtų konstruojama reikšmė. Šiuo požiūriu ugdymo įstaigos programa nebelaikoma svarbią informaciją perteikiančiu dokumentu, bet, priešingai, rinkiniu mokymosi įvykių ir veiklų, per kurias ugdytiniai ir pedagogai kartu svarsto turinį ir reikšmę.

Humanistinės pedagogikos ir psichologijos atstovai (A.H. Maslow, C.R.Rogers (Arends, 2008) ir kt) teigia, kad viską galima pasiekti, patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas, mylimas, psichologiškai turi jaustis saugus, vertinamas kitų, adekvačiai vertinti save. Kai realizuojami šie poreikiai, sklaidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvenime vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis. Tada atsiranda poreikis mąstyti, kurti ir mylėti – būti susijusiam su kitais. Tai pasireiškia kasdieniu teigiamu nusiteikimu matyti kitus, jausti juos ir girdėti, ką jie nori pasakyti. (Arends, 2008) Ikimokyklinio ugdymo pedagogo uždavinys –

užtikrinti, kad vaikas darželyje būtų saugus, jaustų savo vertę, kad būtų užkirstas kelias baimei ir nerimui, trukdantiems vaikui būti atviram naujam patyrimui. Nes kaip teigia Arends (2008), kol nebus patenkinti šie poreikiai, vaikas nejaus „aukštesniųjų“ poreikių – estetinių, pažintinių, kūrybinių, todėl nebus poreikio ir mokytis.

„Pragmatizmo filosofijos požiūriu ugdymo paskirtis – išmokyti ugdytinį spręsti realias gyvenimo problemas ir, sukaupus jų sprendimo patirtį, pasiekti maksimalią asmeninę gerovę nepažeidžiant tų normų, kurios galioja visuomenėje. Iš to daroma išvada, kad lavinimo ir ugdymo struktūroje svarbios ne pačios žinios ar socialinės idėjos, o individualus gebėjimas visuomeninę patirtį panaudoti asmeniškai reikšmingoms problemoms spręsti.“ (Bitinas, 2000, p. 153) Anot Bitino (2008), kiekvieno individo poreikiai skiriasi, todėl ugdymo turinio pagrindą turi sudaryti ne mokymas spręsti konkrečias problemas (pažinimo, socialines, etines ar kt.), o šių ar panašių problemų sprendimo procesas. Ugdytiniai turi išmokti patys taikyti bendruosius problemų sprendimo principus bei metodus ir susiformuoti poreikį drąsiai ir protingai spręsti problemas, su kuriomis jie susidurs gyvenime.

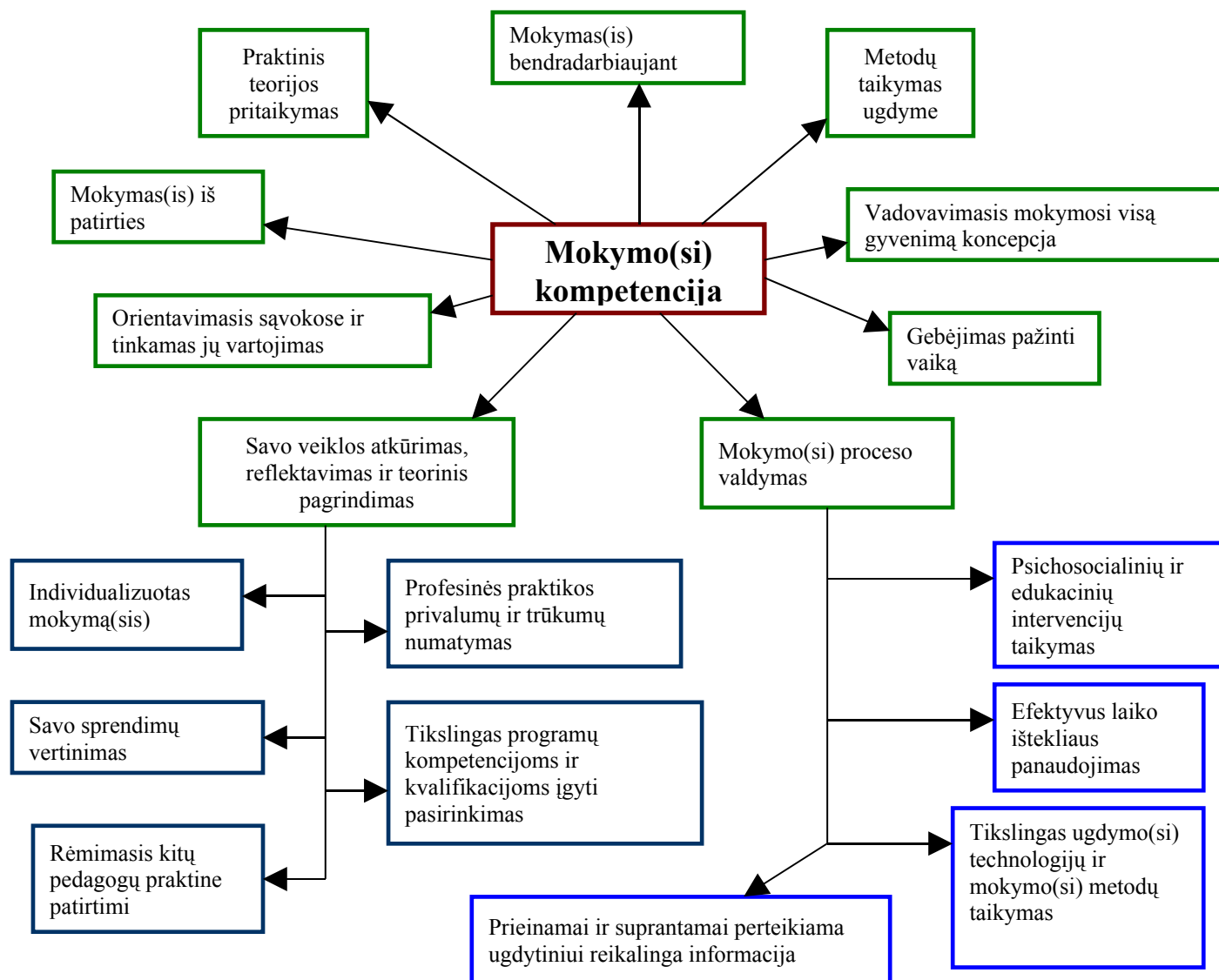
Pasak Jungtinėse Valstijose garsiausių ugdymo tyrinėtojų N. Gage'o (Arends, 2008), mokymo meną galima apibūdinti kaip instrumentinį arba praktinį meną, o ne tikrąjį meną, siekiantį kurti vien grožį sau. Mokymas kaip instrumentinis menas yra tai, kas nukrypsta nuo nurodymų, formulių, algoritmų. Čia reikia improvizuoti, būti spontaniškiems, mokėti suvaldyti galybę dalykų, susijusių su forma, tempu, ritmu ir žinoti tinkamiausius būdus, o tai yra taip sudėtinga, netgi kompiuterių iš esmės neįveikiama.

Arends R. I. (2008) išskiria keturias pagrindines savybių grupes, kaip sąlygas, kurios yra būtinos pedagogo mokymosi kompetencijų plėtotei:

- „veiksmingai dirbantys mokytojai turi **žinių pagrindus** apie mokymą ir mokymąsi ir, remdamiesi tomis žiniomis, savo mokymo praktikoje derina mokslą bei meną.
- veiksmingai dirbantys mokytojai turi geriausių mokymo būdų (modelių, strategijų, procedūrų) **repertuarą** ir gali juos taikyti mokydami vaikus klasėse bei suaugusiuosius mokykloje.
- veiksmingai dirbantys mokytojai yra nusiteikę ir sugeba laikytis **refleksyvaus**, kolegiško ir orientuoto problemų sprendimo požiūrio į visus veiklos aspektus.
- veiksmingai dirbantys mokytojai supranta, kad mokyti mokomasi **visą gyvenimą** ir yra nusiteikę bei turi įgūdžių dirbti taip, kad gerėtų ir jų pačių mokymas, ir tobulėtų mokyklos.“ (Arends, 2008, p. 22)

Šios keturios savybių grupės atskleidžia tai, kad pedagogas turėtų būti atviras naujoms idėjoms, pedagoginėms strategijoms, nes iš dalies nuo jo pačio motyvacijos, pedagoginio entuziazmo priklauso ir jo ugdytinių ateitis bei noro mokytis tvirtumas.

Apibendrinus įvairias mokslininkų mintis kompetencijos atžvilgiu, galima išskirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų mokymo(si) kompetencijos pagrindinius bruožus. (1 schema)

1 pav. Mokymosi kompetencijos bruožai ir raiška

Kaip matome iš pirmos schemos, mokymosi kompetenciją sudaro nemažai bruožų. Pagrindiniai iš jų yra mokymas(is) iš patirties, praktinis teorijos pritaikymas, mokymas(is) bendradarbiaujant, metodų taikymas ugdyme, vadovavimasis mokymosi visą gyvenimą koncepcija, gebėjimas pažinti vaiką, mokymo(si) proceso valdymas, savo veiklos atkūrimas, reflektavimas ir teorinis pagrindimas bei orientavimasis sąvokose ir tinkamas jų vartojimas.

Daugeliu atžvilgių šių dienų mokytojo vaidmuo panašus į kitokiose organizacijose dirbančių vadovų funkcijas. Vadovai turi vadovauti, surasti veiksmingas skatinimo procedūras bei

koordinuoti įvairių kartu dirbančių ir tarpusavyje susijusių žmonių veiklą, kad būtų pasiekta organizacijos tikslų. Vaikai ikimokyklinio ugdymo įstaigose praleidžia didesnę savo laiko dalį, ugdymo įstaigos tampa vis labiau reikšmingos tokio amžiaus vaikams, todėl ypatingą dėmesį reikia skirti ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimui, jų plėtrai, prieinamumui ir kokybei. Pedagogai turi nuolat gilinti savo profesines ir asmenines kompetencijas, kad vaikams būtų sudaromos palankios sąlygos visapusiškam ugdymuisi ir vystymuisi.

1.3. Vaiko teisių apsaugos juridinis pagrindimas ir svarba saugiai vaiko raidai

Per pastaruosius kelis dešimtmečius įvyko nemažai esminių vaiko teisių pokyčių tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu. Ryškiausias - pasikeitusi vaiko teisių samprata: šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Žmogaus teisių idėja yra tai, jog kiekvienas asmuo vertas pagarbos. Vaiko teisių konvencija, priimta 1989 m., yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais. Vis dėlto negalime pamiršti, kad vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga pirmiausia priklauso nuo asmenų, morališkai ir teisiškai įpareigotų užtikrinti jų realizavimą: tėvų, globėjų (rūpintojų), kitų šeimos narių. Pagal Vaiko teisių konvenciją, vaikystė prasideda nuo gimimo ir tęsiasi iki 18 metų. Šiame amžiaus tarpsnyje vaikai yra „ekonominio ir politinio priklausomumo stadijoje. Ekonominė prasme jie yra priklausomi nuo šeimos išteklių bei socialinių paslaugų. Vaikų politinės teisės yra apribotos: teisę balsuoti jie įgyja nuo 18 m.“ (Kabašinskaitė, 2002)

„Analizuojant vaiko sampratą būtina turėti omenyje, kad terminas „vaikystė“ yra greičiau sociologinė kategorija, nei natūralus fenomenas. Pasak plačiausiai cituojamo šios srities teoretiko Ph. Arieso, pati vaikystės samprata yra gana nauja. Ji kildinama tik iš XVI-XVII amžių aukščiausių socialinių sluoksnių ir buvo plėtojama iki pat XX amžiaus, kai visiškai prigijo visose visuomenės klasėse.“ (Sagatys, 2006, p. 20) Autorius teigia, kad vaikystės socialinio instituto atsiradimas nulėmė jaunų žmonių padėties visuomenėje pokyčius: atsirado vaiko nekaltumo teorija, pagal kurią vaikas turi būti apsaugotas nuo suaugusiųjų pasaulio realybės.

Vaiko teisių ribos problematika ryškiausiai atsiskleidžia diskusijose dėl abortų uždraudimo. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnis įtvirtina kiekvieno vaiko neatimamą teisę gyventi, todėl yra teigiama, kad abortas - vaiko teisės į gyvybę pažeidimas.

Teisinis vaikystės skirstymas į tam tikras stadijas yra išlikęs iki šių dienų. Jis būdingas ir daugeliui nacionalinės teisės šakų. Pavyzdžiui, Civiliniame kodekse (CK) nepilnamečiais laikomi vaikai iki 18 metų, tačiau jie skirstomi į dvi grupes: iki 14 metų (neturintis veiksnio) ir nuo 14 iki

18 metų (turintys dalinį veiksnumą). Nepilnamečių veiksnumo apimtis tiesiogiai lemia ir jiems įstatymų suteiktas teises: pavyzdžiui, nepilnamečiai iki 14 metų gali savarankiškai sudaryti smulkius buitinius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai sandorius, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atsovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma. Visus kitus sandorius už nepilnamečius iki 14 metų jų vardu sudaro tėvai arba globėjai. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2004)

Darbo kodeksas nustato, kad visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises ir sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sulaukusiam 16 metų, išskyrus išimtis, kurias nustato šis Kodeksas ir kiti darbo įstatymai. Tačiau 18 metų neturinčiam dirbančiam asmeniui suteikiamos papildomos su darbu ir poilsiu susijusios garantijos. Vaikams nuo 14 metų suteikiama teisė dirbti lengvus darbus. (LR Darbo kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350635>)

Specifinė vaiko padėtis visuomenėje lemia būtinybę aiškiai nustatyti jo teisių turinį ir sukurti teises vaiko teisių įgyvendinimo prielaidas. Šie klausimai tiesiogiai susiję su vaiko kaip teisės subjekto problema. J. Stripeikienės (2003) teigimu, Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją iš esmės pakito vaiko kaip teisės subjekto juridinis statusas, tačiau susiklostę šeimos papročiai ir tradicijos, išgalėjusi inercija nepakeitė nuostatos, kad vaikas negali ir neturi turėti daugiau teisių nei jo tėvai arba tėvas (motina), su kuriuo jis gyvena. Pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397>) Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, kurios turėjo būti saugomos visomis civilinių teisių gynimo priemonėmis:

1) „Vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;

2) atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;

3) atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantijų vaidmenį.“ (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996)

Išskirtinis vaiko statusas kitų asmenų atžvilgiu gali pasirodyti kaip pastarųjų teisių diskriminacija. Vaikui pasiekus pilnametystę (taip pat ir dalinį veiksnumą), jo privilegijų teisė keičiasi į normalią (civilizuotą) teisę (teisių ir pareigų vienovė). Teisinėje valstybėje socialinių

grupių interesai ir gerovė yra įgyvendinami užtikrinant ne tik jų lygybę, bet ir skirtingų teisių apsaugos galimybę.

Vadinasi, vaikai turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurias, atsižvelgiant į jo interesus, nulemtus fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo, gali būti praplėstos arba apribotos. Tai suponuoja vaiko - privilegijuoto subjekto - padėtį, todėl vaikai gali turėti tokių teisių, kurios nebūdingos suaugusiems, pavyzdžiui, teisę būti apsaugotam nuo prievartos ir nepriežiūros, teisę, kad juo būtų pasirūpinta, teisę žaisti, teisę išsaugoti savo identiškumą, teisę sveikai vystytis ir panašiai.

Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (1959) ir Visuotine Žmogaus teisių deklaracija (1948) Jungtinių Tautų Generaline Asamblėja 1989 m. priėmė Vaiko teisių konvenciją, kurioje išsamiau aptariamos vaikų teisės. Vaiko teisės prilyginamos Žmogaus teisėms, tačiau jos šiek tiek skiriasi. Ikimokyklinio amžiaus vaikas apinti savo teisių dar nesugeba, todėl tai padaryti turi suaugusieji, užtikrindami geras sąlygas vystytis ir ugdytis.

6 lentelė

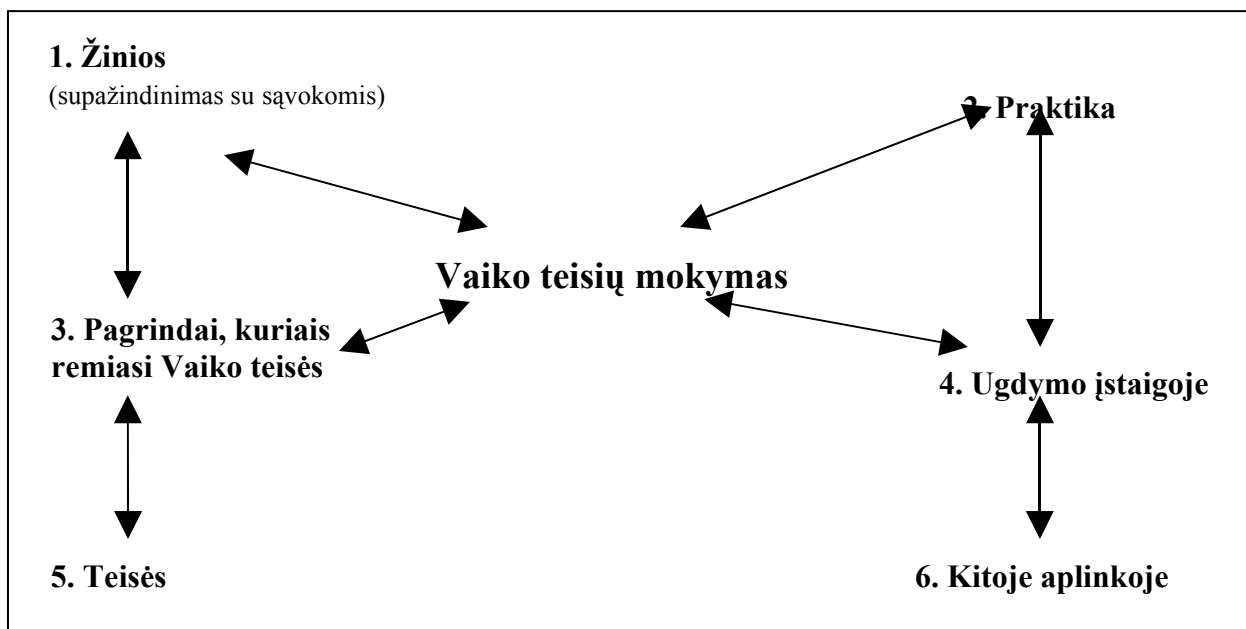
Vaiko teisių klasifikavimas pagal pagrindines vaiko gyvenimo ir raidos problemas

Egzistencija	Vystymasis	Apsauga	Dalyvavimas
gyventi ir bręsti	teisė mokytis	teisė būti apsaugotas nuo blogo elgesio su tavimi	naudotis visomis vaiko teisėmis
teisė į vardą ir pilietybę	teisė lavinti savo sugebėjimus		teisė priklausyti bet kokiai bendrijai
teisė būti socialiai aprūpintam	teisė į visapusišką auklėjimą		teisė laisvai reikšti savo nuomonę
teisė į medicininį aptarnavimą	teisė į informaciją		teisė pramogauti
teisę gyventi kartu su savo tėvais			teisė į savitą kultūrinį gyvenimą, gali išpažinti savo religiją ir kalbėti gimtąja kalba
teisė grįžti į šeimą			
teisė į savo asmeninį gyvenimą			
vaiko su fizine ar psichine negalia teisės			
teisė į ypatingą globą bei paramą, jei esi likęs be šeimos			

Šeštoje lentelėje išryškėja kai kurie aspektai, kodėl vaiku ir jo teisėmis turi rūpintis suaugusysis. Didesnis dėmesys skiriamas vaiko egzistencijai, nes nuo šių teisių įgyvendinimo priklauso vaiko raida. Teisėse, kaip pavyzdžiui, būti socialiai aprūpintam, gyventi kartu su savo

tėvais, gauti ypatingą globą jei esi likęs be šeimos jau iš anksto yra užsimenama, jog vaiku turi pasirūpinti suaugusieji. Čia ir yra esminis Vaiko teisių ir Žmogaus teisių skirtumas, nes suaugęs vienaip ar kitaip vis tiek sugeba savimi pasirūpinti. Problema išlieka ta, kad suaugusieji vaikus suvokia kaip socialiai nebrandžius ir visuomenei nereikšmingus vartotojus. Nors kaip tik vaikas yra unikalus ir nepakartojamas individas bei būsimo naujos visuomenės pagrindas. Kaip teigia Juodaitytė (2007), vaikų bendruomenę reikia suvokti kaip socialinę, kultūrinę ir specifinę tam tikro amžiaus žmonių grupę, kuriai būdingi ne tik bendrieji šiuolaikinės žmonių visuomenės bruožai, bet ir specifiniai, išskirtiniai. Taip pat ne vien vaikams reikia integruotis į suaugusiųjų bendruomenę kaip lygiaverčiais partneriais, bet ir suaugusiesiems įeiti į vaikų pasaulį.

Tiek pedagogai, tiek ir tėvai turi vaikus, atitinkamai pagal jų amžių, supažindinti ne tik su paregomis, bet ir su teisėmis. Taip vaikas jausis nors kai kuriais aspektais lygiavertis suaugusiems. Ikimokykliniame amžiuje bando lygiuotis į suaugusiuosius, tai atsiskleidžia vaidmeninių žaidimų metu, kuomet yra įsikūnijama į tam tikrus personažus ir atkuriamos artimiausioje aplinkoje matytos situacijos. Neretai yra sakoma, kad vaikas, tarsi suaugusiųjų elgesio atspindys. Pedagogai tampa autoritetais ugdytiniais, todėl labai svarbios yra jų asmeninės savybės, gebėjimas perteikti vakams visuomenėje nusistovėjusias elgesio normas, vertybes. Ugdymo procesas yra tinkama vieta supažindinti vaikus su jų teisėmis.

2 pav. Vaiko teisių mokymo ikimokykliniame amžiuje eiga (pagl. R. Bulotą (2003))

2 pav. atskleidžiami pagrindiniai etapai, kurių pedagogai turėtų laikytis, mokydami Vaiko teisių. Pats pagrindas ir pirmasis etapas yra žinių suteikimas. Šiame etape ikimokyklinio amžiaus vaikai turėtų būti supažindinami su pagrindinėmis sąvokomis (teisė, lygybė, orumas,

diskriminacija), individų, grupių ir tautų teisių sąryšiu, kito žmogaus išankstinių nuostatų pripažinimu. Pedagogai turėtų vaikus ugdyti tolerantiškumo kitų atžvilgiu. Įgytas žinias apie Vaiko teises reikėtų taikyti praktiškai tiek esant ugdymo įstaigoje (padedant pedagogių), tiek ir būnant namuose. Trečiajame etape pedagogės turėtų su vaikais aptarti tam tikrus pagrindus, kuriais remiasi Vaiko teisės. Tai būtų etika ir vertybės, prigimtinės teisės ir kt. Penktajame etape vaikai supažindinami su konfliktų sprendimo būdais, skatinami kiekvienoje situacijoje ieškoti kompromisų, gerbti kitų nuomonę.

Anot Buloto (2003), Vaiko teisių mokymą reikėtų pradėti nuo temų apie vieningumą, saugumo taisykles darželyje, socialinius poreikius, inventorius tausojimą, suaugusiųjų bei vaikų teises ir pareigas. Vaiko teisių mokymas, kuris vyksta pokalbio forma, yra labai svarbus vaiko asmenybei, jo santykiams su kitais žmonėmis. Analizuodami problemas, vaikai išsako savo pažiūras ir nuomonę. Įvertindami savo ir kitų žmonių elgesį, jie atveria savo dvasinį pasaulį. Pedagogas turi sukurti jaukią atmosferą, kurios metu kiekvienas vaikas norėtų išsakyti savo mintis bet kokių klausimų. Atsakymų negalima skirtyti į "teisingus" ir "neteisingus". Bet koks atsakymas įdomus ir vaikas pats turi nuspręsti, kuris atsakymas teisingas. Aptarimo negalima paversti apklausa.

Demokratiškumu grindžiamose ugdymo įstaigose laikomasi pagrindinio demokratijos principo – lygybės. Visi yra lygūs ir kiekvienas, nuo mažiausio iki didžiausio, yra už kažką atsakingas. Laisvas žmogus gali daryti tai, kas jam patinka, bet tik tol, kol nepažeidžia kito žmogaus teisių ir laisvių. Tokia laisvė yra ne „nuo ko nors“, bet „kam nors“. Tai ne laisvė nuo apribojimų, bet laisvė pasirinkti. Pedagogai turi padėti vaikams atskirti kur baigiasi jo laisvė ir prasideda kito žmogaus laisvė. Mokėdamas nepažeisdamas kito laisvių ugdytinis mokės laikytis ir pareigų.

Ikimokykliniame amžiuje vaiko raida pirmiausia siejasi su jo ugdymu. Laikantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje nurodyto principo, jog svarbiausia yra vaiko interesai, į juos ir yra orientuojamas ugdymas. Tik tai, kas yra tikroji vertybė ir kas suteikia vaikui galimybę geriau įvertinti ir suprasti savo interesą bei aktyviau ir efektyviau jį įgyvendinti yra švietėjiška. Anot S. Neifacho (2007), turi būti skiriamas dėmesys vaiko interesų užtikrinimui, nes nuo apeliavimo į vaiko interesus, galima paskatinti jį sėkmingai dalyvauti ugdymo procese, ir nuo turinio padarymo įdomiu, tam, kad vaikui būtų įdomu ugdytis. S. Neifachas išskiria šiuos vaiko interesų užtikrinimo būdus: „ugdymasis per susidomėjimą, ugdymasis iš susidomėjimo ir ugdymasis to, kas domina. Ugdymasis per susidomėjimą turi būti susietas su vaiko susidomėjimu tuo, ką reikia išmokti, todėl tai sumenkina vaiko interesus - tiesiog panaudoja juos kaip priemonę. Ugdymasis iš susidomėjimo suprantamas kaip bandymas padaryti įdomiu tai, ką reikia išmokti, tokiu būdu nuvertinama tai, ką reikia išmokti, nes tai nėra savaime įdomu. Tik ugdymasis to, kas domina reiškia pagarbą tiek vaiko interesams, tiek ir turiniui, kuriuo vaikas yra susidomėjęs.“ (Neifachas, 2007, p. 52 psl.)

1.4. Vaiko teisių raiška į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje

Ikimokyklinis amžius vaikui yra labai svarbus raidos procesui. Šiuo periodu vaikas yra labai imlus naujiems patirimams, mokosi bendrauti ir bendradarbiauti su aplinkiniais, socializuojasi, mėgdžioja suaugusius, nes jie vaikui yra pavyzdys ir autoritetas. Todėl ikimokyklinis ugdymas iš pedagogų reikalauja pasišventimo, jautrumo ir supratimo savybių. Auklėtojai turi daugiau autonomijos ir pedagoginių sprendimų laisvės, nes nėra priklausomi nuo mokymo turinio, jų organizuojamas ugdymas yra integruotas, situacinis ir orientuotas į vaiko individualybės holistinį ugdymą, jo socializaciją. Tarp svarbiausių ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų galima išskirti jautrumą ir intuiciją, išvalgą, supratimą, kaip vaiko jausmų ir minčių vystymasis pasireiškia jo elgesyje, žaidžiant, koks yra tarp jų pačių ryšys.

Vaikai ikimokyklinėse įstaigose skatinami turėti savo nuomonę ir ją reikšti. Šiais lūkesčiais paremta kiekviena ugdymo programos dalis. Vaikams turi būti leidžiama rinktis. Tai vienas iš į vaiką orientuoto ugdymo principų. Užuo pedagogai davę vaikams spalvinimo knygeles, kurias belieka tik nuspalvinti ar, kitaip tariant, užuo ugde amatininkus, turi skatinti juos reikšti savo pačių idėjas, mintis, jausmus piešiniiais, dirbiniais ar meno kūriniais. Vaikas renkasi veiklą grupėje esančiuose skirtingos veiklos kampeliuose. Visa ikimokyklinuko veikla paremta žaidimu. Per žaidimą yra išmokstama bendrauti ir bendradarbiauti su kitais, vertinti kitų ir išsakyti savo nuomonę.

Bendravimas su kitais panašaus amžiaus vaikais ikimokyklinio amžiaus vaikui ypač svarbus – tai lygiaverčių partnerių, bandančių daryti įtaką vienas kitam, ryšiai. Bendraudamas su draugais vaikas mokosi įvairių socializacijai labai svarbių elgesio būdų: susitarimo, kooperavimosi, dominavimo, varžymosi, rungtyniavimo, simpatizavimo. Savotiškai atsiskleidžia įvairios vaiko teisės kaip laisvas minčių, nuomonės reiškinys, individualumo sklaida, teisė į žaidimą, būti apsaugotam nuo smurto ir patyčių. Labai dažnai vaikai pažeidžia kitų bendraamžių teises. Nemokėdami spręsti konfliktų taikiai, jie ima muštis arba pravardžiuotis. Neturėdami pakankamai išsivystytų bendradarbiavimo įgūdžių pažeidžia vienas kito teisę į privatumą. Ikimokykliniame amžiuje gali gana aiškiai išsiskirti nepopuliarūs tarp bendraamžių vaikai – atstumtieji. Niekas nenori būti greta jų, nepriima į savo žaidimus, pajuokia, provokuoja. Atstumtųjų vaikų socializacijos ir bendravimo gebėjimai paprastai menkesni nei kitų – jie nemoka taikiais būdais daryti įtakos kitiems (dažnai pasielpia agresyviai, griauna, naikina kitų vaikų statinius, nutraukia

žaidimą), nemoka bendradarbiauti (nesilaiko susitarimų, negali kitiems pateikti įdomios informacijos), nepakankami jų žaidimo gebėjimai, neatsiskleidžia gabumai. Taisyklingai pedagogiškai veikiant vaikų grupę, kurios formavimąsi lemia bendri žaidimai, sudaromos sąlygos vertingoms visuomeninėms asmenybės savybėms plėtotis. Norėdami pasiekti bendrą tikslą, vaikai pripranta derinti savo veiksmus, teikti pagalbą vienmečiams. Pamažu formuojasi mokėjimas pajungti savo norus suaugusiųjų reikalavimams ir vaikų kolektyvo sumanymams.

Auklėtojos turi prižiūrėti, kad vienas vaikas ar nedidelė jų grupelė neprimestų savo valios kitiems vaikams. Kuriama pakantumo atmosfera, skatinanti pagarbą kiekvienam žmogui. Tai nereiškia, kad kiekvienam turi patikti kiekvienas. Kiekvienas turi gerbti kito asmens orumą, įsitikinimus ir prigimtines teises. Bendraudami vaikai turi nepasiduoti pykčiui ir nesantaikai, išlaikyti pagarbą ir neužgaulioti vienas kito. Kiekvieno vaiko veiksmų poveikis kitiems turi būti atitinkamai įvertintas. Kadangi maži vaikai dar nesugeba tvardyti ir atsakyti už savo veiksmus, auklėtojos gali ir turi padėti jiems išmokti gerbti bendraamžius ir suaugusius. (Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997)

M. Buberis (Bitinas, 1996) teigia, kad ugdymas nėra visuomenės, valstybės funkcija; jis sietinas su žmogaus būtimi, yra esminis šios būties požymis, nes žmogaus tapsmas yra nuolatinis procesas. Ugdymo tikslus ir priemones sąlygoja žmogaus prigimtis, jo esmė, kurią atskleidžia filosofinė antropologija; vaikystė yra ne tik ir ne tiek amžiaus tarpsnis, ji turi savo vertę, teikia raktą žmogaus esmei suprasti; vadinasi, *ugdymas orientuojamas ne į ateitį, o į vaiką čia ir dabar*. (Bitinas, 1996)

Orientuoto į ugdytinio asmenybę pedagogo rengimo paradigma remiasi idėja, kad ugdymo procese svarbiausias veiksnys yra ugdytinių mokymosi motyvacija; žinios yra ne tikslas, o tik asmenybės saviraiškos skatinimo priemonė. Atviroje demokratinėje visuomenėje žmonėms, jų šeimoms bei visai bendruomenei yra daug galimybių tobulėti. Galimybė yra demokratijos sąlyga, tačiau vien ji demokratijos negali užtikrinti. Ja negalima naudotis kaip asmeniniu pranašumu, pamynus kitus žmones ar bendrą gerovę; ji privalo būti derinama su atjauta. Pasinaudoti galimybėmis reikia aktyvumo, kadangi retai jos yra pasiūlomos arba lengvai randamos. Taigi asmeninis aktyvumas yra dar vienas demokratijos principas.

Į vaiką orientuotoje sistemoje remiamasi dviem pagrindiniais principais:

- vaikai kaupia žinias per patirtį, kuri įgyjama sąveikaujant su aplinkiniu pasauliu;
- auklėtojos skatina vaikų augimą ir vystymąsi, atsižvelgdamos į jų pomėgius, reikmes, gerai ir prasčiau išsivysčiusius gebėjimus.

Į vaiką orientuota sistema – tai aplinka, kurioje vaikų žinios kaupiamos per patirtį, o pedagogė skatina mokymosi procesą, atsižvelgdama į vaikų poreikius, geriau ar silpniau išsivysčiusius gebėjimus.

Kai vaikams sudaromos sąlygos įvairiai veiklai, jiems suteikiama *galimybė rinktis*. Kai vaikams padedama suvokti veiklos pobūdį ir į ją įsitraukti, jie aktyviau džiaugiasi pamatu, kaip svarbu būti aktyviems. Pasirinkę jiems priimtina veiklos būdą, ką nors naujo pažinę ar sukūrę, vaikai džiaugiasi galėdami pasinaudoti jiems suteikta galimybe. Į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje teisė rinktis yra neatsiejama nuo mokymosi aplinkos, vaikai išmoksta vertinti savo sprendimų svarbą ir numanomas pasekmes. Nuolat sprendžiami, ką ir kaip rinktis, vaikai išmoksta priimti geresnius sprendimus sudėtingesnėje suaugusiųjų visuomenėje.

Ikimokyklinukams suteikiama galimybė rinktis, kur atsisėsti, kuo užsiimti, su kuo žaisti, koku kamuoliu mėtytis, koki žaislą nulipdyti ir panašiai. Leidžiama rinktis, kaip naudotis veiklos centruose esančiomis priemonėmis. Jie po vieną ar su draugais tyrinėja tas priemones, sugalvoja su jomis įvairių žaidimų. Nevaržoma atmosfera leidžia vaikams pažinti priemones jiems patogiu tempu, jų gebėjimai nelyginami, jie neverčiami atlikti tą ar kitą užduotį vieninteliu „teisingu“ būdu.

Gebėjimą veikti aplinką, gauti pritarimą savo siekiams ir suvokti, kaip galima panaudoti vidinius ir išorinius išteklius, vadiname veiklumu. Vienas svarbiausių ugdymo tikslų – diegti žmonėms šią savybę. Ją suformuoja tik tokia aplinka, kurioje vaikai veikia drauge, aiškindamiesi ir pratindamiesi bendrai ko nors siekti. Tokioje aplinkoje auklėtojos turėtų stengtis ne vadovauti, o padėti vaikams suvokti tai, kas juos domina, ir skatinti savarankišką pažinimą.

„Auklėtojos, veikdamos kartu su vaikais, sukuria aplinką ir galimybę būti veikliems. Tai vyksta efektyviausiai, kai vaikams suteikiamos galimybės mokytis vadovauti, spręsti už save ir kitus, teisingai pasirinkti vieną ar kitą veiklos būdą ir pagal savo amžių bei gebėjimus prisiimti atsakomybę. Tinkamą vaikų elgesį labiausiai skatina vertybių įsisąmoninimas – kai jis veikia iš vidinių paskatų, o ne bijodami priekaištų ar tikėdamiesi atlygio. Daugelis mažylių tiki, kad taisyklės nustato suaugusieji ir kad bus laikomi gerais, jei toms taisyklėms paklus, todėl jie būtinai turi dalyvauti tas taisyklės kuriant ir jų laikantis: taip prasideda ilgai trunkantis mokymasis skirti veikimą nuo ketinimo veikti“ (Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997, p. 19)

Į vaiką orientuotame ugdyme atsiskleidžia vaiko *teisė būti laisvam*. „Ugdymo tikslas kaip laisvė realizuojamas priėmus ugdymo kaip kooperavimosi su ugdytinio prigimtimi paradigmą. Pagal šią paradigmą vaikas yra aktyvus ugdymo subjektas, bendravimu ir veikla, ugdytojui padedant, išreiškiantis, aktualizuojantis, realizuojantis save patį, savo prigimtines fizines bei dvasines galias. Pedagogo vadovaujamas, ugdytinis ilgainiui suvokia savo paties vystymąsi, mokosi jį reguliuoti, priimti optimalius sprendimus ir į gyvenimą įžengia susiformavęs kaip autonomiškai, nuo atsitiktinių aplinkybių nepriklausoma individualybė. Todėl laisvos asmenybės ugdymo tikslas gali būti pakankamai realizuotas tik kooperavimosi su ugdytinio prigimtimi struktūroje“ (Bitinas, 2000, p. 104) Prievartos lygis ugdymo procese gali būti matuojamas tuo, koku mastu pats ugdytinis

turi teisę spręsti apie jam perteikiamą socialinę patirtį (šėimos vertybes, mokymo turinys). Bręsdamas ugdytinis formuojasi gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ugdymo turinį.

Minties ir žodžio laisvė yra itin svarbi atviros visuomenės sąlyga, kuri pirmiausia išnyksta visuomenei užsiskleidžiant. Vaikai darželiuose skatinami turėti savo nuomonę ir ją reikšti, skatinami reikšti savo pačių idėjas, mintis, jausmus piešiniais, dirbiniais ar meno kūriniais. Ikimokyklinio ugdymo pedagogėms nederėtų nuolatos vaikams nurodinėti ir tikėtis, kad mažyliai akiai viską vykdys. Auklėtojos turėtų labiau gilintis, kaip jie jaučiasi, kokios jų reakcijos, kaip jie bendrauja vienas su kitu, o ne visą dėmesį skirti užduočių ar įgūdžių išmokimui.

„Siekdami, kad vaikai toleruotų etninę ir kultūros įvairovę, auklėtojos ir tėvai privalo skiepyti jiems užuojautą ir pagarbą kitiems bei pakantumą skirtingumams. Tai yra daugiau, negu „sukurti vienodas galimybes visiems žmonėms“, nepaisant rasės, religijos, lyties, fizinės ir psichinės sveikatos. Suaugusieji visomis išgalėmis turi pabrėžti žmonės siejančių skirtingumų ir bendrumų vertę ir, pasinaudodami jų teikiamais privalumais ugdyti vaikų supratingumą ir toleranciją. Grupėje, kurioje kartu auklėjami sveiki ir neįgalintys vaikai, atsiranda natūrali galimybė atsiriboti nuo neesminių skirtingumų, patirti, kaip gera padėti kitam, išmokti pakantumo ir priimti žmogų tokį, koks jis yra.“ (Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997, p. 21)

Vaiko mokymasis ir gebėjimai glaudžiai siejasi su jo emocijomis, asmeniniu veiklumu ir galimybe veikti. Į vaiką orientuotose ugdymo grupėse vaikai nėra pasyvūs žinių ir įgūdžių priėmėjai. Ugdytinių aktyvumą skatinančiose grupėse auklėtojos, kurdamos įvairiausias situacijas, suteikia vaikams galimybę tas žinias ir įgūdžius įgyti bei pritaikyti visokiais būdais. „Vaikai skatinami veikti pagal savo pomėgius ir poreikius, o auklėtojos visokeriopa jiems padeda tuos pomėgius ir poreikius kuo aktyviau lavinti. Šitai užtikrinamas neslūgstantis susidomėjimas ir akstinas mokytis, o šie du pagrindiniai veiksniai kaip tik ir lemia išmokimo sėkmę.“ (Hansen, Kaufmann, Saifer, 1997, p. 23)

Ugdymas tampa tam tikra laboratorija, kurioje vaikai eksperimentuoja kaip tikri išradėjai, menininkai ar mokslininkai. Pedagogių uždavinys – sukurti grupėje tokios laboratorijos atmosferą, atsakyti už įvairiausias priemones, kurios skatina vaikus kurti, įsijungti į nesibaigiantį pažinimo bei atradimų vyksmą, savarankiškai spręsti kylančius klausimus.

Pedagogas nukreipdamas visą ugdymo procesą į vaiką turi būti demokratiškas, leidžiantis vaikui atsiskleisti, tolerantiškas, norintis bendradarbiauti, daugiau priimantis vaiko iniciatyvą, atidesnus (klausantis ir matantis vaikus), labiau linkęs į dialogą, artimesnis, linksmesnis, labiau patenkintas savimi (tik tas, kas džiaugiasi savimi, sugebės džiaugtis ir kitais), turtingesnės vaizduotės, kūrybiškesnis, pripažįstantis ir įvertinantis kitą. Jis turi gebėti atsižvelgti į vaiko poreikius, pripažinti vaiko fizinę ir žodinę saviraišką (žaidimus, fantazijas; savitą humorą, mėgdžiojimus ir t.t.). Vaikas turi teisę būti vaiku, t.y. turi teisę žaisti. Tik žaisdamas vaikas pažįsta

jį supantį pasaulį ir sėkmingai ugdomi. Į vaiką orientuotame ugdyme Vaiko teisės yra labiau akcentuojamos ir įgyvendinamos negu tradicinio ugdymo grupėse.

1.5. Vaiko ir suaugusiojo sąveika į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje

Dabar vaikystė yra laikoma atskira individo raidos faze, tačiau ilgainiui vyravo nuomonė, kad vaikas skiriasi nuo suaugusio tik kiekybiškai, t.y., jei mes sumažinsime suaugusį, padarysime jį silpnesnį, atimsime žinias ir įgūdžius, tai prieš mus ir bus vaikas. Tokia nuomonė apie vaiką dar ir dabar neretai sutinkama. Tai galima labai paprastai paaiškinti, nes lengviausia apie viską spręsti lyginant su savimi. Vaikas ne tik mąsto, suvokia pasaulį kitaip negu suaugęs, ne tik jo logika paremta kitokiais, savitais principais, bet ir pati jo kūno struktūra ir funkcijos skiriasi nuo suaugusiojo organizmo struktūros funkcijų.

J. Piaget (2002) nustatė, kad vaiko ir suaugusiojo mąstymas skirtingas. Vaikas vis dėlto nėra maža suaugusiojo žmogaus kopija. Vaikas turi savo individualų pasaulį, kuriam neužtenka žinių, informacijos, patirties, gaunamos iš kitų žmonių. J. Piaget tyrimai akivaizdūs – vaikas pats atranda, sužino stebėdamas, fantazuodamas, eksperimentuodamas, tirdamas, bandydamas, kurdamas, - jis „konstruoja“ save. Suaugusiojo vaidmuo dėl šios priežasties anaipol neturėtų sumažėti, tik įgyti kitą pobūdį. Anot J. Piaget, svarbiausias ugdymo tikslas – parengti vaiką kūrybingam darbui, taigi ir kūrybingam gyvenimui.

Piaget nuomone (Žukauskienė, 2001), vaikai patys siekia protinės pusiausvyros, norėdami suderinti naują patyrimą ir senas protines schemas. Jis teigė, kad nereikia greitinti vaikų protinės raidos specialiais mokymo metodais ar sudarant specialias aplinkos sąlygas. Vaikai, jo nuomone, patys aktyviai eksperimentuoja su aplinka ir susikuria naują požiūrį į pasaulį. Jis manė, kad neįmanoma pagreitinti vaiko protinės raidos. Suaugusiems kartais sunku suprasti, kad vaikų mąstymas nuo suaugusiųjų mąstymo skiriasi ne tik informacijos, kuria gali operuoti vaikas kiekiu, bet ir pačiu aplinkos pažinimo, mąstymo būdu. Piaget tikėjo, kad ne tik vaikas yra veikiamas aplinkos, bet ir jis pats ją keičia ir kuria savo nuomonę apie ją

Vaikas ikimokykliniame amžiuje „atranda“ žmoniškų santykių veiklos įvairovę bei socialinių funkcijų pasaulį. Jis jaučia stiprų norą įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir jame aktyviai dalyvauti. Tačiau visa tai jam dar yra nepasiekiamas, nors jo noras būti savarankiškam yra gana stiprus. Vaikas šį vidinį konfliktą perkelia į vaidmeninius žaidimus, kuriuose vaikai imituoja ir modeliuoja suaugusiųjų socialinį gyvenimą. Žaisdami jie taip pat mokosi bendrauti su savo bendraamžiais. Todėl ikimokyklinę vaikystę galima apibūdinti ir kaip žmonių tarpusavio santykių pažinimo

periodą. Anot A. Gučo (1990), net rimtuose darbo uždaviniuose, kuriuos vaikui paveda suaugusieji, jis tuojau randa žaidimo elementų, kurie darbą pajvairina ir daro jį įdomesnį. Žaidimas yra pagrindinė ikimokyklinio amžiaus vaiko veikla. „Žaidžiant lavėja vaiko fizinės ir psichinės funkcijos, jis įgyja dalykinių žinių, nes geriau pažįsta tikrovę, ją perkuria kaip ir darbo procese. Tai suartina žaidimą su darbu. Suaugusiojo žmogaus darbą aiškiai apibrėžia duoti arba paties pasirinkti uždaviniai, dirbant siekiama tam tikrų objektyviai vertingų rezultatų, tie rezultatai gali būti tiksliai įvertinti. Žaidimo veiksmai gali būti iš anksto numatyti arba nenumatyti. Žaidimo sumanymas žaidžiant gali pasikeisti.“ (Gučas, 1990, p. 95) Dirbdamas, turėdamas apibrėžtų uždavinių žmogus žvelgia į ateitį, numato terminus planuotiems rezultatams pasiekti, o vaikas žaisdamas gyvena dabartimi, jis nėra numatęs savo lavinimosi tikslų, žaidimai kiekvienu momentu yra rezultatyvūs – lavina jo fizinį ir psichinį pajėgumą. Žaisdamas vaikas į savo veiksmus žiūri su tokiu pat rimtumu, dėmesiu ir nuoširdumu, kaip ir suaugęs į savo darbą.

„Ikimokyklinė vaikystė – tai pirminis vaiko asmenybės tapsmo periodas, kuriam būdingas emocinis savęs vertinimas ir jį atitinkantis elgesio formų bei jų padarinių suvokimas“. (Juodaitytė, 2003, p. 25) Suaugusieji vaikų ugdymą ir jų subkultūrą turėtų priimti kaip nuolatos besikeičiančią sociokultūrinę sistemą, kuriai yra būdingi visi demokratinių santykių bruožai (pagarba asmenybei, jos autonomiškumui, tolerancija lyties, amžiaus ir kt. aspektais). Tuomet vaikas, kaip individas ir kaip asmenybė, ugdymo procesuose įgyja vienodas su suaugusiais žmonėmis socialinės, psichinės, kultūrinės raidos galimybes. A. Juodaitytė (2003) išskiria į vaiką orientuoto ugdymo sistemai artimą „laisvąjį ugdymą“, kurio metu yra ginamos vaiko teisės į jo socialinę prigimtį grįstą mokymą(si). Suteikiama galimybė vaikams būti natūraliai aktyviems, savarankiškai eksperimentuoti, ieškoti patiems atsakymų. Tai pyra stiprinamas ryšys su realiu pasauliu. Toks ugdymas išlaisvina vaiką nuo suaugusiųjų priklausomybės ir sudaro palankias sąlygas mokytis pagal savo patirtį bei jam priimtinais būdais. „Laisvasis“ mokymas sureikšmina vaikystės statusą ir visa tai, kas yra vaikui svarbu šiame amžiaus tarpsnyje. Tai parodo šio periodo specifiškumą.

A. Juodaitytė (2003) vaiko ir suaugusiojo santykį atskleidžia per į vaiko asmenybę orientuoto ugdymo prizmę, kai suaugęs žmogus bendraudamas su vaikais, paiso principo: ne „šalia“ ir ne „virš“ vaiko, o kartu su juo. Tokio ugdymo tikslas – vaiko kaip asmenybės formavimasis per jo paties natūralią sąveiką su aplinka. Tai leidžia realizuoti tokius svarbius vaiko socialinės raidos uždavinius, kaip vaiko pasitikėjimas pasauliu, gyvenimo džiaugsmo pajautimas, asmenybės ryškėjimas, bazės kultūrai susidarymas ir kt. Pedagogas žiūri į vaiką kaip į visateisį ugdymo partnerį ir dalyvį. Ugdymas vyksta bendradarbiavimo su vaiku sąlygomis. (Juodaitytė, 2003) „Į asmenybę orientuotu ugdymo atveju ugdymas ne tik atspindi vaiko socialinės raidos procesus, bet yra nuolat tobulinamas šių procesų pagrindu. Todėl vėliau jis gali stipriai veikti ir netgi nulemti ugdymo rezultatus ir ugdytinių pasiekimus“. (Juodaitytė, 2003 p. 32)

Vaiko ugdymosi logika kitokia nei suaugusiojo. Jei suaugęs žmogus iš pradžių sukaupia būtina informaciją, tada suplanuoja veiklą ir ją vykdo, mažas vaikas pirmiausia veikia, tik po to domisi su veikla susijusia informacija, suvokia jos reikšmingumą veiklos sėkmei, veikdamas daug sužino, įgyja patirties. Anot L. Vygotskio (Žukauskienė, 2001), vaikas visada mokosi bendradarbiaudamas su suaugusiuoju. Ką vaikas moka daryti šiandien, vadovaujamas ir bendradarbiaudamas su suaugusiuoju, rytoj jis tai sugebės atlikti savarankiškai.

Tėvų ir pedagogų vaidmuo vaikų ugdyme yra didelis, patenkinant fiziologinius, saugumo, meilės, priklausomybės ir pagarbos poreikius, tačiau jie turi tik sudaryti vaikams palankias sąlygas, bet nebandyti „lipdyti“ jų asmenybių pagal savo sukurtą paveikslą. Tad aplinkiniai žmonės yra tarsi veidrodžiai, pagal kurių atspindžius vaikas kuria savo paties vaizdą, formuoja savęs vertinimą, nuomonę apie save. „Garsaus vaikų psichologo J. Piaget nuomone, 7-8 metų vaikai tik pamažu pradeda sugebėti priimti kitų žmonių nuomonę, neprarasdami savosios, o iki tol jie tiki viskuo, ką girdi, ir į viską reaguoja labai asmeniškai. Taigi vaiko požiūris į save, savęs vertinimas formuojasi introjekcijos būdu – besąlygiškai priimant kaip tiesą visa, ką girdi apie save iš kitų žmonių. Svarbu žinoti, kad neigiamą atgalinį ryšį vaikas linkęs generalizuoti (perdėtai apibendrinti): jis aplinkinių vertinimą priskiria ne tik tam tikram savo elgesiui, už kurį yra baramas ar baudžiamas, kuriam suaugusieji nepritaria konkrečiomis situacijomis, bet sau, kaip žmogui, apskritai. Pavyzdžiui, frazę „kaip negerai, kad tu suplėšei knygą“ ikimokyklinio amžiaus vaikas išgirsta taip, tarsi jam būtų sakoma: „tu esi negeras“.“ (Lepeškienė, 1996, p. 45). Pasak Adlerio, gyvenimo stilių žmogus pasirenka 5-6 gyvenimo metais, ir visa tolesnė jo veikla yra kryptingas šio stiliaus įgyvendinimas. Gyvenimo stiliui būdingi saviti tikslai, idėjos, nuostatos, kurio atspindi santykiuose su aplinka. Gali būti, kad žmogus sąmoningai nesuvokia savo gyvenimo stiliaus ir gyvena ne pagal jį. Tada kyla įvairūs konfliktai, problemos. (Barvydienė V., Beresnevičienė D., Lekavičienė R., 1996) Nesąmoningi vaikystės traumų išstūmimai į pasąmonę gali tapti suaugusio žmogaus emocinių sunkumų priežastimi.

Vis atsirandantys nauji socialiniai-kultūriniai iššūkiai pedagogiką orientuoja į pokyčius, vykstančius tiek atskiro vaiko, kaip individo, raidoje, tiek ir vaikų socialinių grupių gyvenime. Pedagogai turėtų nuolat stebėti kintančią vaikų subkultūrą ir jos kontekstus įtraukti į vaikų ugdymo procesą. Vaikystė yra ne tik žmogaus raidos, bet ir visuomenės edukacinės kultūros produktas. Švietimo kaitos ir modernizavimo procesuose žmogaus vaikystė įgyja naujų reikšmių. Ji labai siejasi su žmogaus neformalaus ir aktyvaus mokymosi aplinkoje būdais, kurie tampa vis reikšmingesni ir suaugusiųjų mokymo(si) sistemose.

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Tyrimo metodologija

Empirinis tyrimas buvo atliktas remiantis šiomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis:

1. Pragmatizmo filosofijos koncepcija (Aster, 1995; Halder, 2002), teigiančia, kad besikeičiant visuomenės gyvenimo sąlygomis, kinta ir kompetencijų sritys. Ugdymo paskirtis – išmokyti ugdytinį spręsti realias gyvenimo problemas ir, sukaupus jų sprendimo patirtį, pasiekti maksimalią asmeninę gerovę nepažeidžiant tų normų, kurios galioja visuomenėje. Lavavimo ir ugdymo struktūroje svarbios yra ne pačios žinios ar socialinės idėjos, o individualus gebėjimas visuomeninę patirtį panaudoti asmeniškai reikšmingoms problemoms spręsti. Ugdymo pagrindą turi sudaryti ne mokymas spręsti konkrečias problemas, o šių ar panašių problemų sprendimo principų ir metodų taikymas. Anot pragmatikų ugdymas, turėtų palaikyti tikrąjį individualizmą, kuriuo remiantis problemos būtų sprendžiamos ne vien pasikliaujant tradicijomis ir papročiais, bet ir siekiant savo tikslų, interesų, vadovaujantis protu.
2. Šiuolaikine konstruktyvistine mokymosi paradigma (Fullan, 1998; Fink, 1998), akcentuojančia veiklos daugialypiškumą, t.y. gebėjimą dirbti įvairiose mokymo aplinkose, edukacinius procesus sieti su kasdienine žmogaus veikla, skleisti visuomenėje naujas mokslo žinias ir idėjas, nuolat tobulintis. Mokymasis paremtas inovacijomis, naujomis technologijomis, aktyviais mokymo/si metodais, probleminiu mokymu, kritiniu mąstymu. Nuolatinio tobulinimosi paradigma, akcentuojančia siekti asmeninio, profesinio ir visuomeninio tobulėjimo visą gyvenimą (Bitinas, 2000).
3. Konstruktyvizmo požiūriu (Bloom, Brown, (Pečiulis, 2004); Piaget, 2002), teigiančiu, kad žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti. Mokymasis yra socialinis vyksmas, kurio metu ugdytiniai konstruoja reikšmes veikiami ankstesnių žinių įtakos su naujos patirties sąveika. Mokymas turėtų telktis ne tik į tai, kaip individas stengiasi suprasti reiškinių, bet ir į tai, koks yra netiesiogiai mokymesi dalyvaujančios socialinės aplinkos vaidmuo. Šiuo požiūriu, mokymas suprantamas ne kaip nekintamų tiesų perpasakojimas arba perteikimas mokiniams, bet greičiau kaip

atitinkamos ir svarbios patirties teikimas ir tolesnio dialogo tąsa ar formavimas, kad galėtų skleistis ir būti konstruojama reikšmė. Socialiniai tikslai neatsiejami su konkrečia mokymo pakopa, atskirais mokomaisiais dalykais ir kitais ugdymą konkretinančiais veiksniais.

4. Humanistinės pedagogikos ir psichologijos kertiniais teiginiais (A.H. Maslow, C.R. Rogers (Arends, 2008) ir kt.). Manoma, kad viską galima pasiekti, patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas, mylimas, psichologiškai turi jaustis saugus, vertinamas kitų, adekvačiai vertinti save. Kai realizuojami šie poreikiai, skleidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvenime vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis. Tada atsiranda poreikis mąstyti, kurti ir mylėti – būti susijusiam su kitais. Ugdymo procesas nukreipiamas į žmogaus vertybes, orientavimą į visapusišką ir harmoningą asmenybės formavimąsi, subjekto perėjimą į savarankiško vystymosi poziciją esminių galių atradimo procese. Kaip teigia Neifachas (2007), pagrindine ugdymo humanizavimo kryptimi laikomas "asmenybės formavimasis kultūroje", jos įtraukimas į nacionalinės kultūros tradicijas, papildytas žmogiškuoju humanizmo turiniu - didesnis dėmesys kiekvieno vaiko asmenybei kaip aukščiausiai visuomenės socialinei vertybei, orientavimasis į piliečio, turinčio puikias intelektualines, moralines ir fizines savybes, formavimąsi.

2.2. Tyrimo organizavimas ir metodai

Siekiant įgyvendinti darbe iškeltus tikslus ir uždavinius, buvo atliekamas empirinis tyrimas taikant R. Buloto autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ (2003) ir kiekybinis ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų Vaiko teisių mokymui(si) tyrimas, naudojant anketinę apklausą. Kiekybinei analizei būdingas duomenų, gautų tam tikroje populiacijoje arba jai atstovaujančių žmonių grupėje, apibendrinimas (Kardelis, 2000). Kardelio (2000) teigimu, kiekybinėje analizėje vyksta statistinių reiškinių interpretacija bei nuodugnus duomenų patikrinimas.

Tyrimo tikslas – ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

Uždaviniai:

1. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų raišką Vaiko teisių mokyme taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.
2. Atlikti empirinį Vaiko teisių mokymo(si) tyrimą taikant R. Buloto (2003) autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.

Tyrimo organizavimas. Prieš tyrimą buvo atlikta mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė. Ja siekta išanalizuoti kompetencijos sampratą, atskleisti mokymosi kaip pedagoginės kompetencijos esmę ir turinį, Vaiko teisių mokymo galimybes, pagrįsti temos naujumą ir aktualumą.

Apžvelgus mokslinę literatūrą ir Vaiko teises reglamentuojančius dokumentus buvo parengta anketa (1 priedas) ikimokyklinio ugdymo pedagogėms, siekiant ištirti jų pedagogines kompetencijas Vaiko teisių mokymui(si) taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą. Atliktas žvalgomas tyrimas (10 anketų) leido nustatyti anketos trūkumus, tinkamumą bei validumą. Išanalizavus tiriamųjų atsakymus, kai kurie klausimai anketose buvo pakeisti, patikslinti, pakeista klausimų grupavimo tvarka.

Atlikus tyrimo statistinę duomenų analizę, buvo suformuluojamos išvados ir teikiamos rekomendacijos.

Tyrimo imtis. Kiekybinis tyrimas buvo Šiaulių miesto ir Mažeikių miesto ikimokyklinėse įstaigose. Iš viso buvo apklausta 181 ikimokyklinio ugdymo pedagogė.

Tyrimo duomenys pristatyti dviem būdais: apskaičiavus procentinį dažnį ir aritmetiniais vidurkiais. Skaičiuojant aritmetinius vidurkius atsakymams suteikti įverčiai ir apskaičiuotas jų sandaugos su atvejų skaičiumi aritmetinis vidurkis (taip kaip pateikta pavyzdyje).

1. <i>Sutinku</i>	5 balai	2. <i>Žinau</i>	4 balai
<i>Iš dalies sutinku</i>	4 balai	<i>Iš dalies žinau</i>	3 balai
<i>Abejoju</i>	3 balai	<i>Abejoju</i>	2 balai
<i>Iš dalies nesutinku</i>	2 balai	<i>Nežinau</i>	1 balas
<i>Nesutinku</i>	1 balas		

Vertės vidurkis = Kiekvienos kategorijos atvejų skaičius (atsakiusių skaičius) * vertės balo (1 Nesutinku). Gauti įverčių skaičiai susumuojami (trijų požymių) ir padalinami iš 6 (vertės balų sumos). Pvz.: $(25*3+12*2+13*1) / 6 = 18,67$. Analogiškai apskaičiuojami kai yra keturi skalės požymiai.

Kadangi anketas buvo galima išsinešti su savimi bei užpildyti pedagogėms patogiu laiku ir tinkamoje aplinkoje, keletas anketų nebuvo gražintos (iš 214 anketų gražinta 181). Tai iš dalies menkina tyrimo patikimumą.

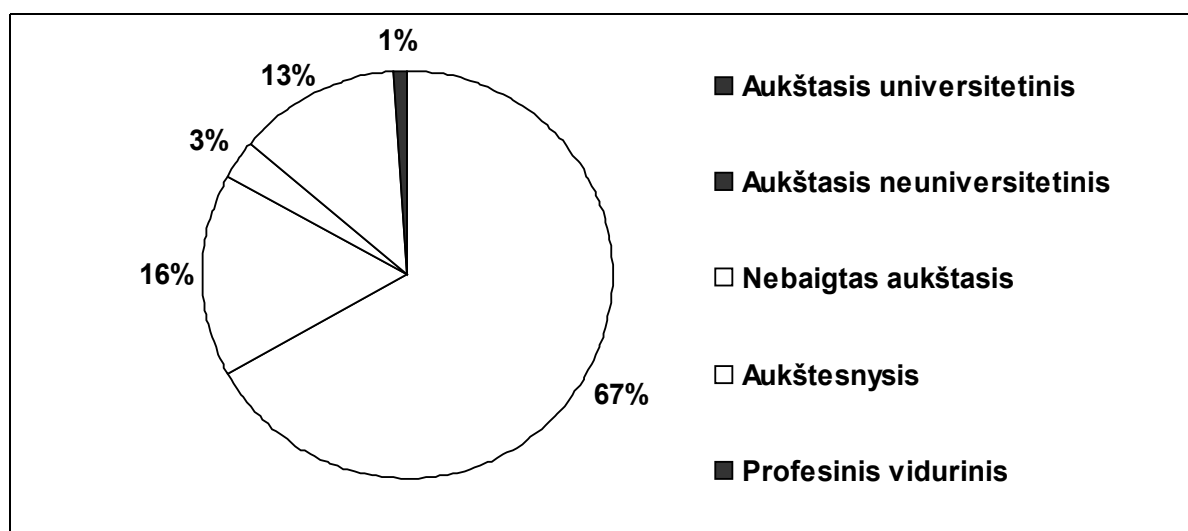
Empirinis tyrimas atliktas taikant R. Buloto autorinę programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ (2003) buvo atliktas Mažeikių miesto ikimokyklinės įstaigos priešmokyklinėje

grupėje. Tyrimo eigą sudarė keli etapai: dvi dienas buvo filmuota „Ryto rato“ veikla grupėje, kurios metu pedagogė vakus supažindino su jų teisėmis analizuodama su vaikais skaitytas pasakas. Vėliau veikla buvo protokoluojama ir analizuojama.

2.3. Tiriamųjų charakteristika

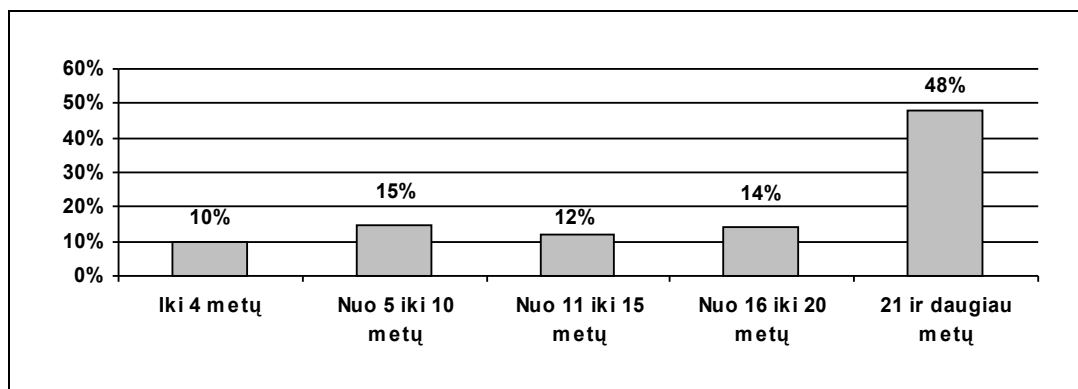
Kiekybiniame tyrime dalyvavo 181 ikimokyklinio ugdymo pedagogė iš Šiaulių miesto ir Mažeikių miesto lopšelių-darželių.

Kaip matome 3 pav., anketinėje apklausoje dalyvavo 122 (67%) pedagogės su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu, 29 (16%) - su aukštuoju neuniversitetiniu išsilavinimu, 5 (3%) – su nebaigtu aukštuoju, 24 (13%) - su aukštesnioju išsilavinimu ir 1 (1%) pedagogė, turinti profesinį vidurinį išsilavinimą.

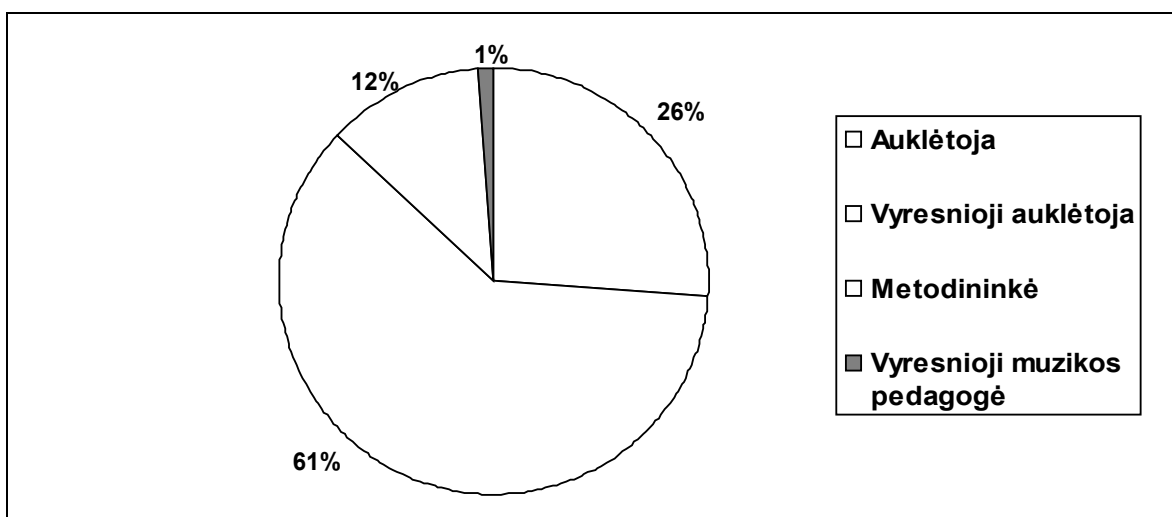
3 pav. Tiriamųjų charakteristika išsilavinimo požiūriu (% , N = 181)

87 iš 181 anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogių darbo stažas - virš 20 metų. Tai sudarė 48% apklaustųjų. Mažiausią procentą, t.y. 10%, sudarė pedagogės, kurių pedagoginio darbo stažas iki 4 metų. 12% sudarė nuo 11 iki 15 metų, 14% - 16-20 metų ir 15% - 5-10 metų pedagoginio darbo stažą turinčios pedagogės. Galima teigti, kad tirtuose darželiuose dirba didelę darbo patirtį turinčios pedagogės (žr. 4 pav.). Tačiau neaišku ar pedagogės, ilgą laiką išdirbusios ikimokyklinėje įstaigoje, sugeba priimti naujas ugdymo idėjas ir jas pritaikyti praktinėje veikloje.

4 pav. Tiriamųjų charakteristika darbo stažo požiūriu (% , N = 181)

Pagal 5 pav. duomenis matome, kad didžiausią procentą sudaro vyresniosios auklėtojos kvalifikaciją turinčios pedagogės. Jos sudaro 61% visų apklaustųjų. 47 (26%) pedagogės turi auklėtojos pedagoginę kvalifikaciją. 12% sudaro pedagogės, turinčios metodininkės pedagoginę kvalifikaciją. Dvi apklausoje dalyvavusios pedagogės (1% visų respondenčių) yra įgijusios vyresniosios muzikos pedagogės kvalifikaciją.

5 pav. Tiriamųjų (ikimokyklinio ugdymo pedagogių) charakteristika pedagoginės kvalifikacijos požiūriu (% , N = 181)

Apibendrinant pedagogių duomenis, matyti, kad anketinėje apklausoje daugiausia dalyvavo pedagogės:

- su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu;
- kurių pedagoginio darbo stažas 5- 10 metų ir virš 20 metų;
- turinčios vyresniosios auklėtojos ir auklėtojos pedagoginę kvalifikaciją.

3. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ RAIŠKA VAIKO TEISIŲ MOKYME TAIKANT Į VAIKĄ ORIENTUOTO UGDYMO SISTEMĄ

3.1. Vaiko teisių mokymo programos „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“ tikslai ir turinys

Empirinis tyrimas buvo atliekamas remiantis R. Buloto programa „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams.“ (2003) Mažeikių miesto ikimokyklinės įstaigos priešmokyklinėje (5-6 m) vaikų grupėje. Ši programa skirta ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, kuriems jau ankstyvoje vaikystėje yra būtina susipažinti su vaikų teisėmis, jas suvokti savo vidiniu pasauliu bei išgyvenimais. Programos pagrindinis instrumentas yra tuo pačiu pavadinimu sukurta ir pasakų motyvais iliustruota knyga, kurioje interpretuojami Vaiko teisių konvencijos tekstai, stengiantis pritaikyti juos vaikų pasauliui. Knyga siūlo vaikams ne tik minčių kryptį, mąstymo etalonus, bet ir konkrečių elgsenos pavyzdžių suaugusiųjų jiems sudarytose realiose situacijose.

Programos turinį sudaro 42 Vaiko teisių konvencijos pagrindiniai straipsniai, iliustruoti pasakų epizodais ir ištraukomis iš jų:

1 str. „Konvencija tau gali būti taikoma, jei dar neturi 18 metų.“ Šis straipsnis iliustruojamas prie vandens klūpančiu karaliumi ir šiomis ištraukomis:

„...Karalius prašo, kad paleistų, o iš vandens jam sako:

- Prižadėk už aštuoniolikos metų atiduoti tai, ko namie nepalikai, tai paleisiu.“ Šia ištrauka atskleidžiama tai, kad vaikai sulaukę 18 metų jau nebepriklauso tėvams ir yra patys už save atsakingi, nors tėvai ne visada linkę to paisyti.

2 str. „Tavęs negalima diskriminuoti. Tu gali naudotis visomis vaiko teisėmis.“ Nupiešta pikta, senyva moteris, dedanti kūdikį į skrynelę. „...įmetė į skrynelę, užvožė dangtį, ją pas upę

nunešė ir ten, ant vandens padėjusi, pasroviui paleido. Į lopšį padėjo senoji pikčiurna suvystytą katiną.“ Ši ištrauka, kaip ir visa pasaka, vaikus moko, jog piktų ir bloga linkinčių žmonių.

3 str. „Tu turi teisę į aprūpintą gyvenimą.“ Paveikslėlyje vaizduojami vyras ir moteris prie lopšio su kūdikiu. „– Pinigų mums nereikia: savo duonelės juk turime ir tam vaikui dar užteks...“

4 str. „Tu gali bet kada pasinaudoti savo teisėmis.“ 5 str. „Tu turi teisę lavinti savo sugebėjimus.“ Šiuos du straipsnius iliustruoja nupieštas berniukas ir mergaitė su ryšulėliais ir ištrauka:

„– Dėkui jums už auklėjimą ir visa gera, dabar turėsime į pasaulį eiti tėvų paieškoti.“

6 str. „Tu turi teisę gyventi ir bręsti.“ 8 str. „Tu turi teisę į globą kaip asmenybė.“ Iliustracijoje žvejas ir šalia plūduriuojanti skrynelė. „Prisiyręs pamatė plūduriuojančią skrynelę; tą sužvejojęs, atrado mažą kūdikytį... ir su džiaugsmu augino.“ Vaikams labai aiškiai ir suprantamai parodyta, jog kiekvienas vaikas turi ir gali būti globojamas ir auginamas ne tik tėvų, bet ir svetimų žmonių.

7 str. „Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.“ Iliustracijoje – kūdikis. „...atradę tris aukso žvaigždes už ausies, praminė ją Auksažvaigžde ir su džiaugsmu augino.“ Nuo mažens suteikiamas vardas.

9 str. „Tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais.“ 10 str. „Tu turi teisę grįžti į šeimą.“ Vaizduojama laiminga šeima: karalius, karalienė ir jų du vaikai. „...atrado tėvai savo kūdikius ir kūdikiai savo tėvus, ir buvo džiaugsmo be galo.“

11 str. „Tu turi teisę važiuoti kur nori (bet pranešk tėvams)“. Nupieštos dvi skrendančios gulbės. Viena jų su karūna. „Bernelis numetė jai sparną, ji ir išskrido.“

12 str. „Tu turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę.“ 13 str. „Tu turi teisę išsakyti savo mintis.“ Straipsnis aiškinamas paveikslėliu, kuriame nupiešta liūdna mergaitė su karvute ir šia ištrauka: „Nuliūdo našlaitė, nuėjo pas žaląją, verkdamą apkabino jai kaklą ir sako...“

14 str. „Tu turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę.“ 15 str. „Tu turi teisę priklausyti kokiai bendrijai.“ 16 str. „Tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą.“ Vaizduojama prie jūros stovinti Eglė ir ją apsvijęs Žaltys. „Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už žalčio.“

17 str. „Tu turi teisę į informaciją.“ 18 str. „Tėvai už tave atsakingi“. Paveikslėlyje nupiešta mama su vaiku ant kelių. „- Mamyte, kur mūsų tėvas? Gyvas jis ar miręs? – Tavo tėvas gyvas ir sveikas, tik laumę raganą parsivedęs. – Ir papasakojo visa, kas jiems buvo nutikę.“

19 str. „Tu turi būti apsaugotas nuo blogo elgesio su tavimi.“ Vaizduojamos dvi moterys. Viena stovinti ant kranto, kita – vandenyje. „Laumė ragana stūmė ją vandenin, o pati apsitaisė jos rūbais ir nuėjo karaliaus rūmuosna, norėdama užimti Elenos vietą.“

20 str. „Tu turi teisę į ypatingą globą bei paramą, jei esi likęs be šeimos.“ Nupiešta mergaitė su ožiuku.

„Oželis sako:

- Atrišk mane nuo ryšio, aš tave nuvešiu pas tėvą!“ Atskleidžiama vaikams, kad atsitikus nelaimei, visada atsiras kas padės.

21 str. Tu turi teisę būti įvaikintas. Tave leidžiama įvaikinti, jei tau tai naudinga.“ Iliustracijoje vaizduojamas karalius su mergaite. „Karalius, patyręs, kad ji yra našlaitė, ryžos ją užauginti.“

22 str. „Vaiko pabėgėlio teisės.“ Nupieštas berniukas ir ragana.

„O laumė ragana sako:

- Ankšta pas mus, nėr kur.
- Aš galiu permiegoti ant krosnies, - prašosi berniukas.“

23 str. „Vaiko su fizine psichine negalia teisės.“ 24 str. „Tu turi būti sveikas; tu turi teisę į medicininį aptarnavimą.“ Vaizduojami trys broliai. „Gyveno trys broliai: du išmintingi, trečias kvailas.“

25 str. „Jei tu esi atiduotas globoti, tu turi teisę būti apgyvendintas, globojamas, gydomas.“ 26 str. „Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą.“ 27 str. „Tu turi teisę gerai gyventi.“ Nupiešta Eglė su karalaičiu Žalčiu jo rūmuose. „Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna, ir Eglė aprimo, pralinksėjo, pagaliau ir visai pamiršo tėviškę.“

28 str. „Tu turi teisę mokytis.“ 29 str. „Tavo auklėjimo tikslai. Tave reikia auklėti visapusiškai.“ Iliustracijoje pavaizduota Eglė žalčių karalienė, prašanti pagalbos iš žiniuonės. „- Močiute širdelė, pamokyk, kaip tą šilkų kuodelį suverpti. Senoji išpasakojo, kaip ir ką reikia padaryti.“

30 str. „Etninių mažumų ir čiabuvių genčių vaikų teisės.“ Paveikslėlyje vaizduojama, kaip du Eglės, žalčių karalienės, broliai muša jos sūnų. „...Pirmiausia išsivadino jie vyriausiąjį Eglės sūnų Ažuolą į girią... Pliekė jį rykštėmis, ką bedarė, bet iškvosti negalėjo.“

31. „Tu turi teisę pramogauti.“ Pavaizduotas senukas su vaiku. „Ir aš ten buvau, ir aš daug mačiau, ir aš ten valgiau ir gėriau, per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau.“

33 str. „Tu turi teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo.“ Iliustracijoje – mergaitė, sėdinti prie berniuko, kuris pasilenkęs virš balos. „Negerk, broliuk, kumeliuku pavirsi.“ Užkerėtas balos vanduo prilyginamas narkotikams, kenksmingoms medžiagoms, todėl vaikams lengviau suvokti, kad ir viena, ir kita yra blogai.

34 str. „Tu turi teisę į gynimą nuo seksualinės prievartos.“ Nupiešti karalaitis su nusiminusia princese. „Tada karalaitis sumanė vesti savo seserį... Karalaitė labai nusiminė: kaip ji tekėsianti už brolio?“ Vaikams atskleidžiama ne vien prievarta, bet ir tai, jog brolis su seseria negali susituokti.

35 str. „Niekas neturi teisės tavęs parduoti.“ Paveikslėlyje vaizduojama pikta ragana ir susigūžusi maža mergaitė. Fono spalvos niūrios. „Mane mažą ragana nuo motinos pavogė ir laiko čia niekam nežinant.“

32 str. „Tu turi teisę būti apsaugotas nuo išnaudojimo.“ **36 str.** „Tu turi teisę į apsaugą nuo bet kokio išnaudojimo.“ Nupiešta piemenaitė, gananti karves. „Išaušus pavasariui, išvijo pamotė našlaitėlę gyvulių ganyti.“

37 str. „Tu turi teisę reikalauti, kad valstybė tave apsaugotų nuo smurto ir nuo neteisėto laisvės atėmimo.“ Vaizduojama lauže deginama mergaitė. „Teisėjai apkaltino ją ir nubaudė kaip raganą sudeginti.“ Iš iliustracijos ir ištraukos galima suprasti, kad visada reikia išsiaiškinti tiesą ir negalima šmeižti žmogaus ar neteisėtai apkaltinti.

38 str. „Tu turi teisę į apsaugą ginkluoto konflikto metu.“ Iliustracijoje – Eglė žalčių karalienė stovinti prie jūros. Viena banga raudona. „Ir išgirdo ji savo vyro balsą“

- Tavo dvylika brolių mane dalgiais užkapojo, mano šūkį jiems išdavė Drebulė...“

39 str. „Tu turi teisę grįžti į pilnavertį gyvenimą.“ Nupieštas jaunikaitis ir šalia jo stovinti mergina. Virš jų skraido dvylika juodvarnių. „Dabar ir seselė viską pasakė: savo brolius labai mylėjusi, už tai taip ilgai tylėjusi.“

40 str. „Teisingumas ir nepilnamečių teisės.“ **41 str.** „Tu turi teisę į palankiausias įstatymų nuostatas.“ Iliustracijoje vaizduojama ragana, prilipinta prie žirgo šono. „Ir nutarė broliai laumei raganai atkeršyti... – Neški, kumelėle, laumę raganą, kur saulelė nešildo, kur vėjelis neužpučia...“ Pasakose gėris visada nugali blogį. Realybėje irgi turėtų viskas išsispęsti vaiko naudai, kad jam būtų geriau.

42 str. „Tavo teisių paskelbimas.“ Vaizduojama mergaitė, skinanti obuolius. „Našlaitė priėjusi uždainavo: aukso obelėle, žemyn, žemyn! Vyno šaltinėli, aukštyn, aukštyn!“ Šis straipsnis aiškina tai, kad vaiko teisės turi būti pripažįstamos ir vertinamos.

Programoje atskleisti Vaiko teisių konvencijos straipsniai, leidžia vaikams perprasti savo teises jiems priimtinausiu ir lengviausiai suvokiamu būdu, t.y. per pasakų įvairias situacijas. (7 lentelė)

7 lentelė

Pasakos pavadinimas	Vaiko teisių konvencijos straipsnis	Tekstas vaikui	Tikėtinos vaiko interpretacijos ir sampratos
„Karalaitė ir oželis“	1 str. Konvencija tau gali būti taikoma, jei dar neturi 18 metų.	„...karalius prašo, kad paleistų, o iš vandens jam sako: - Prižadėk už aštuoniolikos metų atiduoti tai, ko namie nepalikai, tai paleisiu.“	Iki 18 metų vaiku rūpinasi suaugusieji.

„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	2 str. Tavęs negalima diskriminuoti. Tu gali naudotis visomis vaiko teisėmis.	„...įmetė į skrynelę, užvožus dangtį, ją pas upę nunešė ir ten, ant vandens padėjusi, pasroviui paleido. Į lopšį padėjo senoji pikčiurna suvystytą katiną.“	Visi vaikai yra geri ir gražūs, todėl nė vieno negalima išskirti ar bjaurėtis.
„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	3 str. Tu turi teisę į aprūpintą gyvenimą.	„- Pinigų mums nereikia: savo duonelės juk turime ir tam vaikui dar užteks...“	Suaugusieji turėtų suteikti vaikams geras gyvenimo sąlygas.
<i>Lentelės tęsinys</i>			
„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	4 str. Tu gali bet kada pasinaudoti savo teisėmis. 5 str. Tu turi teisę lavinti savo sugebėjimus.	„- Dėkui Jums už auklėjimą ir visa gera, dabar turėsime į pasaulį eiti tėvų paieškoti.“	Sulaukę tam tikro amžiaus vaikai gali patys savimi pasirūpinti.
„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	6 str. Tu turi teisę gyventi ir bręsti. 8 str. Tu turi teisę į globą kaip asmenybė.	„Prisiyręs pamatė plūduriuojančią skrynelę; tą sužvejojęs, atrado mažą kūdikytį... ir su džiaugsmu augino.“	Negalima vaiko palikti nelaimėje, reikia jam padėti.
„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	7 str. Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.	„...atrado tris aukso žvaigždes už ausies, praminė ją Auksažvaigžde ir su džiaugsmu augino.“	Kiekvienas turi turėti vardą.
„Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“	9 str. Tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais. 10 str. Tu turi teisę grįžti į šeimą.	„...atrado tėvai savo kūdikius ir kūdikiai savo tėvus, ir buvo džiaugsmo be galo.“	Vaikai turėtų augti šeimoje su savo tėvais.
„Gulbė - karaliaus pati“	11 str. Tu turi teisę važiuoti kur nori (bet pranešk tėvams).	„Bernelis numetė jai sparną, ji ir išskrido.“	Vaikams turėtų būti suteikta galimybė rinktis.
„Sigutė“	12 str. Tu turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę. 13 str. Tu turi teisę išsakyti savo mintis.	„Nuliūdo našlaitė, nuėjo pas žaląją, verkdamą apkabino jai kaklą ir sako...“	Aplinkiniai turėtų išklaudyti kiekvieno vaiko nuomonę ir ją gerbti.
„Eglė žalčių karalienė“	14 str. Tu turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. 15 str. Tu turi teisę priklausyti bet kokiai bendrijai. 16 str. Tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą.	„Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už Žalčio.“	Vaikai patys turėtų pagal savo amžių apsispręsti, ką ir kaip daryti.
„Našlaitė Elenytė ir	17 str. Tu turi teisę į	„-Mamyte, kur mūsų	Suaugusieji turėtų

Joniukas aviniukas“	informaciją. 18 str. Tėvai už tave atsakingi.	tėvas? Gyvas jis ar miręs? - Tavo tėvas gyvas ir sveikas, tik laumę ragana parsivedęs. - Ir papasakojo visa, kas buvo jiems nutikę.“	suteikti vaikams juos dominančią informaciją.
„Devyni broliai ir jų sesuo Elenytė“	19 str. Tu turi būti apsaugotas nuo blogo elgesio su tavimi.“	„Laumė ragana stūmė ją vandenin, o pati apsitaisė jos rūbais ir nuėjo karaliaus rūmuosna, norėdama užimti Elenos vietą.“	Vaikas turėtų būti apsaugotas nuo neigiamų ir neteisėtų žmonių veiksmų.
<i>Lentelės tęsinys</i>			
„Karalaitė ir oželis“	20 str. Tu turi teisę į ypatingą globą bei paramą, jei esi likęs be šeimos.	„Oželis sako: - Atrišk mane nuo ryšio, aš tave nuvešiu pas tėvą!“	Suaugusieji turėtų rūpintis vaikais.
„Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“	21 str. Tu turi teisę būti įvaikintas. Tave leidžiama įvaikinti, jei tau tai naudinga.	„Karalius, patyręs, kad ji yra našlaitė, ryžos ją užauginti.“	Suaugusieji turėtų rūpintis vaikais ir atsitikus nelaimei juos globoti.
„Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“	22 str. Vaiko pabėgėlio teisės.	„O laumė ragana sako: - Ankšta pas mus, nėr kur. - Aš galiu permiegoti ant krosnies, - prašosi berniukas.“	Vaikams turėtų būti suteikiama bet kokia globa.
„Trys broliai“	23 str. Vaiko su fizine psichine negalia teisės. 24 str. Tu turi būti sveikas; turi teisę į medicininį aptarnavimą.	„Gyveno trys broliai: du išmintingi, trečias kvailas.“	Kiekvienas vaikas turėtų būti gerbiamas ir vertinamas.
„Eglė žalčių karalienė“	25 str. Jei tu esi atiduotas globoti, tu turi teisę būti apgyvendintas, globojamas, gydomas. 26 str. Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą. 27 str. Tu turi teisę gerai gyventi.	„Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna, ir Eglė aprimo, pralinksmėjo, pagaliau ir visai pamiršo savo tėviškę.“	Suaugusieji turėtų sudaryti vaikams geras gyvenimo sąlygas.
„Eglė žalčių karalienė“	28 str. Tu turi teisę mokytis. 29 str. Tavo auklėjimo tikslai. Tave reikia auklėti visapusiškai.	„-Močiute širdede, pamokyk, kaip tą šilkų kuodelį suverpti. Senoji išpasakojo, kaip ir ką reikia padaryti.“	Vaikams turėtų būti sudaromos geros ugdymosi sąlygos.
„Eglė žalčių karalienė“	30 str. Etninių mažumų ir čiabuvių genčių vaikų teisės.“	„...pirmiausia jie vyriausiąjį Eglės sūnų Ažuolą į girią...Pliekė jį rykštėmis, ką bedarė, bet iškvosti negalėjo.“	Vaikai negali būti skriaudžiami.

Įvairiose pasakose	31 str. Tu turi teisę pramogauti.	„Ir aš ten buvau, ir aš daug mačiau, ir aš ten valgiau ir gėriau, per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau.“	Vaikų laisvalaikis turėtų būti turiningas ir smagus.
„Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“	33 str. Tu turi teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo.	„Negerk, broliuk, kumeliuku pavirsi.“	Vaikai turėtų būti apsaugoti nuo kenksmingų medžiagų.
	34 str. Tu turi teisę į gynimą nuo seksualinės prievartos.	„Tada karalaitis sumanė vesti savo seserį... Karalaitė labai nusiminė: kaip ji tekėsianti už brolio?“	Vaikai turėtų būti apsaugoti nuo suaugusiųjų pikty ketinimų.
<i>Lentelės tęsinys</i>			
„Karalaitė bokšte“	35 str. Niekas neturi teisės tavęs parduoti.	„Mane mažą ragana nuo motinos pavogė ir laiko čia niekam nežinant.“	Vaikai turėtų būti apsaugoti nuo suaugusiųjų pikty ketinimų.
„Sigutė“	32 str. Tu turi teisę būti apsaugotas nuo išnaudojimo. 36 str. Tu turi teisę į apsaugą nuo bet kokio išnaudojimo.	„Išaušus pavasariui, išvijo pamotė našlaitėlę gyvulių ganyti.“	Vaikai turėtų būti apsaugoti nuo bet kokio išnaudojimo.
„Devyni broliai ir jų sesuo Elenytė“	37 str. Tu turi teisę reikalauti, kad valstybė tave apsaugotų nuo smurto ir nuo neteisėto laisvės atėmimo.	„Teisėjai apkaltino ją ir nubaudė kaip raganą sudeginti.“	Blogai besielgiantys žmonės turi būti baudžiami, o vaikai nuo jų apsaugomi.
„Eglė žalčių karalienė“	38 str. Tu turi teisę į apsaugą ginkluoto konflikto metu.	„Ir išgirdo ji savo vyro balsą: - Tavo dvylika brolių mane dalgiais užkapojo, mano šūki jiems išdavė Drebulė.“	Vaikai turėtų būti apsaugoti nuo suaugusiųjų pikty ketinimų.
„Devyni broliai ir jų sesuo Elenytė“	39 str. Tu turi teisę grįžti į pilnavertį gyvenimą.	„Dabar ir seselė viską pasakė; savo brolelius labai mylėjusi, už tai taip ilgai ir tylėjusi.“	Vaikams sudaromos sąlygos gerai gyventi.
„Devyni broliai ir jų sesuo Elenytė“	40 str. Teisingumas ir nepilnamečių teisės. 41 str. Tu turi teisę į palankiausias įstatymų nuostatas.	„Ir nutarė broliai laumei raganai atkeršyti... – Neški, kumelėle, laumę raganą, kur saulelė nešildo, kur vėjelis neužpučia...“	Blogai besielgiantys žmonės turi būti baudžiami, o vaikai nuo jų apsaugomi.
„Sigutė“	42 str. Tavo teisių paskelbimas.	„Našlaitėlė priėjusi uždainavo: aukso obelėle, žemyn, žemyn! Vyno šaltinėli, aukštyn, aukštyn!“	Vaikams turėtų būti suteikta galimybė rinktis ir išsakyti savo mintis.

Ikimokykliniame amžiuje pasakos yra itin svarbi vaiko vystymosi sritis. Klausant pasakos lavėja vaiko atmintis, tobulėja vaizduotė, suvokiami esminiai skirtumai tarp gėrio ir blogio. Anot Bražienės (2007), klausydamas pasakos ir vaizduotėje perstatinėdamas kai kuriuos pasakų fragmentus bei susiedamas juos su savo asmenine patirtimi, vaikas ima prognozuoti ateities problemas ir tinkamai jas spręsti. Taip jis įgauna pasitikėjimo savimi, pasijunta saugus. „Pasaka, savo simbolių kalba pateikdama vaikui konkrečią problemą, nežada, kad laiminga pabaiga ateis lengvai ir greitai: siekdamas užsibrėžto tikslo herojus privalo keistis pats ir būti pasiryžęs kentėti. Be to, čia neišvengiama daugybės klaidų, kurios būtent ir atspindi asmenybės augimo ir brendimo procesą.“ (Bražienė, 2007, p. 4) Klausydami pasakos vaikai betarpiškai panyra į pasakų vaizdinius. Pasakų įvykiai vaikui prasmingesni negu suaugusiųjų gyvenimas. Pasakos tai ir vaiko sielos, vaizduotės apsauga nuo negatyvių išorinio pasaulio išpuolių. Jos padeda išsaugoti vaikystę, žmogiškumo esmę, padeda vyresniems vaikams susiorientuoti konkrečiose situacijose, nors tai ir nėra asmeniškai įvardinama. Vaikas nejučiomis ima spręsti svarbius savo raidos klausimus, tvarkyti savo vidų - patirtį, jausmus, troškimus.

Pasakos, anot Meslinienės (2009), yra vienas linksmiausių būdų mokytis. Vaikai ne tik išgirsta naujų žodžių, bet ir sužino, kur juos taikyti, kaip vartoti. Kadangi vaikų dėmesys dar selektyvus ir linkęs veikti malonumo principu (susikaupia tik imdamasis tos veiklos, kuri jį sudomina), tai pasaka tampa gera dėmesio lavintoja. Dar vienas dalykas, kurio moko pasaka, - tai teksto suvokimas ir jo skatinamas rišlus pasakojimas. Jau trimetis vaikas pradeda analizuoti pasakas - jis žino, kad turi būti pradžia, kulminacija ir pabaiga, „gerietis“ ir „blogietis“. „Pasaka - meno kūrinys. Ji išlaisvina ne tik kūrėjo, bet ir klausytojo mintis. Augdamas mažylis tik pradeda susipažinti su pasaulio dėsniais, kai kurie jam atrodo per sudėtingi. Pasitelkdamas pasakų elementus pasaulio suvokimą jis padaro suprantamesnį, o tai, ko negali suprasti, apgaubia stebuklo skraiste. Tai lemia kūrybingą ir originalų vaiko mąstymą.“ (Meslinienė, 2009) Pasakos paruošia vaikus gyvenimui - supažindina, kad yra gerų ir blogų žmonių, darbų. Klausant pasakų yra įsisavinamos tradicijos, gamtos ir visuomenės dėsniai. Vaikai sužino, kad ne visi žmonės yra gero linkintys, išmoksta atsargumo bendraujant su nepažįstamaisiais. Išgirsta kaip kalba piktoji ragana, kaip ji apgaudinėja, o kaip bendrauja gerasis personažas. Jie susipažįsta su žmogaus gimimo, augimo, brendimo ir senatvės reiškiniiais. Įsisąmonina šeimos vaidmenis ir reikšmę. Mokosi bendravimo taisyklių.

Empiriniu tyrimu norėta atskleisti, ar vaikai žino, kas yra teisė ir kaip geba analizuoti išgirstą pasaką. Pasakos vizualizacija ir kontekstas atitinka konkrečią Vaiko teisių konvencijos straipsnių filosofiją ir praplečia vaiko galimybes diskutuoti, kalbėti. Taip pat atsiskleidžia ir pedagogės gebėjimas sudominti vaikus, suprantamai paaiškinti nežinomas sąvokas, skatinti aktyviai dalyvauti

pokalbyje ir jį mokėti išlaikyti. Šio tyrimo metu atsiskleidžia įvairios pedagogės kompetencijos, reikalingos vaikų ugdyme ir ypač Vaiko teisių mokymo procese.

3.1.1. Pedagogo kompetencijų raiška mokant Vaiko teisių pagal programą „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“

Vaiko teisių prasmių aiškinimasis pagal lietuvių liaudies pasakos „Eglė žalčių karalienė“ kontekstą ir tekstą (užsiėmimo protokolas, 3 priedas). „Ryto rato“ metu vaikams buvo skaitoma pasaka ir supažindinta su joje atsiskleidžiančiomis Vaiko teisėmis. Kalba netaisyta. (Santrumpos: **A.** – auklėtoja; **V.** – vaikai; **B.** – berniukas; **M.** - mergaitė).

Vaiko ir knygos santykis

8 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
- „Draugas draugui tiesia ranką ir vienodai nusilenkia. Labas, labas.“		Žaidimo forma pasisveikina vieni su kitais ir pradeda „Ryto ratą“. Grupėje tą dieną buvo 3 berniukai ir 8 mergaitės.	Pasisveikinimas – žaidimas, išmoktas ir automatizuotas veiklos pradžios elementas.
A. – „Labas rytas, vaikai, dar kartą.“	V. – „Labas rytas.“	Vaikai pasisveikina su auklėtoja	
A. – „Aš žinau, kad jums patinka pasakos. Patinka?“	V. – „Taip.“	Vaikai įdėmiai klausosi ką kalba pedagogė	Klausimas suformuluotas iš karto jau su numatomu atsakymu.
A. – „Ir turit tikriausiai kiekvienas savo mėgstamiausią pasakėlę, ar ne?“	V. – „Taip.“		Nesidomi vaikų patirtimi, nėra poreikio sužinoti, kokias pasakas vaikai mėgsta.

A. – „Bet žinokit, kad pasakos yra ne šiaip sau paprastos pasakėlės. Kiekviena pasaka kažko moko. Štai aš turiu tokią knygele.“		Rodo vaikams knygele „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.	Vaikai yra tik kaip klausytojai, bet ne aktyvūs dalyviai
A. – „Kas galėtų perskaityti, kas čia yra?“	M3. – „Mano teisės“.	Mergaitė perskato knygos pavadinimą.	Po truputį bandoma įtraukti vaikus į veiklą.
A. – „Taip, neišgalvotos pasakos vaikams. Paskui galėsit dar pavartyti, o pradžiai mes ją aptarsime. Čia paveikslukai iš įvairių pasakėlių. Ir mes bandysim pagal tuos paveikslukus sekti, skaityti pasakėles ir žiūrėti, ko tos pasakėlės mus moko. Taip?“	V. – „Taip.“	Ne visiems vaikams įdomu, ką kalba auklėtoja.	Netaisyklinga auklėtojos kalba.

Pedagogė veiklą pradeda nuo bendro visų pasisveikinimo (8 lentelė). Vaikams nėra suteikiama pasirinkti jiems patiems priimtina atsakymą. Pedagogės klausimai formuluojami taip, kad į juos yra tik vienas ir iš anksto numatytas vaikų atsakymas. Pavyzdžiui, vaikams galėjo būti suteikiama galimybė pasakyti, kurios pasakos yra jų mėgstamiausios, tačiau auklėtoja suformulavo klausimą į kurį vaikai atsakė „Taip“ (A.-, „Ir turit tikriausiai kiekvienas savo mėgstamą pasakėlę, ar ne?“). Pedagogės kalba ne rišli, daromos įvairios stiliaus klaidos. Pedagogė leidžia vaikams patiems perskaityti knygos pavadinimą, šitaip lavinami skaitymo įgūdžiai.

Sąvokos „Vaiko teisė“ prasmės aiškinimas

9 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „O kaip jūs suprantat „mano teisė“? Kas tai yra teisės?“	M1. – „Teisės yra kur mašiną galima vairuoti.“	Vaikai įdėmiai klausosi ką kalba auklėtoja.	Klaidingai suformuluotas antrasis klausimas. Auklėtoja vaikų klausia, „kas tai yra teisės?“, tačiau nepamini sąvokos „Vaiko teisės.“ Tai ir suklaidina vaikus.

A. – „Taip, norint vairuoti, reikia išlaikyti teises. O dar gal kas kitaip įsivaizduojat teisę? Ką reiškia mano teisės? Ar jūs jau galite laikyti savo teises?“	M6. – „Ne.“ M.8 – „Ne, nes vaikai negali važiuoti su mašina.“	Priešmokyklinukai aktyviai dalyvauja pokalbyje.	Atsakydami į klausimą vaikai remiasi savo ankstesne patirtimi.
A. – „Bet, vaikai, žinokit būna tokių žodelių, kurie turi dvi prasmes. Teisės, va kaip jūs supratot kaip dokumentą, kurį gauni kai gali vairuoti mašiną. Bet yra dar toks žodelis „teisė“ – tai ką aš galiu daryti. Mano teisės kokios yra. Tai, va, ši knygutė paaiškins antrą žodelio prasmę. Sutūpkim trumpam. Aš dabar pavartysiu tą knygele, parodysiu paveikslukus ir trumpai išvardinsiu visas teises.“	M6. – „Bet, auklėtoja, man vieną kartą leido bišk pavažiuot su traktoriumi.“ M5. Auklėtoja, o mano tetis kai turėjo mašiną, mama nemokėjo net vairuot, mint pedalų, o aš jau mokėjau vairuot.“	Vyksta diskusija su vaikais apie žodžio „teisė“ prasmę.	Nepakankamas pedagogės Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų žinojimas. Sunkiai valdo sąvokas. Kalba nerišli.
A. – „Paklauskite, vaikai, nenukrypkim nuo temos. Mūsų laikas ribotas, jūs žinot. Mes aiškinamės kitą prasmę žodžio „teisė“. Taip? Kad jūs suprastumėt, ką tai reiškia „mano teisės“.“	M8. – „Auklėtoja, auklėtoja, ten jeigu neturi teisės, negali važiuoti.“	Auklėtoja bando kontroliuoti situaciją ir stengiasi, kad vaikai nenukryptų nuo temos.	Vaikams labai aktuali automobilio vairavimo tema. Kiekvienas bando prisiminti ką nors iš savo patirties, neatsilikti nuo draugų.
A. – „Mes jau sutarėm, kad apie tai nebekalbėsime.“	B3. – „Auklėtoja, o aš išmokau tėčiaus didelę mašiną vairuot...“	Kiekvienas vaikas nori pasisakyti.	Auklėtojai sunkiau sekasi vaikus nukreipti prie kitos sąvokos loginės prasmės.

Visų pirmausia, pedagogė supažindindama ugdytinius su sąvoka „Vaiko teisės“ klaidingai suformuluoja patį klausimą, kuris ir suklaidina vaikus. (9 lentelė) Auklėtoja vaikų klausia, „kas tai yra teisės?“, tačiau nepamini sąvokos „Vaiko teisės.“ Priešmokyklinukai savo asmeninėje patirtyje dažniausiai yra girdėję sąvoką „teisė“ ir ją prilygina dokumentui, vairuotojo pažymėjimui. Pedagogė sunkiai valdo sąvokas ir nelabai tiksliai moka jų reikšmes paaiškinti vaikams, todėl sunkiau sekasi juos nukreipti prie kitos sąvokos loginės prasmės.

Vaiko teisių Konvencijos aiškinimas

10 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos

<p>A. – „Gerai, dabar aiškinamės, vaikai, kitą prasmę šio žodžio. Šioje knygelėje, vaikai, susipažinsite su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, kuri yra skirta visiems vaikams ir jaunuoliams iki 18 metų. Matot kokie įdomūs ir sunkūs žodžiai, ar ne? Bet jūs jau priešmokyklinukai turit jau girdėti ir žinoti, kas tai yra. Vaiko teisių konvencijoje yra nurodytos visos vaikučių teisės. Viso pasaulio vaikai, kaip ir suaugę žmonės, turi tas pačias teises. Taip pat, vaikai, kur visos teisės jūsų yra aprašytos ir vadinasi Vaiko teisių konvencija. Ar žinosit, būsit girdėję jau tokį žodelį? Jei kas klaus, kas tai yra?</p>	<p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Tyla. Vaikai tik pasyvūs klausytojai. Vieni įdėmiai klausosi, kiti, ypač berniukai, nuobodžiauja.</p>	<p>Vaikai pirmą kartą girdi žodžius kaip Jungtinės Tautos, Konvencija.</p> <p>Auklėtoja turėtų vaikams paaiškinti, kad konvencija yra dokumentas.</p>
---	---------------------------	--	---

10 lentelės tęsinys

<p>A. – „Tai jūs sakykit, kad ten surašytos visos mūsų, vaikų, teisės. Ar ne? Kas priklauso mums, ką mes galim daryti. O kiekviena konvencijos taisyklė yra vadinama straipsniu. Tai va, pirmasis ir būtų šitoks, kad „Konvencija gali būti taikoma jei dar neturi 18 metų“. Va tokiems kaip jums ir vyresniems vaikams. Čia irgi yra pasakėlė, kuri atitinka šitą straipsnį. Toliau žiūrim, koks antras straipsnis. „Tavęs negalima diskriminuoti, tu gali naudotis visomis vaiko teisėmis.“ Toliau: „Tu turi teisę į aprūpintą gyvenimą.“ O aprūpintą gyvenimą, kaip jūs suprantat, vaikai? Ką jūs turit?</p>	<p>_____</p>	<p>Tyla. Vaikai nuobodžiauja. Vienas berniukas ypatingai nuobodžiauja, kalbina šalia sėdintį draugą, muistosi, nuolat keičia sėdėjimo padėtį.</p>	<p>Nesudaryta darbinga atmosfera, nėra diskusijos į kurią būtų įtraukiami vaikai.</p> <p>Vaikams pateikiama per sudėtinga informacija.</p>
---	--------------	---	--

A. – „Kad jūs turit visko: turit ir tėvelius, kurie pasirūpina jūsų maistu, drabužėliais, mokslu. Visa tai, kad jūs būtumėt laimingi. Taip?“	V. – „Taip.“	Vaikai – tik pasyvūs klausytojai.	Klaidingai formuluojami klausimai. Klausimai pateikiami tik reikalaujantys trumpo, iš anksto numatyto atsakymo.
A. – „Toliau. „Tu gali bet kada pasinaudoti savo teise.“	_____	Vaikai tyli ir klausosi auklėtojos.	
A. – „Penkta: „Tu turi teisę lavinti savo sugebėjimus.“ Va, pavyzdžiui, mūsų vaikučiai, kurie gražiai piešia, tie lanko koki būrelį?“	M8. – „Dailės.“		Pateikiami klausimai, kurie reikalauja tik trumpo atsakymo, vaikai nėra motyvuojami kalbėti plačiau.
A. – „Dailės. Tobulinas, stengiasi gražiau piešti. Tie, kurie dainuoja gerai, lanko dainavimo būrelį, ar ne? Tie, kurie sportuoja, lanko sporto būrelį ir taip toliau. Tai yra vaikų, kurie tobulina savo sugebėjimus.“	M2. – „Sporto.“ M4. – „Šokti.“	Ne visiems vaikams įdomu klausytis, ką kalba auklėtoja.	
<i>10 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Šešta, „Tu turi teisę gyventi ir bręsti“. Aštunta, „Tu turi teisę į globą, kaip asmenybė.“	_____	Vaikai tik pasyvūs klausytojai.	Auklėtoja pateikia informaciją jos nepaaiškindama.
A. – „Septinta, „Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.“ Vardą visi turim, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Va, jūs turit teisę. O kartais jūs kai paaugsit, būna tokių atvejų kai vaikams išrenka tėveliai vardus, o jie kartais būna nepatenkinti. Tada jie sulaukė pilnametystės, 18 metų, gali pasikeisti savo vardą ar net pavardę. Nes jūs turit tokią teisę. Taip pat „tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais.“ Dešimta, „tu turi teisę grįžti į šeimą.“ Vienuoliktas, „tu turi teisę važiuoti kur nori“, bet turi pranešti tėveliams. Nes jeigu tu nepraneši	M6. – „Auklėtoja, o mano sesė irgi kai nori kažkur eit, pasiklausia mamos, ar gal, ar negal.“		Vaikams pasako gana svarbią galimybę, susijusią su jų teise. Mergaitė remiasi savo patirtimi, namuose stebėdama vyresnės sesers elgesį.

tėveliams ir išvyksi, jau bus pabėgimas iš namų. O tokios teisės vaikai nelabai turi.			
<p>A. – „Taip, reikia, kad tėveliai būtų informuoti. Dvylikta, „Tu turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę.“ Aš visada ir labai dažnai kartoju kai apie ką nors kalbam, sakau, kad nebijokit kalbėti, garsiai išsakykit, ką jūs galvojat, nes jūs tokią teisę turit ir nereikia bijoti. Trylikta, „tu turi teisę išsakyti savo mintis.“ Keturiolikta, „tu turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, „tu turi teisę priklausyti bet kokiai bendrijai“, „tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą.“ Dabar aš jums, vaikai, tik vadinu, o paskui atskirai skaitysim pasakėles ir mes labiau įsigilinsim ir aptarsim šitas jūsų teises. Septyniolikta, „tu turi teisę į informaciją“. Aštuoniolikta, „tėveliai už tave atsakingi“, „tu turi būti apsaugotas nuo blogo elgesio su tavimi.“ Negalima, kad su jumis blogai elgtųsi. Jeigu kas nors blogai elgiasi, prisimenat Zipis ko mus mokino? Reikia nebijoti...</p>	<p>V. – „Ieškoti pagalbos.“</p>	<p>Didžioji dalis vaikų klausosi. Vienas berniukas nuobodžiauja, bando kalbinti šalia sėdintį draugą.</p>	<p>Pedagogė pateikia sausą ir neįdomią vaikams informaciją.</p> <p>Pedagogė remiasi ankstesne savo ir vaiko patirtimi, prisimena ugdymo sistemą „Zipio draugai“.</p>
<i>10 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Ieškoti pagalbos, ar ne? Ir su kuo pasikalbėti?“	V. – „Su kitais.“	Vyksta pokalbis.	Auklėtoja stengiasi įtvirtinti anksčiau įgytas vaikų žinias.
A. – „Su vyresniais už save ir kreiptis pagalbos.“	M5. – „Auklėtoja, o mes kai žaidėm su tečiu namuose tada, kai aš ant jo karsčiaus, ir tada aš netyčiom kartais uždaužiu čia.“	Rodo į žandus.	Mergaitei buvimas su tečiu tikriausiai yra itin svarbus ir ji nori visiems apie tai pasipasakot. Todėl nukrypsta nuo temos.
A. – „Na, taip visada būna kai labai išdykauji. Dvidešimta, „tu turi teisę į			Auklėtoja atkreipia dėmesį į mergaitės patirtį ją išklausydama

<p>ypatingą globą bei paramą jei esi likęs be šeimos.“ Va, vaikai kurie lieka be tėvelių, jie turi teisę į globą. Jūs gali pasiimti globotojai, jie auga vaikų globos namuose, jais rūpinasi. Toliau, „tu turi teisę būti įvaikintas.“ Ar esat girdėję tokių atvejų kai vaikas auga vaikų namuose ir kiti žmonės gali jį įvaikinti? Esat girdėję?</p>	<p>M8. – „Įsivaikinti reiškia, kad gali pasiimti.“ B3. – „Įsivaikinti reiškias, kad turėsi namus.“</p>		<p>ir nenutraukdama jos kalbėjimo. Tai paskatina ir kitų vaikų domėjimąsi ir motyvaciją.</p>
<p>A. – „Tu turėsi tėvelius. Jeigu tu augi vaikų namuose ir tave ateina kokie svetimi žmonės ir įsivaikina. Tu jau esi laimingas, tu turi tėvelius.“</p>	<p>M4. – „Auklėtoja, o pas mumis „Ežiukų“ grupėje buvo toks berniukas, vardu Mikas. Buvo iš globos namų ėjęs.“</p>	<p>Prieš kalbėdama, mergaitė pakelia ranką.</p>	<p>Mergaitė remiasi ankstesne savo patirtimi.</p>
<i>10 lentelės tęsinys</i>			
<p>A. – „Bet jis globos namuose neturėjo tėvelių. Tokie vaikai ten ir papuola.“ Toliau, „tave leidžiama įvaikinti, jeigu tau tai naudinga“, taip pat yra vaiko pabėgėlio teisė. Toliau, „vaiko su fizine ir psichine negale teisės“, „tu turi būti sveikas, tu turi teisę į medicininį aptarnavimą.“ Va, jūsų teisė kai susergat kreiptis į gydytoją, ar ne? Ką jūs ir darot. Jeigu tu esi atiduotas globoti, turi teisę būti apgyvendinamas, globojamas ir gydomas. „Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą“. Teisė gerai gyventi.“</p>	<p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Vaikai nuobodžiauja.</p>	<p>Į teisių analizavimą nėra įtraukiami vaikai, todėl klausytis „sausos“ informacijos jiems tampa nuobodu.</p>
<p>A. - „Tu turi teisę mokytis“ ką jūs visi ir ruošiatės daryti, ar ne?</p>	<p>_____</p>	<p>Vaikai linksi galva.</p>	<p>Nevyksta dialogas.</p>
<p>A. – „Tave reikia auklėti visapusiškai“, „etninių mažumų ir čiabuvių genčių vaikų teisės“.</p>	<p>_____</p>	<p>Vaikai klausosi.</p>	<p>Nėra paaiškinti nauji žodžiai: etninės mažumos ir čiabuvių gentys.</p>
<p>A. - „Tu turi teisę pramogauti“. Va, vaikai</p>	<p>M5. – „Žaisti.“ M3. – „Važiuoti prie</p>	<p>Vaikai įsitraukia į</p>	<p>Kiekvienam vaikui svarbi jo asmeninė</p>

turi teisę pramogauti. Kas tai yra pramogauti?“	jūros.“	diskusiją.	patirtis, susijusi su pramogomis.
A. – „Taip, dar kur? Kokias pramogas turi?“	M7. – „Į karuseles.“ M5. – „Arba su draugais kur nors eiti.“ M8. – „Dar gali būti, kad su draugais kažkur išvažiuoja.“ M6. – „Eiti į draugų gimtadienį.“		Pedagogė pritaria visoms ugdytinių mintims.
A. – „Taip, dalyvauti įvairiose šventėse.“	B3. – „Važiuot, eit į ekskursiją.“ M8. – „Kažkur vaidinti.“	Vyksta pokalbis.	Vaikai dalijasi savo patirtimi ir išreiškia savo nuomonę.
A. – „Taip, taip.“	M2. – Skaityti knygą.“		
A. – „Irgi šokia tokia pramoga. „Tu turi teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo“. Ar čia geras dalykas narkotikai?“	V. – „Ne.“		Vaikai žino, kad narkotikai yra blogas dalykas.
<i>10 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Baisu, vaikučiai. „Tu turi teisę į gynimą nuo seksualinės prievartos“, „niekas neturi teisės tavęs parduoti“, „tu turi teisę būti apsaugotas nuo išnaudojimo“, „tu turi teisę į apsaugą nuo bet kokio išnaudojimo“, „tu turi teisę reikalauti, kad valstybė tave apsaugotų nuo smurto ir nuo neteisėto laisvės atėmimo“, „tu turi teisę į apsaugą ginkluoto konflikto metu“, „tu turi teisę grįžti į pilnavertį gyvenimą“.	M3. – „Auklėtoja, o...“	Auklėtoja nekreipia dėmesio į norinčią pasisakyti mergaitę.	Ignoruojamas vaiko noras išsakyti savo mintis, neišklausoma.

Šioje dalyje pedagogė glaustai supažindina priešmokyklinukus su Vaiko teisių Konvencija ir straipsniais. (10 lentelė) Kiekvieną teisę auklėtoja pakomentuoja, tačiau nelabai sugeba įtraukti vaikus į diskusiją. Klausimai formuluojami netiksliai ir reikalaujantys glausto, neišplėto ir iš anksto numatomo atsakymo. Supažindindama su Konvencija pedagogė pirmiausia turėjo vaikams paaiškinti pačią sąvoką, pasakydama, kad tai yra dokumentas ginantis jų teises. Priešmokyklinukams skaitoma medžiaga yra šiek tiek nuobodi ir neįdomi, jie tik pasyvūs klausytojai. Kai kurią informaciją pedagogė pateikia be jokio paaiškinimo, prabėgomis, ne visada yra plėtojama diskusija ar pokalbis su vaikais, nėra paaiškinamos nežinomos sąvokos. Vaikai

aktyviau dalyvauja pokalbyje kai teisės yra labiau susiejamos su gyvenimiškais ir vaikams pažįstamomis situacijomis. Tuomet jie pasidalija ir savo asmenine patirtimi įgyta jiems artimiausioje aplinkoje: šeimoje, darželyje. Pedagogė dažniausiai išklauso visų vaikų mintis, reaguoja į jų emocijas.

Priešmokyklinio ugdymo pedagogė supažindindama su Vaiko teisių Konvencijoje esančiomis teisėmis labiau akcentuoja į jų turėjimą, pvz.: „tu turi teisę...“, o ne į tai, koku vaikas turėtų būti, kad galėtų naudotis šiomis teisėmis. Nes jei vaikai tik žinos apie savo teises, tai tikėtina, kad jis nemokės gerbti kito žmogaus teisių ir jas pažeis. Mokant Vaiko teisių pedagogai turėtų ugdytiniams paaiškinti ir tai, kad tik laikydamiesi pareigų, nepažeisdami kito vaiko teisėtų interesų, galės naudotis savo teisėmis.

Pasakos pavadinimo spėjimas

11 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Teisingumas ir nepilnamečių teisės“, „tu turi teisę į palankiausias įstatymų nuostatas“, „tavo teisių paskelbimas.“ Na va ir viskas. O dabar kai kurias teises aiškinsimės. Ir šiandien pradėsime... O gal iš paveikslukų pabandyt atspėti, kokią mes pasaką šiandien skaitysim? Pažiūrėkit į paveikslukus.	M1. – „Aš va šitą žinau pasaką.“ M6. – „Princesė ir gyvatė“	Iš lentoje sukabintų iliustracijų vaikai bando atspėti, kokia bus sekama pasaka.	Auklėtoja suteikia vaikams galimybę išsakyti savo mintis.
A. – „Ne. Kas dar žino, kokią čia pasaką skaitysim? Na, iš paveikslukų pažiūrėkim. Man labai tas kažką sako. Kas čia toks yra vaikai?“	V. – „Gyvatė.“	Vyksta pasakos pavadinimo spėliojimas.	Vaikai entuziastingai bando atspėti pasakos pavadinimą.
A. – „O, jeigu aš pasakysiu, kad čia yra Žaltys?“	M5. – „Karalienė gyvatė“.		
A. – „Eglė žalčių....karalienė.“	V. – „Karalienė.“	Visi choru užbaigia sakinį.	

<p>A. – „Prašom, susėdam atgal. „Eglė žalčių karalienė.“ Ir bandysim išsiaiškinti, kokias teises atskleidžia šita pasakėlė. Padarykim didesnį puslankiuką, kad aš visus matyčiau.“</p>	<p>_____</p>	<p>Vaikai sugrįžta į savo vietas.</p>	
--	--------------	---------------------------------------	--

Pateikdama pasakos iliustracijas pedagogė lavina vaikų atmintį. Pasakos pavadinimo spėliojimas vaikams suteikia džiugių emocijų. (11 lentelė) Tačiau pasirinkimo laisvė vaikams yra šiek tiek apribojama. Pedagogė kontroliuoja situaciją ir priešmokyklinukus susodina neatsižvelgdama į vaikų norus, taip, kad „aš visus matyčiau“. Vaikams turėtų būti suteikiama teisė patiems pasirinkti sėdėjimo vietą ir būdą.

Egzistencinių teisių aiškinimasis

12 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
<p>A. – „Gerai, vaikai, šiandien štai tokia mūsų pirmoji valandėlė kai mes aiškinamės savo teises. Gal mums ir sunkiau seksis, bet bandymas po bandymo ir, manau, kad mes įsivažiuosim ir mums lengviau bus. Pradėkim nuo pirmosios pasakėlės ištraukos. Aš jums paskaitysiu ištraukėlę iš šios pasakėlės, o jūs bandykit pasakyt, kokios bus paliestos teisės. „Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už Žalčio.“</p>	<p>V. – „Teisė.“</p>	<p>Pabaigus skaityti pasaką, vaikai vėl įtraukiami į diskusiją.</p>	<p>Pedagogė sudaro sąlygas vaikams taikyti naujai įgytas žinias apie jų teises.</p>
<p>A. – „Na, kokia teisė?“</p>	<p>M2. – „Tekėti.“</p>		<p>Vaikai su auklėtoja aptaria klausytą pasaką ir bando atspėti kokios teisės galėtų būti pritaikytos. Kadangi vaikų žinios apie jų teises yra menkos, todėl ir atsakymai trumpi, nesusiję su konkrečiomis teisėmis.</p>

A. – „Tekėti? Bet argi savo noru ištekėjo už Žalčio?“	V. – „Ne.“		
A. – „O kas privertė?“	V. – „Žaltys.“		
A. – „Žaltys privertė. Tai kas čia vaikai yra? Ši teisė yra pažeista, nes juk ne savo noru ištekėjo, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Bet žiūrėkit, kokia mūsų teisė: „turim teisę į asmeninį gyvenimą“. Mes galim gyventi jį kaip norim. O ji galėjo užsispirti ir nesutikti. Bet, kaip sako, „ką darys Eglė...“ ji neturėjo išeities ir prižadėjo. Bet ji pati prižadėjo, ar ne? Tai va, reiškia, kad „tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą“.	_____	Vaikai klausosi.	Vaiko teises aiškinasi jas susiedami su įvairiomis ištraukomis iš pasakos.

12 lentelėje pateikiama, kaip pedagogė su vaikais aptaria egzistencines Vaiko teises ir bando jas susieti su pasakos ištraukomis. Vaikams yra suteikiama galimybė naujai įgytas žinias pritaikyti praktiškai. Kadangi vaikų žinios apie jų teises yra ganėtinai menkos, todėl ir atsakymai trumpi, ne visada susiję su konkrečiomis teisėmis. Daugiau kalba pedagogė negu vaikai. Pokalbis vyksta klausimo-atsakymo forma.

„Gero“ ir „blogo“ elgesio aiškinimasis

13 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Dabar skaitom kitą ištraukėlę. „Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna ir Eglė aprimo, pralinks mėjo, ir pagaliau visai pamiršo savo tėviškę.“ Kodėl Eglė pamiršo savo tėviškę?“	M5. – „Nes ištekėjo.“	Vyksta pokalbis su vaikais.	Sunkiai sekasi vaikus įtraukti į pokalbį.
A. – „Na, ištekėjo, bet kodėl ji pamiršo?“	M7. – „Gimė vaikelis.“		
A. – „Gimė vaikelis, bet kodėl, vaikai, Eglė užmiršo?“	M8. – „Todėl, kad ji buvo labai ilgai pas Žaltį.“		Užduodama klausimus auklėtoja skatina vaikus mąstyti.

A. – „Ilgai pas Žaltį gyveno, devynis metus, bet gyveno gerai ar blogai?“	V. – „Blogai.“		Pedagogė pateikia klausimus, kurie nereikalauja ilgesnio, išsamesnio vaikų atsakymo.
A. – „Vaikai, Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna ir Eglė aprimo, pralinksėjo... Tai kaip ji gyveno?“	V. – „Gerai.“		
A. – „Ir kuri dabar būtų mūsų teisė? „Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą“. Kaip sakiau, vaikai, jūs viskuo aprūpinti. Taip ir Eglė viskuo buvo aprūpinta, jai buvo gerai, niekas jos neskriaudė. Matot, ji aprimo, pralinksėjo, todėl gerai gyvendama pamiršo ir savo tėviškę. Tai va, tokia teisė. „Tu turi teisę gerai gyventi.“	M1. – „O kai vaikas, lialis paklausė, kur tavo tėveliai gyvena, vat ji ir atsiminė.	Pasakos turinys siejamas su Vaiko teisėmis.	Auklėtoja bando vaikus įtraukti į pokalbį.
A. – „Tada jai priminė. Paprašė papasakoti, kur jos tėveliai ir priminė. Ir ką tada sugalvojo?“	M8. – „Nueiti paprašyti Žalčio ar gali aplankyti savo tėviškę“.		
A. – „Tėviškės, taip. Ir žaltys...?“	M4. – „Leido.“	Vaikai atpasakoja atskirus pasakos epizodus.	Pedagogė pateikia klausimus, kurie nereikalauja ilgesnio, išsamesnio vaikų atsakymo.
<i>13 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Iš karto taip ir leido?“	V. – „Ne.“		
A. – „Ar jis norėjo išleisti Eglę iš karto?“	V. – „Ne.“		
A. – „Ne, o ką tada sugalvojo?“	M4. – „Kad suverptų..“		
A. – „Sugalvojo įvairių darbų, kurių neįmanoma atlikti, bet kas padėjo Eglei?“	M2. – „Burtininkė.“		
A. – „Burtininkė pamokė kaip ir ką reikia daryti, kad greičiau galėtų išeiti.“	M4. – „Auklėtoja, va o gerai vis tiek, kad Žalčiui taip ant pabaigos atsitiko, nes Žaltys pats ir privertė tekėt, ir dar uždavė sunkių darbų.“		Mergaitė į pasakos pabaigą pasižiūri iš kitos pozicijos. Jai pasirodė, kad Žaltys nusipelnė tokios baigties.

A. - „O tu sakai, kad gerai, kad taip atsitiko?“	M4. - „Nu ne.“		Išsiaiškinama, kad vis dėlto blogai, kad tokia pabaiga ištiko Žaltį. Auklėtoja iš dalies priima mergaitės nuomonę, tačiau padeda išsiaiškinti, koks Žaltys iš tikrųjų buvo. Priimdama vaiko nuomonę pedagogė skatina vaiko motyvaciją ir domėjimąsi.
A. - „O Eglei blogai taip buvo, ar skriaudė ją Žaltys?“	M4. - „Ne.“		
A. - „Ar mylėjo Eglę?“	V. - „Mylėjo“.		
A. - „Mylėjo ir nieko jai netrūko. Kodėl jis nenorėjo jos išleisti į tėviškę?“	V. - „Nes ją labai stipriai mylėjo.“		
A. - „Ir labai bijojo, kad kas nenuitektų. O kaip viskas atsitiko? Matyt, Žaltys nujautė blogą pabaigą jei išeiš Eglė. Taip panašiai čia ir buvo.“	_____	Vaikai klausosi.	Pedagogė neskiria pakankamai dėmesio vaikų iniciatyvumui ir saviraiškai.

Pedagogė priima kiekvieno vaiko nuomonę. Net ir tada kai viena mergaitė į Žalčio situaciją pasižiūrėjo iš kitos pozicijos („Auklėtoja, va o gerai vis tiek, kad Žalčiui taip ant pabaigos atsitiko, nes Žaltys pats ir privertė tekėt, ir dar uždavė sunkių darbų.“), pedagogė šią mintį priėmė kaip unikalią, jos tiesiogiai nepanegdama. (13 lentelė) Tačiau tęsdama dialogą pedagogė su vaikais išsiaiškina, kad vis dėlto blogai, jog tokia baigtis ištiko Žaltį. Priimdama vaiko nuomonę pedagogė skatina vaiko motyvaciją ir domėjimąsi. Nors pedagogė bando įtraukti vaikus į aktyvų pokalbį, bet netiksliai užduodami ir formuluojami klausimai sulaukia tik trumpų vaikų atsakymų.

Dalyvavimo principui priklausančių teisių aiškinimasis 14 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. - „Žiūrėkim dabar kitą. „Pirmiausiai išsivadino jie vyriausią Eglės sūnų Ažuolą į girią, pliekė jį rykštėmis, ką be darė, bet iškvosti negalėjo“. Sūnai neišdavė, ar ne, kaip reikia šaukti Žaltį. O kas išdavė?“	V. - „Sesė“.		Pedagogė pateikia klausimus, kurie nereikalauja ilgesnio, išsamesnio vaikų atsakymo.

A. – „Sesė išdavė. Kokia čia, vaikai, teisė dabar būtų?“	_____	Tyla.	Vaikai tik pasyvūs klausytojai.
A. – „Etninių mažumų ir čiabuvių vaikų teisės. Kaip suprast etninių mažumų?“	_____	Tyla.	
A. – „Pavyzdžiui, kas mes tokie esam, vaikai?“	V. – „Lietuviai.“		
A. – „Mes esam lietuviai. O kas dar Lietuvoj gyvena? Kokių tautų žmonės?“	_____	Tyla.	Remdamasi vaikų asmenine patirtimi bando supažindinti su „etninių mažumų“ sąvoka.
A. – „Kaip kalba tie, kur nelietuviškai?“	V. – „Rusiškai, angliškai.“	Vaikai atsako tik tai, ko jų auklėtoja klausia.	
A. - „Daugiausia taip, rusiškai, angliškai. Bet tokių žmonių ar daug, ar mažai Lietuvoje?“	V. – „Mažai.“		
A. – „Mažai. Tai va, vaikai, mažuma ir yra kai kitoj šaly gyvena kitos šalies mažai žmonių. Tai yra ir skaitosi mažuma. Ar suprantat?“	V. – „Mhm..“		
A. – „Pavyzdžiui, jei mūsų grupėj atsirastų koks vaikas užsienietis, vienas ar du, jis tarp mūsų būtų vienas. Vis tiek būtų mažuma, ar ne?“	V. – „Taip.“		Tariamą situaciją perkelia į artimiausią vaikams aplinką – grupę.
<i>14 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Nes mes esam didžioji dalis ir lietuviai.“	M4. – „O kaip mes su tuo draugu šnekėtumėm?“		Mergaitei iškyla klausimas, kaip ji su kitataučiu galės susikalbėti jeigu toks vaikas atsiras jų grupėje.
A. – „O gal jūs išmoktumėt jo kalbą, jis išmoktų mūsų kalbą, nes jūs tarp savęs kalbėtumėt jau savo kalba, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Todėl jam būtų lengviau išmokt jūsų kalbą, ar ne?“	V. – „Mhm..“		

Šioje, dalyvavimo principui priklausančių teisių aiškinimosi dalyje (14 lentelė) daugiausia vėl kalba pedagogė. Vaikai yra tik pasyvūs klausytojai, jų atsakymai lakoniški ir trumpi, nes auklėtoja užduoda klausimus, reikalaujančius iš anksto numatyto atsakymo. Pedagogė, naudodamasi savo ir

vaikų asmenine patirtimi, bando paaiškinti sąvoką „etninės mažumos“. Pateikia situaciją kaip pavyzdį, perkeldama į grupės aplinką, kuri vaikams yra artima. Aktyvesnei mergaitei iš karto iškilo klausimas, jeigu jų grupėje atsirastų kitakalbis vaikai, tai koku būdu su juo būtų bendraujama. Auklėtoja sugeba vaikams paaiškinti kaip reikėtų spręsti tokią situaciją pateikdama tam tikras prielaidas.

Apibendrinama „Ryto rato“ užsiėmimą pedagogė su vaikais elgiasi kaip su sau lygiais. Jaučia jiems pagarbą ir padėkoja už tai, kad veikloje buvo dėmesingi. Leidžia vaikams pasirinkti kokį žaidimą norį žaisti. Žaidimas – smagiausia visos veiklos dalis.

Veiklos apibendrinimas

15 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Taip. Tai va, vaikai, tiek trumpai bandėm pritaikyt, kokios teisės yra. O kitą kartą skaitysime kitą pasakėlę ir bandysime aiškintis savo teises. Na, o šiam kartui baigsime, ar ne?“	V. – „Taip.“	Vaikai klausosi.	
<i>15 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Ačiū už dėmesį. Stojam į ratuką ir pažaisim kokį nors žaidimuką. Kokį jūs pageidausit?“	V. – „Spalvų ratą!“		Padėkodama vaikams pedagogė parodo jiems pagarbą, laiko lygiaverčiais sau.
A. – „Gerai, taip atidžiai klausėt pasakėlę, nusipelnėt žaidimo.“			
- „Mes mergaitės ir berniukai spalvų ratą sukam sukam. (2 k.) Raudona. „Mes mergaitės ir berniukai spalvų ratą sukam sukam. (2 k.) Balta.		Visi kartu su auklėtoja eina rateliu. Auklėtoja pasako spalvą. Ją turintys vaikai tupiasi. Žaidė 4 kartus.	Žaidimas vaikams sukelia daug džiugių emocijų, ugdo jų orientaciją aplinkoje ir pažįstant spalvas.

Apibendrinant šį stebėto „Ryto rato“ užsiėmimą, galima teigti, kad pedagogė yra nepakankamai įgijusi žinių, susijusių su vaiko teises reglamentuojančiais dokumentais ir sunkiai valdo sąvokas. Supažindindama su „teisės“ samprata vaikams pateikė netiksliai suformuluotą klausimą, tai ir nulėmė, jog vaikai pasirinko kitą šios sąvokos prasmę. Vaikams „teisė“ asocijuojasi su teise vairuoti automobilį. Vairuoti automobilį jiems reiškia būti suaugusiuoju, pavyzdžiui.: „Teisės yra kur mašiną galima vairuoti.“, pedagogei paklausus ar vaikai turi teises, atsakė, kad „Ne,

nes vaikai negali važiuoti su mašina. Taip pat auklėtoja kartais mintis dėsto nerišliais sakiniais, kalbėdama netaisyklinga. To neturėtų būti, nes pedagogas vaikams yra pavyzdys ir autoritetas. Vaikai neišmoks taisyklingai ir rišliai kalbėti, jeigu nuolat girdės netaisyklingą suaugusiųjų kalbėjimą.

Nepaisant to, kad pedagogei sunkiau sekėsi valdyti sąvokas, ji turi pakankamai kompetencijų, reikalingų Vaiko teisių mokymui. Reikėtų atsižvelgti į tai, kad Vaiko teisių mokymas ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme yra dar pakankamai nauja sritis. Priešmokyklinio ugdymo pedagogė yra pakankamai pedagogiškai išprususi, turi įgijusi bendrųjų, psichologinių, dalykinių žinių ir jas sugeba pritaikyti ugdomojoje veikloje. Analizuodama pasakos ištraukas ir siedama jas su Vaiko teisėmis pedagogė rėmėsi pavyzdžiais iš vaikams artimos aplinkos, aiškino jiems suprantamai. Be to, auklėtoja gerai orientuojasi ikimokyklinio ugdymo sistemose ir jas taiko veikloje. Pavyzdžiui, su vaikais prisimena ugdymo programą „Zipio draugai“. Įtvirtina seniau įgytas žinias naujoje situacijoje. Taip pat ji geba greitai pakreipti situaciją atsižvelgdama į grupės nuotaiką. Pastebėjusi, kad vaikai nuobodžiauja, įtraukia juos į diskusiją, skatina kalbėti ir dalintis mintimis. Pedagogė vertina kiekvieno vaiko nuomonę. Vaikas šioje grupėje yra gerbiamas ir laikomas lygiaverčiu suaugusiajam. Tai atsiskleidžia veiklos pabaigoje, kai auklėtoja padėkoja vaikams už dėmesį. Itin aktyviai veikloje dalyvaujantys vaikai yra pedagogės pagiriami. Šitaip skatinama vaikų motyvacija ugdytis.

Pedagogė yra įgijusi ir veiklos prognozavimo ir planavimo kompetencijos elementų, kurie atsiskleidžia „Ryto rato“ metu. Ji geba sudaryti sąlygas vaikams savarankiškai pažinti save ir aplinką. Šiuo atveju vaikai susipažino su jų teisėmis analizuodami lietuvių liaudies pasaką ir situacijas iš jų pačių gyvenimo.

Auklėtoja taip pat geba organizuoti ir ugdymo procesą, nes sudaro vaikams sąlygas taikyti naujai įgytas žinias, žadina vaikų domėjimąsi, entuziazmą, motyvaciją. Ji moka bendrauti su ugdytiniais, spręsti problemas (pvz.: kai mergaitė sudvejojo ir į Žalčio liūdną baigtį pažiūrėjo iš kitos perspektyvos, tuomet pedagogė padėjo visiems vaikams suprasti, jog Žaltys nebuvo blogas). Priešmokyklinio ugdymo pedagogė geba ne tik dalintis savo patirtimi, bet ir priimti vaikų asmeninę patirtį bei ją aptarti.

Vaiko teisių prasmių aiškinimasis pagal lietuvių liaudies pasakos „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“ kontekstą ir tekstą (užsiėmimo protokolas, 5 priedas). „Ryto rato“ metu vaikams buvo skaitoma pasaka ir supažindinta su joje atsiskleidžiančiomis Vaiko teisėmis. Kalba netaisyta. (Santrumpos: **A.** – auklėtoja; **V.** – vaikai; **B.** – berniukas; **M.** - mergaitė).

Pasakos pristatymas

16 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
- „Draugas draugui tiesia ranką ir vienodai nusilenkia. Labas, labas.“		Žaidimo forma pasisveikina vieni su kitais ir pradeda „Ryto ratą“. Grupėje tą dieną buvo 6 mergaitės.	
A. – „Labas rytas dar kartą, vaikai. Šiandien vėl skaitysime pasakėlę. Taisyklių gal nebe prisiminsim, bet paskui jas aptarsim. O šiandien skaitysime pasaką „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“. Ir bandysim pritaikyti vaiko teises ir jas išsiaiškinti.“	_____	Vaikai palinksi.	Auklėtojos kalba netaisyklinga.

Pedagogė pasisveikina su vaikais jiems įprasto žaidimo forma ir pristato, kokią pasaką jiems skaitys. Taip pat primena, kad vėl bus bandoma pasakoje atrasti įvairias Vaiko teises.

Egzistencijos principui priskiriamų teisių aiškinimasis

17 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Tai va, dabar žiūrėkim, vaikai, į savo teises. Su kokiomis teisėmis susidūrėm šitoj pasakėlėj? Jų labai daug, gal visų mes jų nevardysim. Aš paukštukais stengiausi pažymėti. Aš neskaitysiu jų, gal Samanta paskaitys ir žiūrėsime, kur kokioj vietoj šitos teisės atsispindi. Dabar žiūrėkim septintą teisę, ar gali paskaityti?“	M2. – „Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.“	Mergaitė Samanta skaito septintą teisę.	
A. – „O kaip suprast „tu turi teisę į vardą“? Kaip jūs suprantat? Kaip šitų vaikučių buvo vardai?“	M2. – „Auksaplaukis ir Auksa- žvaigždė“.		Netaisyklingai suformuluotas klausimas. Negalima sakyti „Kaip šitų vaikučių buvo vardai?“ o reikia klausti „Kokie buvo šitų vaikučių vardai?“
A. – „Taip. Jūs irgi turit savo vardus, taip?“	V. – „Taip.“		

A. – „Kiekvienas turi teisę į savo vardą. Pasakos veikėjai irgi turi ką tokį?“	V. – „Vardą.“		Auklėtoja užduodama klausimus ragina vaikus aktyviai dalyvauti pokalbyje.
--	---------------	--	---

Aptardama pasakos „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“ ištraukas, pedagogė supažindina vaikus su egzistencijos principui priskiriamomis Vaiko teisėmis. (17 lentelė) Vaikai gana aktyviai dalyvauja pokalbyje. Pedagogė lavina vaikų skaitymo įgūdžius, leisdama patiems garsiai perskaityti lentoje užrašytas teises. Tačiau pedagogei reikėtų taisyklingiau formuluoti klausimus. Pavyzdžiui, reikėtų klausti „Kokie buvo šitų vaikučių vardai?“, o pedagogė klausimą konstruoja netaisyklingai: „Kaip šitų vaikučių buvo vardai?“

Egzistencijos principui priskiriamų teisių aiškinimasis

18 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Taip, tai viena teisė. Teisė į vardą ir pilietybę. Toliau aštunta.“	M2. – „Tu turi teisę į globą kaip asmenybė.“	Mergaitė perskaito užrašytą teisę.	
<i>18 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Kaip jūs suprantat šitą taisyklę? Tu turi teisę į globą? Nes kiekvienas žmogus vos gimęs jau yra asmenybė ir turi teisę į globą. Kaip jūs suprantat, kas ta globa?“	M1. – „Kai globoja vaiką.“ M4. – „Va, jei kažkas serga, negali paeiti, tai turi jį globoti, panešti kažką.“		Pedagogė elgiasi kompetentingai siekdama išsiaiškinti, ar vaikai žino sąvoką „globa“.
A. – „Čia yra ne globa, o slaugymas, rūpinimasis sergančiu. O globa, vaikai, yra...?“	M5. – „Kai vaiką išveža į globos namus.“		
A. – „Nebūtinai. O kokius vaikus veža į globos namus?“	M4. – „Tie, kurie vieni yra.“ M3. – „Pasimetę yra.“		
A. – „Taip, kurie vieni yra, juos tėveliai paliko, nes kiekvienas vaikas turi teisę į globą. Tai va, jeigu jis neturi tėvelių arba kažkokiom kitom aplinkybėm neteko tų tėvelių, juo pasirūpina valstybė. O kur globa atsiskleidžia pasakoj? Ką ragana padaro su tais vaikais?“	V. – „Išmetė į jūrą.“		Geba įtraukti vaikus į diskusiją.

A. – „O kas jais pasirūpino, kas juos surado?“	M3. – „Žvejys.“		
A. – „Žvejas. Jis surado ir ką padarė?“	V. – „Parsinešė namo.“		
A. – „Nors ir ne jų vaikas, jis sakė, kad pinigų mums nereikia. Savo duonelės turim ir tam vaikui užteks. Geriau jam viską palikim. Kažin ar jam ateity to neprireiks? Va, priglaudė sako, kad paglobos ir užaugins.“	M3.- „Nes svetimų pinigų negalima imti nepasiklausus.“		Padeda vaikams išsiaiškinti, koks elgesys yra geras, o koks blogas.
A. – „Taip, teisingai. Nes jeigu imsi, tai kaip vadina tokius?“	V. – „Vagimis.“		Pedagogė stengiasi vaikus įtraukti į pokalbį.
A. – „Taip, vagimis vadina.“	M2. – „Auklėtoja, o mano mama tai pasiskolina.“	Vaikai dalijasi savo asmenine patirtimi.	
A. – „Tai pasiskolinti yra visai kitas dalykas.“	M6. – „Mano sesė kai nori daryt auskarus iš modelino, aš jai paskolinu dažų.“		
A. – „Taip, jeigu pasiskolinu, reiškia, kad ir atiduosi. Tu prašai to žmogaus, ar ne?“	V. – „Taip.“		Auklėtoja paaiškina vaikams kuo skiriasi vagystė nuo pasiskolinimo.

Šioje dalyje (18 lentelė) pedagogė su vaikais aptaria teisę būti globojamam. Vaikai aktyviai dalyvauja veikloje ir reiškia savo nuomonę. Yra aiškinamasi koks elgesys yra blogas ir smerktinas, o kuris geras, kuo skiriasi vagystė nuo pasiskolinimo. Vaikai dalijasi savo asmenine patirtimi.

Teisės gyventi šeimoje aiškinimasis

19 lentelė

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
A. – „Gerai, dabar žiūrėkim, kokia sekanti.“	M2. – „Tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais“, „tu turi teisę grįžti į šeimą.“	Mergaitė skaito kitą teisę.	
A. – „Kurioj vietoj tiktų mums šitą pritaikyti?“	M2. – „Kur karalius buvo.“		
A. – „Dar kartą, vaikai, tu turi teisę gyventi su savo tėvais ir grįžti į šeimą. Ar grįžo šitie vaikai į šeimą?“	V. – „Taip.“	Vaikams nesupratęs klausimo, auklėtoja jį patikslina.	Pedagogei svarbu, kad vaikai teisingai supratę užduotą klausimą.
A. – „Grįžo. Nors buvo daug kliūčių. Kas nenorėjo, kad jie grįžtų?“	M2. – „Ragana.“		

A. – „Ragana, taip, teisingai. Ji įvairių kliūčių sudarė, bet jie stengėsi labai ir už jų pastangas buvo atsilyginta. O kaip atpažino karalius su karaliene? Juk neatėjo pas tuos vaikus ir nesakė, kad čia mūsų vaikai?”	M1. – „Pasakė paukščiukas.“	Vaikai aktyviai dalyvauja pokalbyje.	Pedagogė su vaikais aptaria pasakos situaciją. Vyksta pokalbis.
A. – „Teisybės paukštis pasakė visą teisybę. Ir susigražinę savo vaikus, ką jie padarė su ta ragana?“	M1. – „Išmetė į jūrą.“ M5. – „Taip, kaip su vaikais, kad pasielgė.“ M3. – „Surištą.“		
A. – „Taip, kad ji pajustų, kaip jautėsi šitie vaikeliai.“	M2. – „Ir dar netgi ji kūdikius įmetė.“		Vaikai jautriai reaguoja į silpnesniųjų, šiuo atveju kūdikių, skriaudimą.
A. – „Taip, kūdikius mažučius.“	M5. – „Buvo ką tik gimę.“	Auklėtoja palaiko diskusiją.	
A. – „Taip. Kur negalėjo pasipriešinti, jie buvo bejėgiai, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Va, labai nuskriaudė vaikus ragana. Kokia ragana?“	V. – „Bloga.“ M4. – „Ji norėjo, kad vaikus išmest į jūrą.“ M2. – „Kad vaikai pražūtų.“		Vaikai skiria teigiamus veikėjų poelgius ir neigiamus.
<i>19 lentelės tęsinys</i>			
A. – „Bet vaikai juk būtų pražuvę. O kam ji norėjo taip bloga padaryti? Kodėl ji taip darė?“	M3. – „Dėl to, nes, kad ją vestų karalius, o ne tą karaliene.“	Vyksta diskusija.	Pedagogė padeda vaikams surasti priežastinius ryšius.
A. – „Teisingai, šaunuolė, labai atidžiai klausėsi pasakėlės. Ir susigražinę tėvai karaliaus rūmuose atrastiems vaikams ką sutaisė? Didžiules vaišes.“	_____	Auklėtoja pagiria mergaitę, kuri atidžiai klausėsi ir aktyviai dalyvauja veikloje.	Gero elgesio išskyrimas sužadina kitų vaikų motyvaciją stengtis. Pedagogė netinkamai vartoja žodžius. Vietoj „sutaisė (vaišes)“, reikėtų sakyti „surošė vaišes.“
A. – „Sukvietė daug svečių, nes jie džiaugėsi susigražinę vaikus, o vaikai džiaugėsi...?“	M5.- „Susigražinę tėvelius.“	Analizuoja, kodėl buvo iškeltos vaišės.	

<p>A. – „Suradę tėvelius. Tai va, atrodo visas teises išsiaiškinom, pritaikėm šitai pasakėlei, o dabar, Gabriele, paduok popieriaus lapelius. Manau, jūs klausydami pasakėlės, prisimenat, kaip buvo aprašyti tie vaikai ir kaip jie atrodė. Auksažvaigždė kaip ir Auksaplaukis.“</p>	<p>M4. – „Auksaplaukis.“</p>	<p>Vaikai įdėmiai klausosi auklėtojos.</p>	
---	------------------------------	--	--

Galima teigti, kad vaikai labiausiai supranta teisę gyventi šeimoje. (19 lentelė) Analizuojant šios lietuvių liaudies pasakos ištraukas, vaikai entuziastingai reiškia savo mintis, skiria teigiamus ir neigiamus veikėjų poelgius. Pedagogė stengiasi, kad priešmokyklinukai tiksliai suprastų užduodamą klausimą ir savo pateiktus klausimus sukonkretina, padeda vaikams surasti priežastinius ryšius. Auklėtoja pagiria mergaitę, kuri atidžiai klausėsi ir aktyviai dalyvauja veikloje. Taip sužadinama ir kitų vaikų motyvaciją stengtis.

Veiklos apibendrinimas

20 lentelė

1 Auklėtoja	2 Vaikai	3 Situacija	4 Pastabos
<p>A. – „Tai gal pabandykim dabar nupiešti juos.“</p>	<p>M4. – „Bet aš juk jų nemačiau.“</p>		<p>Mergaitei iškyla problema, kaip ji gali piešti personažus jei jų nematė.</p>
<p>A. Nematėt, bet kai skaitėm galėjot įsivaizduoti. Na, bet jeigu nematėt, neįsivaizdavot, tai gal tada nupiešit, kas labiausiai patiko iš šitos pasakos. Gerai?“</p>	<p>V. – „Aha.“</p>		<p>Pedagogė suteikia teisę rinktis: kam pavyko įsivaizduoti, piešti pagrindinius veikėjus, o kam ne – nupiešti tai, kas labiausiai patiko pasakoje.</p>
<p>A. – „Tai va, prašau, pasiimkit lapelius. Prašau..“</p>	<p>V. – „Ačiū.“</p>	<p>Auklėtoja išdaliuja lapelius. Paduoda kiekvienam vaiku popieriaus lapą sakydama „prašau“, o vaikai padėkoja jį atsiimdami.</p>	<p>Pedagogė gerbia kiekvieną vaiką.</p>

A. – „Ir sėkmės darant darbelį.“	_____	Vaikai piešia. Viena mergaitė bando nukopijuot lapę ant lentos užrašytą pasakos pavadinimą.	Kiekvieno vaiko darbas yra įdomus ir unikalus. Gerbiamos vaiko idėjos. Surengiama piešinių paroda.
----------------------------------	-------	---	--

Užsiėmimo pabaigoje (20 lentelė) pedagogė pasiūlo vaikams nupiešti pasakos personažus. Suteikia galimybę patiems nuspręsti, ką nori pavaizduoti popieriuje. Kai kuriems vaikams iškilo problema, kaip nupiešti pagrindinius personažus jų nemačius, o tik išivaizduojant. Surengta piešinių paroda leidžia kiekvienam vaikui pasijusti grupėje svarbiu ir ypatingu. Šioje grupėje yra gerbiamos visos vaikų idėjos.

Apibendrinamoji užsiėmimų analizė į vaiką orientuoto ugdymo sistemos principų kontekste

„Ryto rato“ užsiėmime, nagrinėjant Vaiko teisių prasmes antroje lietuvių liaudies pasakoje, pedagogė jaučiasi laisviau ir drąsiau. Jai geriau jau sekasi vartoti sąvokas ir jas interpretuoti. Tačiau priešmokyklinio ugdymo pedagogei reikėtų taisyklingsiau ir rišliau kalbėti. Vėl buvo daromos panašios kalbos ir stiliaus klaidos: vietoj „sutaisė (vaišes)“, reikėtų sakyti „surošė vaišes“; negalima sakyti „Kaip šitų vaikučių buvo vardai?“ o reikia klausti „Kokie buvo šitų vaikučių vardai?“ ir pan. Vaikai turėtų nuolat girdėti taisyklingą ir sklandžią suaugusiųjų, ypač pedagogų, kalbą. Priešmokykliniame amžiuje vaikai yra labai imlūs suaugusiųjų elgesiui, kurį perkelia į savo žaidimus, ypač vaidmeninius. Žaidimų metu vaikai mokosi socializuotis visuomenėje, perima suaugusiųjų kalbėjimo manieras, elgesio normas. Todėl suaugusieji turėtų rodyti gerą pavyzdį vaikams.

Pedagogė aiškiai perteikia Vaiko teises tiksliai parinkdama ištraukas. Ji geba vaikus sudominti, pagirdama skatina vaikų entuziazmą ir didina motyvaciją labiau gilintis į pasakos turinį, situacijas susieti su asmenine patirtimi. Priešmokyklinukai patys aktyviai bando skirtingoms ištraukoms pritaikyti savo teises. Pastebėjusi, kad vaikai nuobodžiauja, įtraukia juos į diskusiją, skatina kalbėti ir dalintis mintimis. Ne visiems vaikams, ypač vienam berniukui, diskutuojama tema buvo įdomi. Tai akivaizdžiai matosi filmuotoje medžiagoje. 6 pav. pirmoje nuotraukoje (kadras iš video medžiagos) yra užfiksuotas nuobodžiaujantis berniukas. Visoje „Ryto rato“ veikloje jis buvo neramus, sunkiai koncentravo dėmesį, kalbino šalia sėdintį draugą. Pedagogė kelis kartus jį sudraudė, tačiau įtraukti į pokalbį nesistengė, nekreipė daugiau į jį dėmesio.

6 pav. „Ryto rato“ veikla priešmokyklinėje grupėje

Įdomu tai, kad vaikų reakcija į nuobodžiaujančią berniuką labai skirtinga. Šalia sėdinti mergaitė visiškai nereagavo į besimuistantį draugą, o kitas berniukas atvirksčiai, labiau domėjosi nuobodžiaujančiu draugu, nei veikla grupėje. Priešmokyklinio ugdymo pedagogė stengiasi veikloje naudoti įvairias vaizdines priemones. Aptardama pasakos ištraukas ir jas siedama su Vaiko teisėmis auklėtoja lentoje buvo pakabinusi pasakos iliustracijų kopijas, kurias vaikai aptarinėjo tarpusavyje ir su pedagoge. (6 pav. 2 nuotrauka) Lentoje pakabintos iliustracijos sudomino ir nuobodžiaujančią berniuką, kuris prisilinkęs arčiau, kol buvo skaitoma pasaka, jas įdėmiai tyrinėjo.

Pedagogė gerbia kiekvieno vaiko nuomonę, ją priima ne atmesdama, o, jeigu reikia, papildydama arba nežymiai pakreipdama kita linkme. Su vaikais elgiasi kaip su sau lygiais. Veikloje moko mandagaus elgesio taisyklių, pavyzdžiui, paduodama popieriaus lapelius, kiekvienam vaikui pasako žodį „prašau“, o vaikai jai padėkoja. Auklėtoja palinki vaikams sėkmės, einant piešti girdėtą pasaką. Toks pedagogės elgesys parodo, kad vaikai yra lygiateisiai. Taip pat, vaikai yra išmokę, kad reikia išklausti ir negalima pertraukti kalbančiojo, norėdami ko paklausti ar pasakyti pakelia ranką arba tiesiog palaukia savo eilės. Aktyviausiai grupės veikloje dalyvavo mergaitės. Jos įdėmiai klausėsi pedagogės, dalyvavo diskusijose, išsakė savo nuomonę bei pasidalijo ankstesnės patirties žiniomis. (6 pav. 3 ir 4 nuotraukos)

Kaip veikloje atsiskleidžia pedagoginės kompetencijos ir į vaiką orientuoto ugdymo sistemos pagrindiniai principai matome 21 lentelėje.

Pedagoginių kompetencijų ir į vaiką orientuoto ugdymo sistemos pagrindinių principų raiška „Ryto rato“ veikloje

Pedagoginės kompetencijos	Raiškos formos ir būdai mokant Vaiko teisių
Pedagoginis išprusimas	Žino ugdymo sistemas, primena vaikams ko buvo mokomasi programos „Zipio draugai“ valandėlių metu. Primama kiekvieno vaiko nuomonė.
Veiklos pranozavimas ir planavimas	Veikla suplanuota, sudaromos sąlygos vaikams savarankiškai pažinti save ir aplinką. Pavyzdžiui, vaikai susipažino su jų teisėmis analizuodami lietuvių liaudies pasaką ir situacijas iš jų pačių gyvenimo.
Ugdymo proceso organizavimas	Veikloje buvo naudojamos skirtingos metodikos: pokalbis-diskusija, vaizdinės medžiagos pateikimas. Itin aktyviai veikloje dalyvaujantys vaikai yra pedagogės pagiriami. Šitaip skatinama vaikų motyvacija ugdytis. Vaikams buvo suteikta galimybė naujai įgytas žinias pritaikyti praktikoje. Šiek tiek sunkiau sekėsi sukurti darbingą atmosferą grupėje, ypač pačioje pradžioje.
Pedagoginis bendravimas ir bendradarbiavimas	Pedagogė geba bendrauti su ugdytiniais, vertina kiekvieno jų nuomonę. Vaikas šioje grupėje yra gerbiamas ir laikomas lygiaverčiu suaugusiajam. Tai atsiskleidžia veiklos pabaigoje, kai auklėtoja padėkoja vaikams už dėmesį. Itin aktyviai veikloje dalyvaujantys vaikai yra pedagogės pagiriami. Šitaip skatinama vaikų motyvacija ugdytis.
<i>21 lentelės tęsinys</i>	
Į vaiką orientuoto ugdymo sistemos pagrindiniai principai	Raiškos formos ir būdai mokant Vaiko teisių
Vaikai kaupia žinias per patirtį	Išklausius pasakos, vaikai yra skatinami kiekvienai aptariamai ištraukai priskirti atitinkamą Vaiko teisę.
Individualizavimas	Veikla individualizuojama yra tik iš dalies: piešiant pedagogė leidžia vaikams pasirinkti sėdėjimo vietą ir tai, ką jie patys nori piešti iš girdėtos pasakos veikėjų.
Aplinkos pažinimas per žaidimą	Žaidžiant žaidimą „Spalvų ratas“ vaikai mokosi pažinti spalvas ieškodami jų savo aprangoje.
Bendruomeniškumo ugdymas	Vaikai išklauso vienas kitą, nepertraukia kalbančiojo. Pavyzdžiui, kai auklėtoja dalijo popieriaus lapus, vaikai juos pasiimti ėjo po vieną, palaukdami savo eilės.
Pasirinkimo laisvė	Vaikams pedagogė leidžia išsirinkti žaidimą, patiems apsispręsti, ką jie pieš ir klausytos pasakos.

Iš pateiktos 21 lentelės matome, kad priešmokyklinio ugdymo pedagogė turi pedagoginių kompetencijų ir iš dalies taiko į vaiką orientuoto ugdymo sistemos principus. Šiek tiek mažesnis dėmesys skiriamas veiklos individualizavimui.

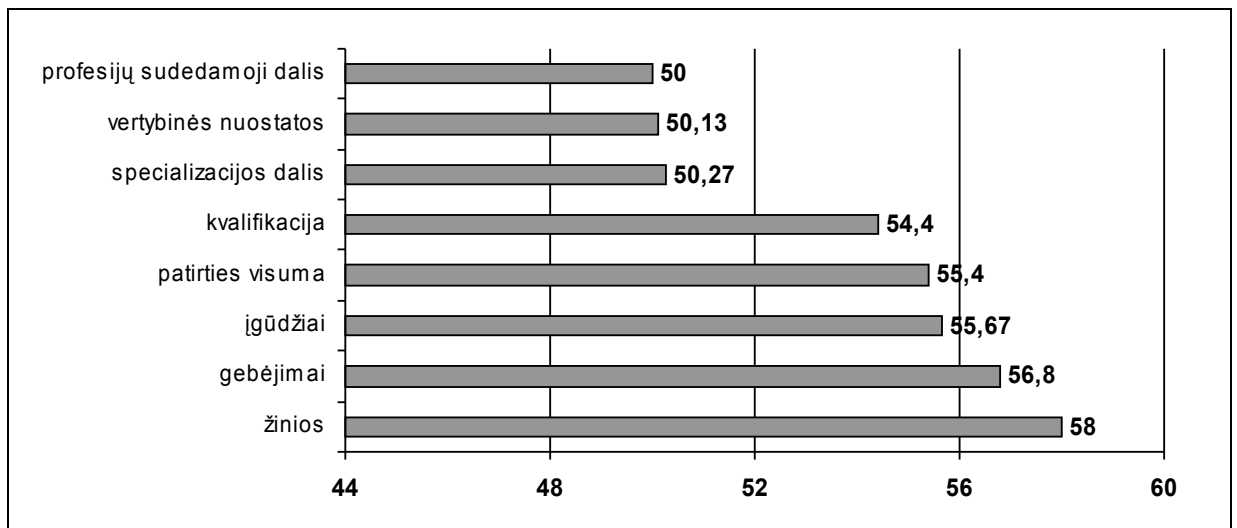
Taigi, tyrimas atskleidė, kad nors Vaiko teisių mokymas ikimokyklinėje įstaigoje yra pakankamai nauja sritis, priešmokyklinio ugdymo pedagogė yra įgijusi pakankamai kompetencijų: žino ikimokyklinio ugdymo sistemas, kaupia praktines žinias stebėdama vaikus, geba vertinti vaiko elgesį grupėje. Taip pat geba efektyviai planuoti ir prognozuoti veiklą, sudaro sąlygas vaikams vystytis individualiu tempu. Pakankamai gerai organizuoja ugdymo procesą, sudaro sąlygas vaikams taikyti naujas žinias, skatina vaikų kūrybingumą, domėjimąsi, entuziazmą ir motyvaciją, geba bendrauti su ugdytiniais ir dalytis patirtimi.

3.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų Vaiko teisių mokymui(si) taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą kiekybinio tyrimo duomenų analizė

Siekiant išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo pedagogių kompetencijas mokant Vaiko teisių buvo sudaryta anketa. (1 priedas). Anketinėje apklausoje dalyvavo 181 ikimokyklinio ugdymo pedagogė.

Kiekybinis tyrimas buvo vykdomas pagal bendruosius reikalavimus: pirmiausia pedagogėms buvo suteikta informacija apie tyrimą, jo tikslus bei uždavinius. Informuota apie anonimiškumą. Tuomet buvo pateikiamos anketos, paaiškinant paskirtį ir pateikiant nurodymus kaip pildyti. Apklausa vyko 2010 m. balandžio mėn.

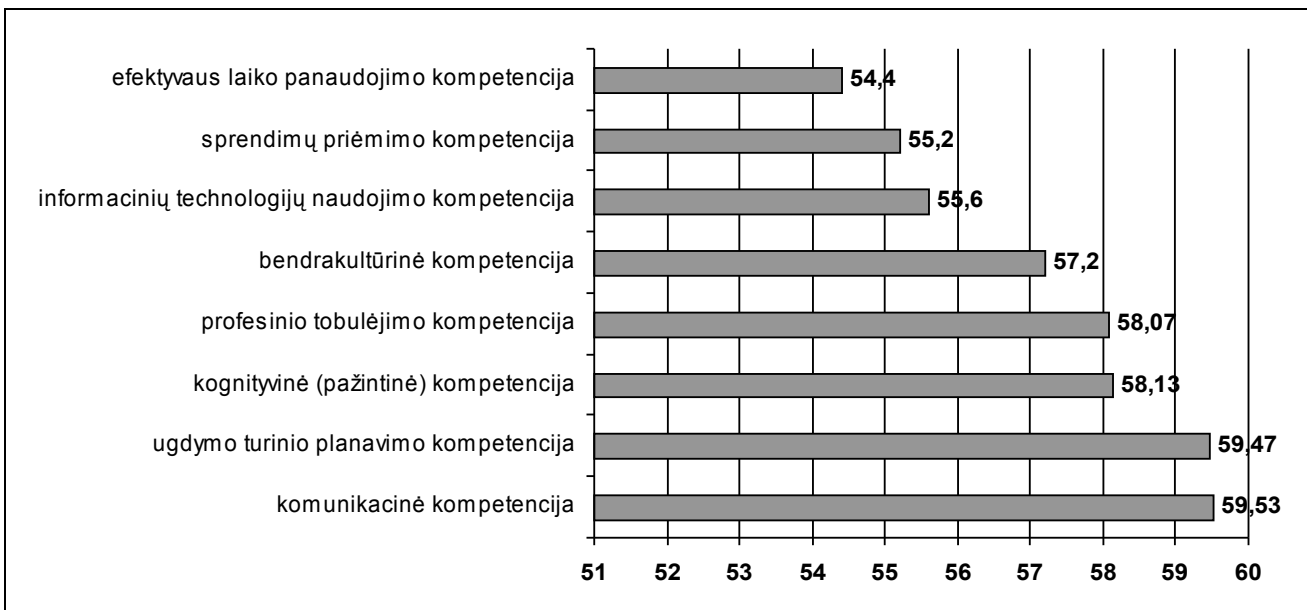
Daugiausia iš apklausoje dalyvavusių respondenčių (N=181) kompetencijos sąvoką įvardija kaip žinias, gebėjimus ir įgūdžius (7 pav.). Kompetencijos sąvokai, kaip vienas iš pagrindinių elementų, yra priskiriamos vertybinės nuostatos, tačiau su tuo sutinka tik keletas ikimokyklinio ugdymo pedagogių. Galima daryti prielaidą, kad tiek pedagogų rengimo procese, tiek ir pačiame pedagoginiame darbe vertybės retai yra siejamos su kompetencijomis.

7 pav. **Kompetencijos sąvokos samprata (ikimokyklinio ugdymo pedagogių nuomonė)**

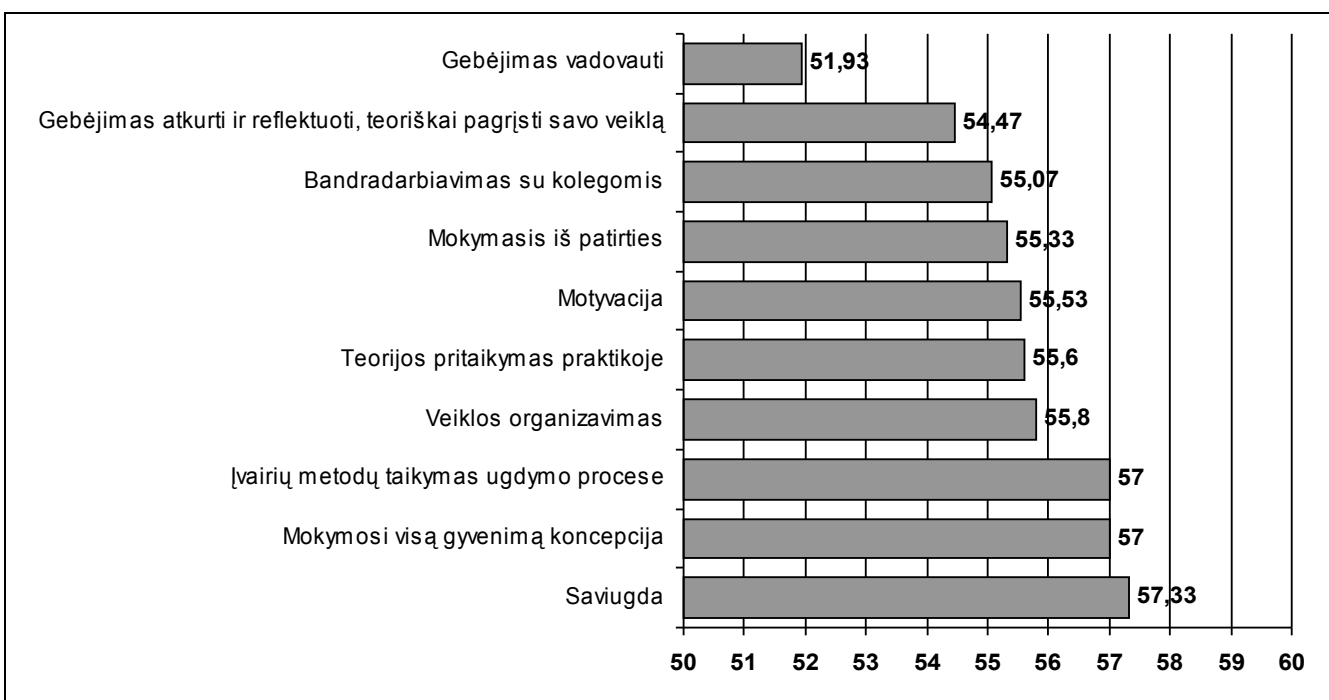
(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

Ikimokyklinio ugdymo pedagogės teigia (žr. 8 pav.), kad jų darbe geriausiai išplėtotos turėtų būti komunikacinė ir ugdymo turinio planavimo kompetencijos. Šios dvi kompetencijos pedagogo darbe yra svarbios tam, kad būtų užtikrintas kokybiškas ugdymo procesas. Tačiau tuomet atsiranda rizika ugdymą paversti masiškumu, pamirštant individualizuotą bei į kiekvieną vaiką orientuotą ugdymą. Kitos kompetencijos, reikalingos ikimokyklinio ugdymo pedagogų darbe, išsidėsto tokia prioritetų mažėjimo tvarka: kognityvinė (pažintinė) kompetencija, profesinio tobulėjimo kompetencija, bendrakultūrinė kompetencija, informacinių technologijų naudojimo kompetencija. Ikimokyklinio ugdymo pedagogių nuomone mažiausiai reikšmingos yra sprendimų priėmimo ir efektyvaus laiko planavimo kompetencijos. Tikėtina, kad tai yra todėl, jog vis dar vengiama asmeniškai priiminėti sprendimus, vadovautis savo, o ne kitų nuomone. Taip pat mažai yra vertinamas tikslingas savo laiko planavimas ir kokybiškas jo panaudojimas.

8 pav. **Kompetencijų įgyjimo reikšmingumas pedagogių darbe**

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

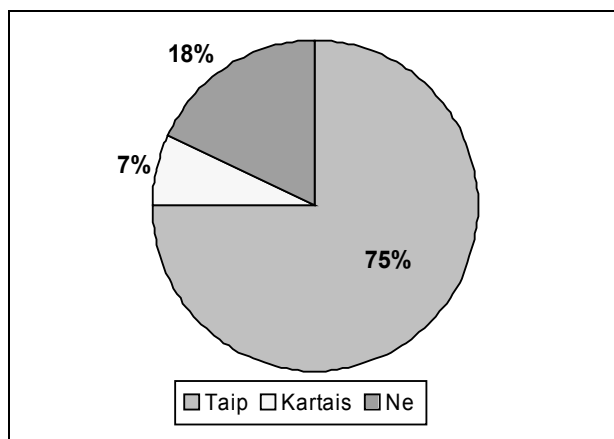
9 pav. **Mokymo(si) kompetencijos sandara ikimokyklinio ugdymo pedagogių nuomone**

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

Kaip matome 9 pav., anot ikimokyklinio ugdymo pedagogių, mokymo(si) kompetencijoje svarbiausia yra saviugda, mokymosi visą gyvenimą koncepcijos laikymasis bei gebėjimas taikyti įvairius ugdymo metodus. Tai rodo, jog pedagogės geba pačios savarankiškai gilinti metodines žinias bei visapusiškai ugdytis. Tačiau galima daryti prielaidą, jog savo pedagoginės veiklos įsivertinimui respondentės skiria nepakankamai dėmesio, nes tik mažoji dalis sutinka su teiginiu

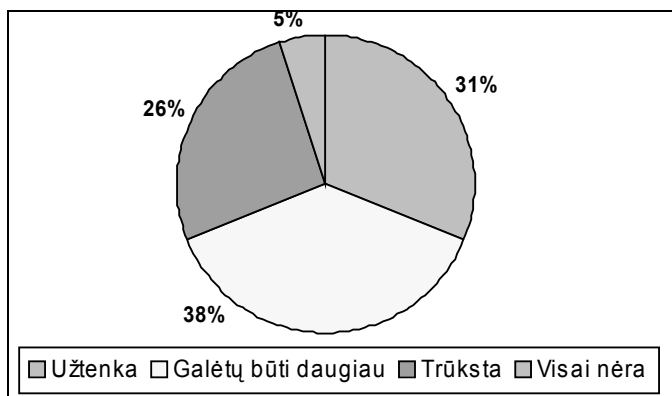
(„gebėjimas atkurti ir reflektuoti, teoriškai pagrįsti savo veiklą“) ir priskiria jį mokymosi kompetencijai.

Kiekybinio tyrimo anketinėje apklausoje 135 pedagogės teigia, kad ugdymo procese supažindina vaikus su jų teisėmis (žr. 10 pav.) Tai sudaro 75 % visų pedagogių, dalyvavusių tyrime. Pedagogių nuomone, supažindinti vaikus su jų teisėmis reikia tik esant tam tikroms situacijoms. 18 % respondenčių vaikų nesupažindina su jų teisėmis, nes, anot jų, tai yra nebūtina ir vaikai palaipsniui patys supras ir įsisavins savo teises.

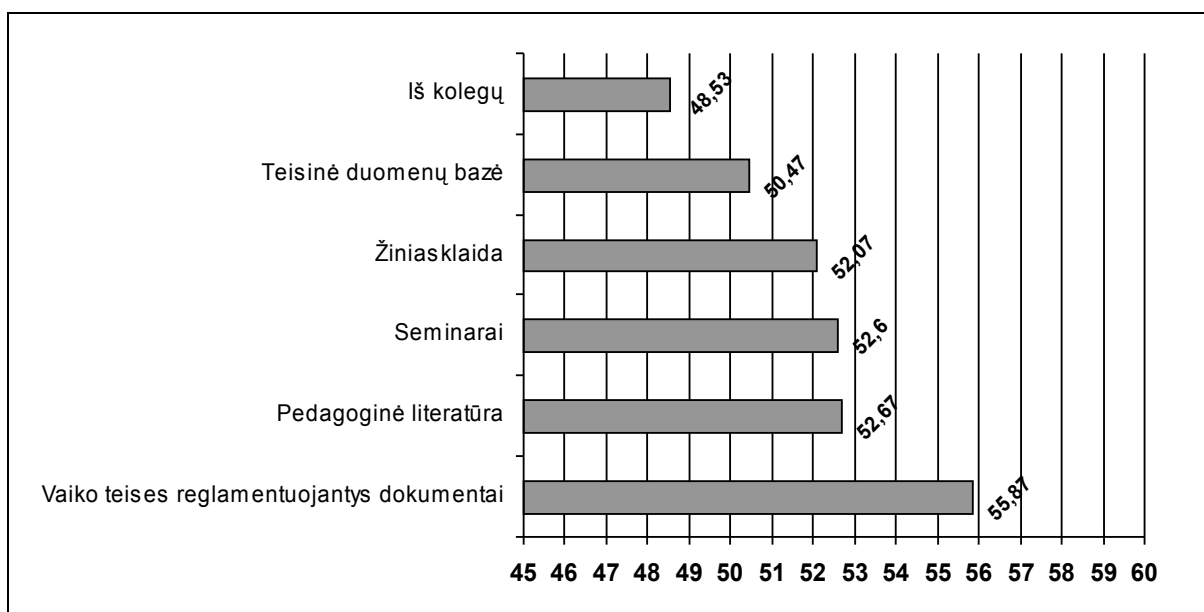
10 pav. **Pedagogai supažindina vaikus su jų teisėmis (N = 181, %)**

11 pav. Matome, jog daugumai pedagogių informacijos apie Vaiko teises užtenka (31%), tačiau jos galėtų būti ir daugiau (38%). Taip pat gana didelė dalis apklaustų pedagogių teigia, kad joms informacijos apie Vaiko teises trūksta (26%). Mažai yra organizuojama seminarų Vaiko teisių mokymo tema, be to, trūksta metodinės literatūros bei rekomendacijų. Seminarų metu, anot pedagogių, pateikiama informacija yra nekonkreči ir neinformatyvi. Pasigendama vaizdinių priemonių tiek pedagogams, tiek ir patiems vaikams (lankstinukų, atitinkamų žaislų, knygučių, video medžiagos ir pan.). Taip pat pedagogės norėtų Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų konsultacijų bei pokalbio su vaikais šia tema.

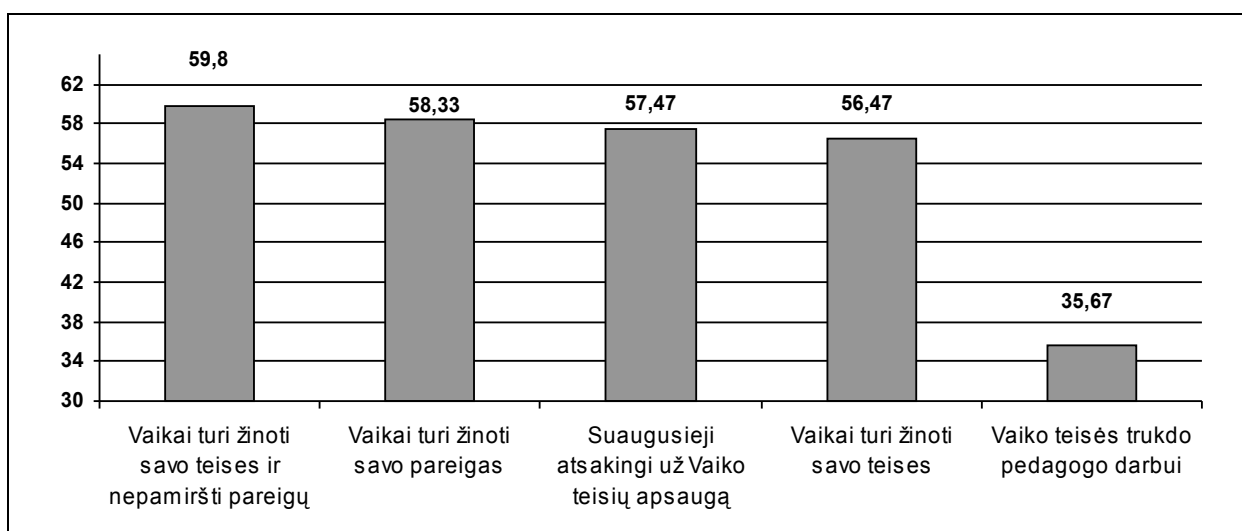
11 pav. **Informacijos apie Vaiko teises prieinamumas (N = 181, %)**

Vaiko teisių mokymas ikimokykliniame amžiuje yra kol kas dar naujovė ir gal todėl pedagogai teigia, kad informaciją, pvz.: seminarų metu, gauna nekonkrečiai. Kalbama vien apie Vaiko teises, bet ne apie tai, kaip jų reiktų mokyti ugdymo procese. Kaip ir buvo galima numatyti, daugiausia informacijos apie vaiko teises pedagogai sužino iš Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų, o mažiausiai iš savo kolegų (žr. 12 pav.). Likę informacijos šaltiniai pasiskirsto šia prioritetų mažėjimo seka: pedagoginė literatūra, seminarai, žiniasklaida, teisinė duomenų bazė.

12 pav. Informacijos šaltiniai iš kurių pedagogai žino apie Vaiko teises

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

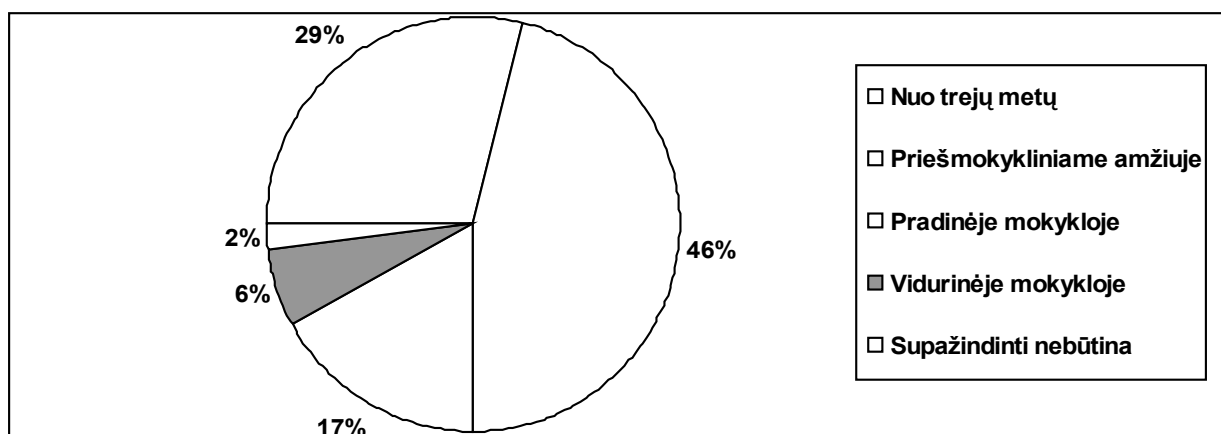

13 pav. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuomonė apie Vaiko teises

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

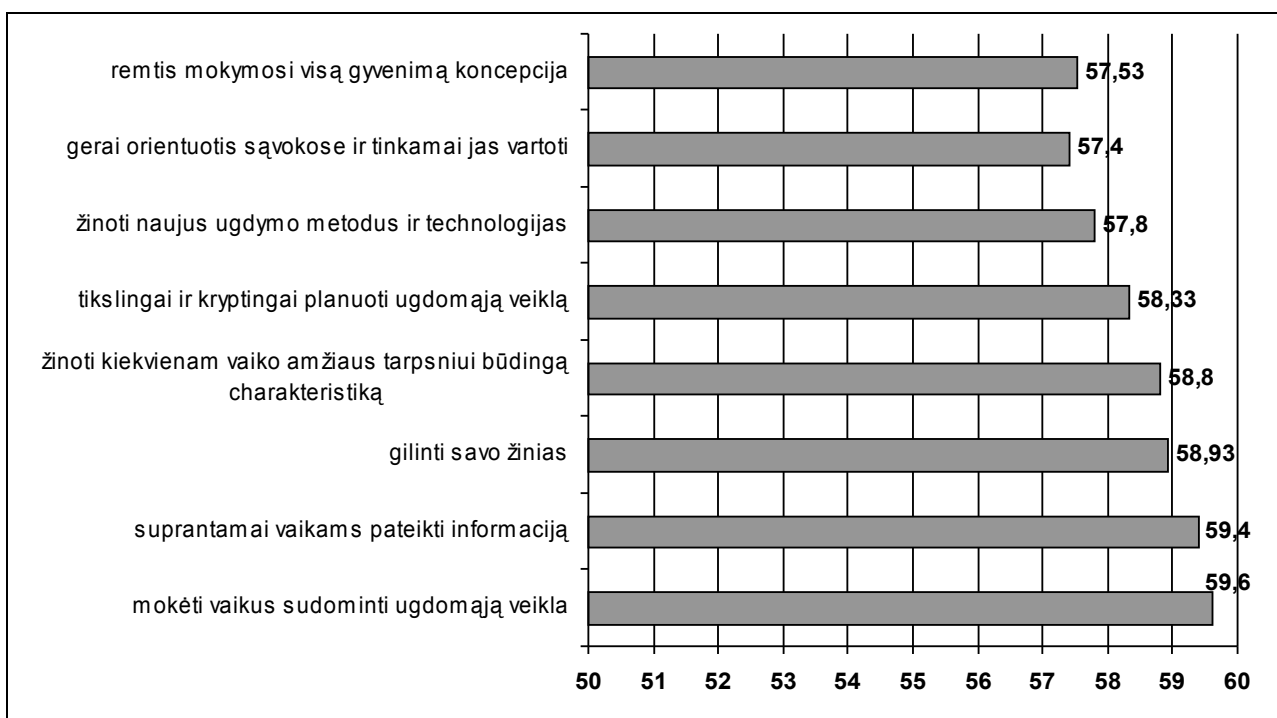
13 pav. matome, jog didžioji dalis pedagogių sutinka, kad vaikai turi žinoti savo teises, pareigas ir, kad suaugusieji yra atsakingi už Vaiko teisių apsaugą. Tačiau šiek tiek stebina, kad vis dar yra pedagogių, teigiančių, jog Vaiko teisės trukdo jų darbui. Galima daryti prielaidą, kad šios pedagogės sunkiau priima naujoves ir ugdymo procese rečiau taiko naujus metodus, rečiau atsižvelgiama į individualius vaiko interesus bei dirbama pagal tam tikrą šabloną.

Tinkamiausias vaikų amžiaus tarpsnis, anot ikimokyklinio ugdymo pedagogių yra priešmokyklinis amžius. (14 pav.) Tai sudaro 46 % visų apklaustųjų. 3 pedagogės iš 181 apklaustos, mano, jog vaikus su jų teisėmis nebūtina supažindinti, bent jau ikimokyklinėje įstaigoje. Taip pat yra manančių, kad vaikas su savo teisėmis ir pareigomis susipažįsta nuo pat gimimo, ypač jei jis yra tinkamai auklėjamas. Kiekviename amžiaus tarpsnyje yra nustatomos tam tikros taisyklės, kurių vaikas turi laikytis, pavyzdžiui, įvairios mandagaus elgesio taisyklės, gebėjimas dalintis žaislais su kitais vaikais, nepažeidžiant jų teisių ir poreikių.

14 pav. Vaiko teisių mokymui tinkamiausias amžiaus tarpsnis (N = 181, %)

Mokant Vaiko teisių ikimokykliniame amžiuje labai svarbu nesuklaidinti vaikų ir pateikti neiškreiptą ir konkrečią informaciją. 15 pav. pavaizduota, kuo turi remtis pedagogai mokydami Vaiko teisių. Didžiausią aritmetinį vidurkį sudaro vaikų sudominimas ugdomąja veikla bei suprantamai pateikiama informacija. Tai rodo, kad pedagogėms yra svarbu, kad vaikams ugdymo procesas būtų įdomus ir nenuobodus. Taip pat yra teikiama pirmenybė savo žinių gilinimui. Mokant Vaiko teisių mažiausiai svarbi, pasak ikimokyklinio ugdymo pedagogių, mokymosi visą gyvenimą koncepcija. Naujų ugdymo metodų ir technologijų žinojimui skiriamas mažas reikšmingumas todėl, kad dauguma pedagogių privengia keisti nusistovėjusią tvarką ugdymo procese ir taikyti naujoves. Apklausoje dalyvavusios pedagogės pritaria, kad kaip ir kiekviename ugdymo proceso etape, taip ir mokant Vaiko teisių, būtina žinoti skirtingo vaiko amžiaus tarpsnio charakteristiką. Nuo vaiko amžiaus tarpsnio priklauso kaip jis geba priimti tam tikrą informaciją ir ją suvokti.

15 pav. **Kuo turi remtis ikimokyklinio ugdymo pedagogai mokydami Vaiko teisių**

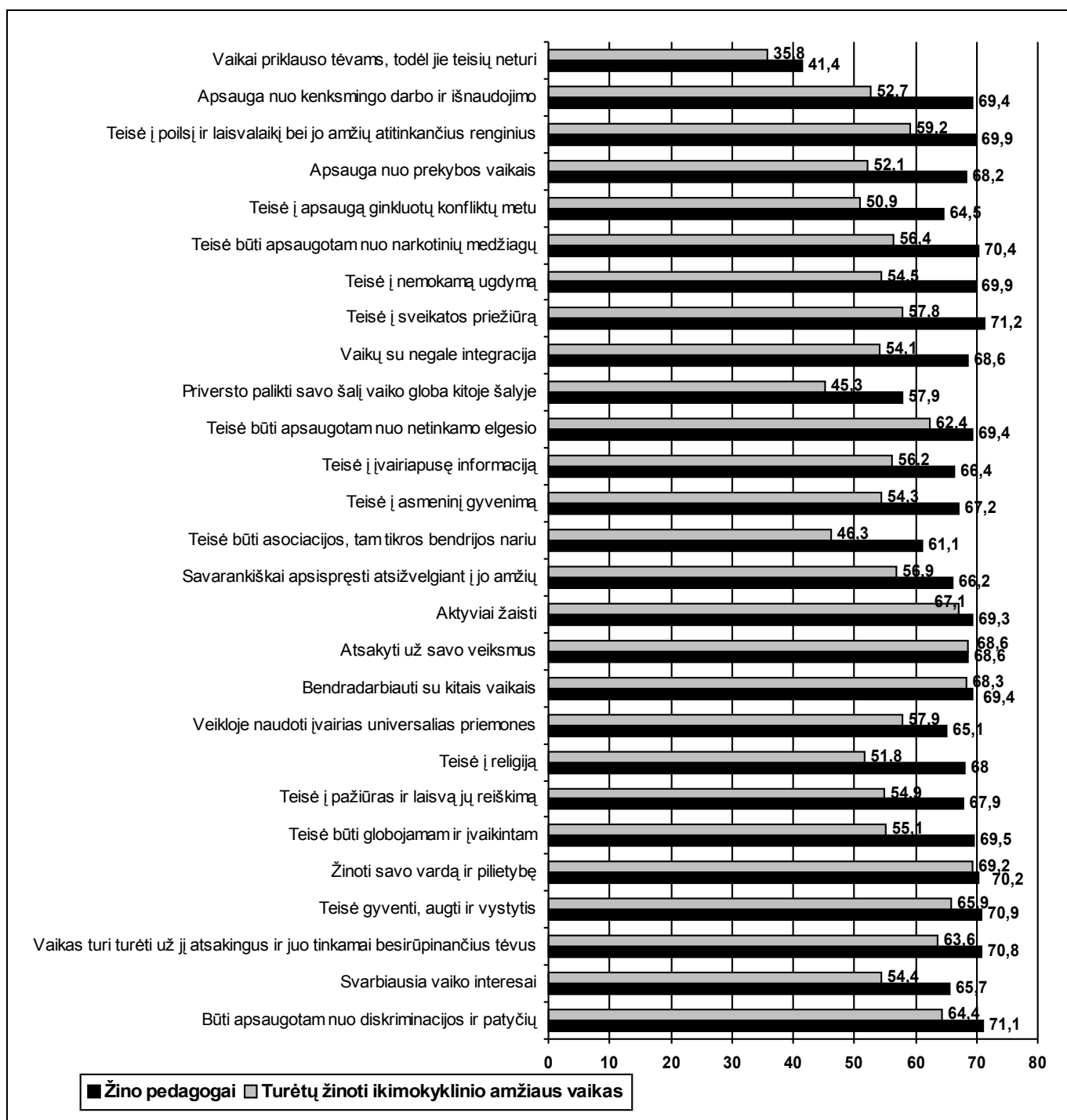
(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

Dauguma pedagogų teigia, kad mokant vaikus jų teisių priimtinausi metodai yra pasakų skaitymas ir jų aptarimas, tam tikrų situacijų vaidinimas, pokalbis. Jų metu vaikams suteikiama galimybė ne tik gauti naujų žinių, bet ir pasidalinti savo asmenine patirtimi su kitais. Sudėtingiau perteikti informaciją apie Vaiko teises, anot pedagogų, yra analizuojant vaikų piešinius. Tai galima paaiškinti tuo, kad piešiniai yra labai individualūs ir, kad galėtum tiksliai juos pakomentuoti, reikia konkrečiai žinoti, kas piešinyje pavaizduota. Ne visi vaikai yra linkę analizuoti savo jausmus ar tai, ką pavaizdavo popieriuje.

Vaikai turi žinoti savo teises ir pareigas bei jų laikytis. Kokias teises turi žinoti ikimokyklinio amžiaus vaikas iliustruoja 16 pav. Jame pateikiama pedagogų nuomonė, kurias teises turėtų žinoti ikimokyklinio amžiaus vaikas ir kurias iš jų žino patys pedagogai. Galima pastebėti skirtumus tarp pedagogų ir vaikų rodiklių. Vaikai, anot pedagogų, turi žinoti apie savo teises mažiau negu suaugusieji. Tai galima pagrįsti tuo, kad šiuo atveju yra atsižvelgiama į vaiko amžiaus tarpsnio ypatumus ir tai, kad ne visa informacija vaikams yra suprantama. Pedagogų atžvilgiu didžiausius aritmetinius vidurkius sudaro šios teisės, išsidėstančios prioritetų mažėjimo tvarka:

- teisė į sveikatos priežiūrą;
- teisė gyventi, augti ir vystytis;
- vaikas turi turėti už jį atsakingus ir juo tinkamai besirūpinančius tėvus;
- teisė būti apsaugotam nuo diskriminacijos ir patyčių.

Šios Vaiko teisės pedagogėms yra geriausiai žinomos gal dar ir todėl, kad visuomenėje šiuo metu tai yra labai aktualios įvairių diskusijų temos. Mažiau pedagogėms yra žinoma apie priversto palikti savo šalį vaiko globa kitoje šalyje teisė.

16 pav. Vaiko teisės, kurias žino pedagogai ir turėtų žinoti ikimokyklinio amžiaus vaikas (ikimokyklinio ugdymo pedagogių nuomonė)

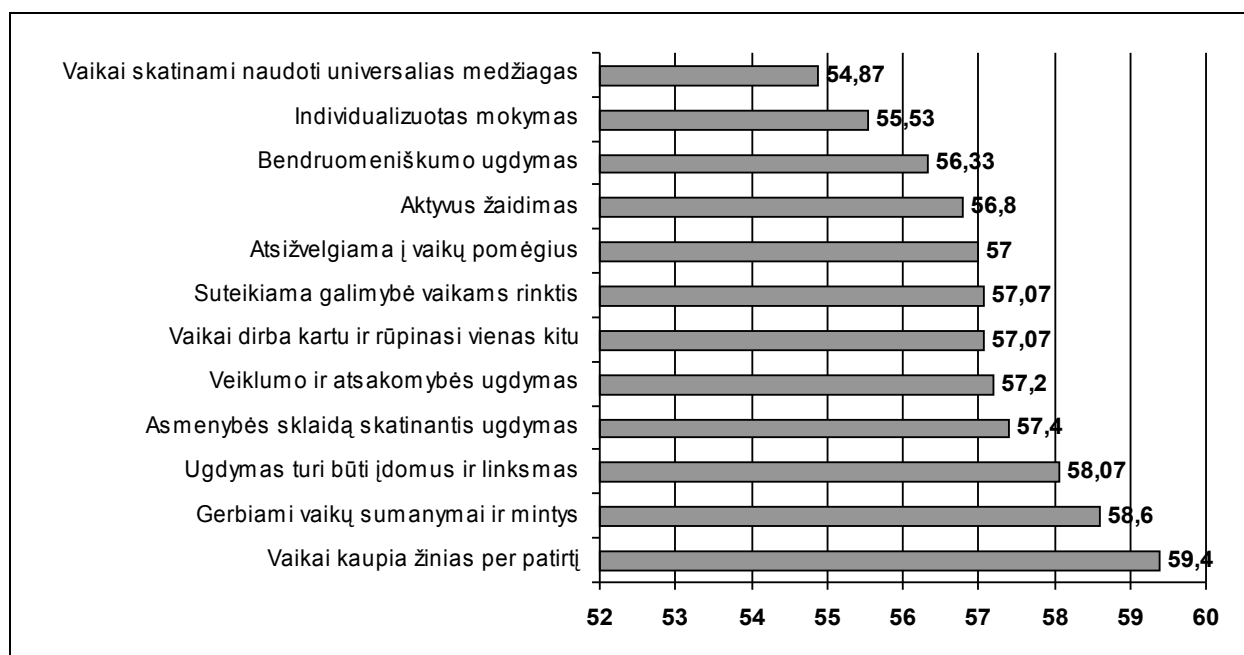
(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 72,4)

Pedagogių nuomone ikimokyklinio amžiaus vaikas labiausiai turi žinoti šias savo teises, išsidėstančias reikšmingumo mažėjimo tvarka:

- žinoti savo vardą ir pilietybę;
- atsakyti už savo veiksmus;
- bendradarbiauti su kitais vaikais;
- aktyviai žaisti;
- teisė gyventi, augti ir vystytis;
- vaikas turi turėti už jį atsakingus ir juo tinkamai besirūpinančius tėvus.

Šiose teisėse labiausiai išryškėja vaiko identiteto ir socializacijos svarba. Kaip matome iš pateiktų 16 pav. duomenų, ikimokyklinio amžiaus vaikai, pedagogių nuomone, mažiausiai turėtų žinoti apie teisę būti asociacijos, tam tikros bendrijos nariu; priversto palikti savo šalį vaiko globa kitoje šalyje teisę ir tai, kad vaikas, padaręs nusikaltimą, negali būti baudžiamas iki tam tikro amžiaus bei įkalintas iki gyvos galvos. Tikėtina, kad šią informaciją vaikas gaus vyresniame amžiuje.

Kai kurie gauti rezultatai kelia nuostabą. Net 42 pedagogės iš 181 apklaustos teigia, kad vaikai priklauso tėvams, todėl jie teisių neturi. 16 pedagogių pritaria, kad tai turi žinoti ir ikimokyklinio amžiaus vaikai. Šios pedagogės yra perėmusios visuomenėje egzistuojančią tradicinę nuomonę, kuri neatitinka Vaiko teisių filosofijos. Tačiau automatizuoti veiksmų rezultatai atsiranda iš žmogaus sąmonės, todėl galima daryti prielaidą, jog šios pedagogės pripažįsta tik vaikų pareigas ir teisėms skiriamas mažesnis dėmesys.

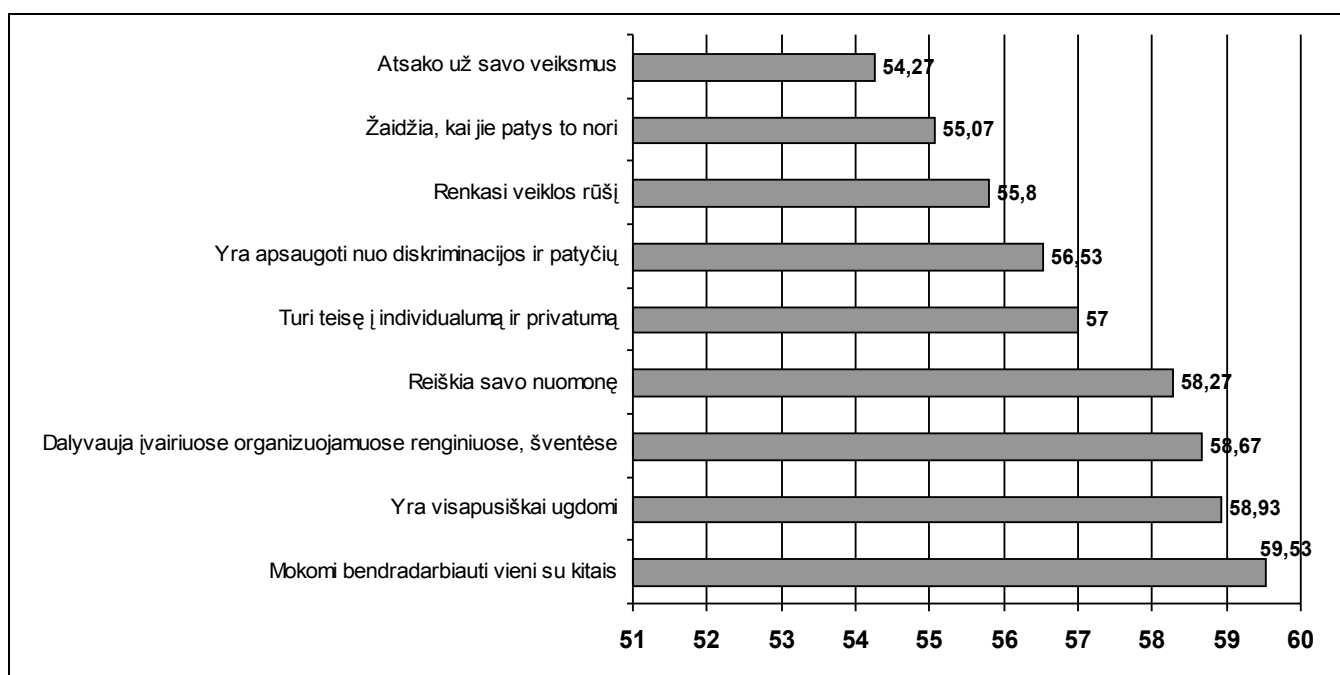

17 pav. Į vaiką orientuoto ugdymo sistemos samprata
(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

Ikimokyklinio ugdymo pedagogės yra pakankamai gerai susipažinusios su į vaiką orientuoto ugdymo sistema. (17 pav.) Didžioji dalis jų žino, jog šiai sistemai priklauso vaikų žinių kaupimas per patirtį ir pagarba ugdytinių sumanymams bei mintims. Bendruomeniškumo ugdymas, individualizuotas mokymas ir skatinimas naudoti universalias medžiagas veikloje atsiduria žemiausiose pozicijose. Tačiau sistemos atžvilgiu individualizuotas mokymas ir bendruomeniškumo ugdymas yra priskiriami prie pagrindinių principų į vaiką orientuotame ugdyme.

Anot pedagogių, jų ikimokyklinio amžiaus vaikų grupėse labiausiai yra skatinamas bendradarbiavimas vienu su kitais. Tai matyti 18 pav. Be to, vaikai yra visapusiškai ugdomi, gali laisvai reikšti savo nuomonę, yra sudaromos visiems lygios teisės dalyvauti įvairiuose organizuojamuose renginiuose ir šventėse. Pagal pedagogių pateiktus atsakymus matosi, kad ugdymo procese svarbiausia yra vaiko dalyvavimas veikloje, žaidimas užimą priešpaskutinę vietą. Mažiau reikšmingi į vaiką orientuoto ugdymo principai pasiskirtos šią prioritetų mažėjimo seka:

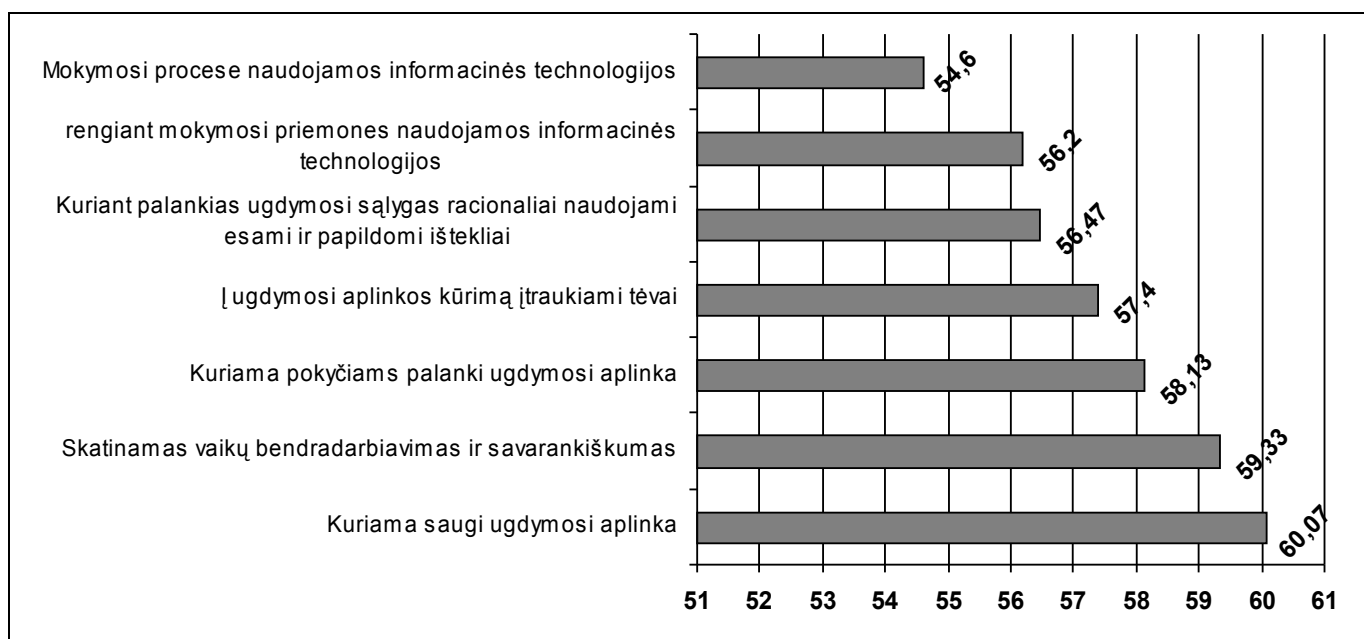
- turi teisę į individualumą ir privatumą;
- yra apsaugoti nuo diskriminacijos ir patyčių;
- renkasi veiklos rūšį;
- žaidžia, kai jie patys to nori;
- atsako už savo veiksmus.

18 pav. Vaikų dalyvavimas ugdymo procese

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

19 pav. vaizduojami pedagogų prioritetai kuriant į vaiką orientuoto ugdymo aplinką. Didžioji dalis pirmumą teikia saugios aplinkos kūrimui. Kad ugdymas būtų sėkmingas, vaikas grupėje turi jaustis saugus ir suaugusiųjų bei bendraamžių gerbiamas ir išklusomas. Todėl pedagogės teigia, kad vaikų bendradarbiavimo ir savarankiškumo skatinimas taip pat yra labai reikšmingas.

19 pav. Į vaiką orientuoto ugdymo aplinkos kūrimas

(N = 181, įverčių sumos aritmetinis vidurkis, Max = 60,33)

Mažiausią aritmetinį vidurkį sudaro informacinių technologijų panaudojimas mokymosi procese. Tai lemia vis dar esanti pakankamai skurdi ikimokyklinių įstaigų materialinė bazė. Kai kurios pedagogės teigia, kad grupėse reikėtų kompiuterių. Juos panaudotų vaizdinių priemonių demonstravimui aptariant sudėtingesnes temas. Modernesnė ugdymosi aplinka labiau skatintų vaikų motyvaciją ugdytis. Iš 181 apklausoje dalyvavusios pedagogės 142 sutinka, kad į ugdymo aplinkos kūrimą yra svarbu įtraukti ir tėvus. Tėvai turėtų žinoti ne tik vaikų pasiekimus, bet ir tai, kokioje grupės atmosferoje vaikai yra ugdomi. Jei vaikas jaučiasi saugiai, tai jam tuomet yra smagu žaisti su bendraamžiais, mokymo(si) procesas tampa įdomus ir reikšmingas, vaikas nebijo išsakyti savo minčių, drąsiai reiškia savo nuomonę nebijodamas sulaukti iš auklėtojos neigiamos reakcijos.

Seminarai, kuriuose dalyvavo pedagogės per paskutiniuosius dvejus mokslo metus**(N = 181)**

Seminarų rūšis	Pedagogų skaičius (N=181)
Seminaruose ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogams	132
Pedagoginiuose – psichologiniuose	122
Dalykiniuose metodiniuose	93
Kūrybiškumo skatinimo seminaruose	70
Naujų metodų įdiegimo	52
Pedagoginės veiklos vertinimo	46
Seminaruose apie Vaiko teisių mokymą ikimokykliniame amžiuje	18

Dauguma apklausoje dalyvavusių pedagogių teigia, kad Vaiko teisių mokymo tema informacijos gauna labai mažai. (22 lentelė) Seminarų šia tema organizuojama minimaliai. Pagrindinė informacija skirta dirbant su vyresnio amžiaus vaikais: pradinukais bei vidurinių, pagrindinių mokyklų moksleiviais. Tačiau 18, iš visų apklaustų pedagogių, yra dalyvavusios tokio pobūdžio seminaruose. Šiuose seminaruose dažniausiai buvo kalbama apie pačias Vaiko teises, šiuo metu aktualiausia patyčių ir diskriminacijos tema, tačiau informacija yra pateikiama, anot pedagogių, paviršutiniška, pamirštama kalbėti apie vaiko pareigas šeimoje ir ugdymo įstaigoje. Daugiausia organizuojami pedagoginiai-psichologiniai ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogams skirti seminarai.

Iš gautų rezultatų galima daryti prielaidą, kad seminarai organizuojami labiau orientuojantis į kiekybę, ugdymo proceso tikslingą planavimą, koordinavimą bei dokumentaciją, nei naujų idėjų ir sistemų taikymą praktikoje, ypač pasigendama seminarų, kurie padėtų pedagogams mokyti Vaiko teisių, kokiais būdais ir metodais vaikams perteikti šią informaciją.

IŠVADOS

Atlikus pedagoginės, psichologinės ir filosofinės literatūros analizę galima teigti, kad:

- 1) pedagoginių kompetencijų pagrindą sudaro pedagoginis išprusimas, ikimokyklinio ugdymo kaitos, veiklos prognozavimo ir planavimo, ugdymo proceso organizavimo, pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos. Ikimokyklinio ugdymo pedagogas turi išmanyti ne tik žinių perteikimo metodus, filosofines ugdymo turinio nuostatas, bet ir vaiko raidos, psichologijos aspektus, bendravimo ir bendradarbiavimo su vaikais ir kolegomis ypatumus;
- 2) ugdymo procese labai svarbi yra mokymo(si) kompetencija, kurią sudaro pagrindiniai bruožai: mokymas(is) iš patirties, praktinis teorijos pritaikymas, mokymas(is) bendradarbiaujant, metodų taikymas ugdyme, vadovavimasis mokymosi visą gyvenimą koncepcija, gebėjimas pažinti vaiką, mokymo(si) proceso valdymas, savo veiklos atkūrimas, reflektavimas ir teorinis pagrindimas bei orientavimasis sąvokose ir tinkamam jų vartojimas;
- 3) į vaiką orientuoto ugdymo sistemoje labiausiai reiškiasi Vaiko teisės: galimybė rinktis, laisvai reikšti mintis, aktyviai žaisti, savarankiškai apsispręsti, būti demokratiškam ir pan. Vaikų žinios kaupiamos per patirtį, skatinamas mokymosi procesas, atsižvelgiant į vaikų poreikius, geriau ar silpniau išsivysčiusius gebėjimus.

Atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę galima teigti, kad:

- 1) vaikai retai kada girdi vartoją sąvoką „Vaiko teisės“, todėl „teisė“ jiems asocijuojasi tik dokumentu, leidžiančiu suaugusiems vairuoti automobilius. Geriausiai vaikai supranta „pramogos“ sąvoką ir geba ją išskirti iš savo asmeninės patirties;
- 2) daugelis pedagogų žino, kas sudaro kompetencijos pagrindą, tačiau vertybinėms nuostatoms suteikia mažiausią reikšmingumą;
- 3) pedagogės geba pačios savarankiškai gilinti metodines žinias bei visapusiškai ugdytis, nes mokymo(si) kompetencijoje, jų nuomone, svarbiausia yra saviugda, mokymosi visą gyvenimą koncepcijos laikymasis bei gebėjimas taikyti įvairius ugdymo metodus;
- 4) didžioji dalis apklausoje dalyvavusių pedagogų moko vaikus jų teisių, taikydamos įvairius metodus bei į vaiką orientuoto ugdymo sistemos principus;

- 5) iškelta hipotezė, atlikus tyrimą pasitvirtino. Ikimokyklinio ugdymo pedagogės turi pakankamai kompetencijų, būtinų Vaiko teisių mokymui taikant į vaiką orientuoto ugdymo sistemą.

REKOMENDACIJOS

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai:

- ugdymo procese turėtų dažniau minėti sąvoką „Vaiko teisės“ ir su vaikais ją aptarti.
- suvokdami Vaiko teisių teorinių pagrindų būtinumą, turėtų atsisakyti tradicinės vaiko raidos ir socializacijos teorijos;
- mokant Vaiko teisių įtraukti įvairias vaidmenines, žaidybines situacijas, nes ikimokykliniame amžiuje pagrindinė vaiko veikla yra žaidimas;
- turėtų atsisakyti vadovaujančiojo vaidmens ugdymo procese, o santykiai tarp vaiko ir suaugusiojo turėtų būti grindžiami lygiaverte partneryste. Pedagogas negali tapti asmeniu, suteikiančiu ar atimančiu vaikui teises, nes jos yra garantuotos valstybės. Taip pat negali jų dozuoti – vaikui visos jo teisės yra svarbios. Nuvertinus kurią nors vaiko gyvenimo sritį, ugdymas taptų nekokybišku;
- turėtų sudaryti palankias sąlygas vaiko dalyvavimui ugdymo procese ir įvairių sprendimų priėmime.

LR Švietimo ir mokslo ministerija:

- turėtų atsižvelgti į seminarų Vaiko teisių mokymo tema organizavimo poreikį, jų dažnumą ir kokybiškumą;
- turėtų išleisti metodinių leidinių, skirtų Vaiko teisių mokymui ikimokykliniame amžiuje, parengti įvairių vaizdinių priemonių vaikams.
- universitetuose, ypač kur ruošiami būsimi pedagogai, turėtų būti mokoma, kas yra vaikas ir vaikų subkultūra.

Savivaldybių Švietimo skyriai ir ikimokyklinės įstaigos:

- turėtų organizuoti tiek pedagogų, tiek ir ikimokyklinio amžiaus vaikų susitikimus su Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistais;
- reikėtų supažindinti tėvus su Vaiko teisių mokymu ikimokykliniame amžiuje.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R. (2001) Profesinė kompetencija. Profesinės kompetencijos struktūrinės dalys// *Profesinio ugdymo pagrindai*, p. 34 - 36.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2003). *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Utena: „Indra“.
3. Adomaitienė J., Teresevičienė M. (2001) Veiklos kompetencijų svarba ir raiška profesiniame rengime// *Pedagogika*, T. 51, p. 70-80.
4. Adomaitienė J., Teresevičienė M. (2001). Veiklos kompetencijų svarba ir raiška profesiniame rengime//*Pedagogika*. Nr. 51, p. 70-79.
5. Arends R. (2008). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
6. Aster E. (1995). *Filosofijos istorija*. Vilnius: Alma littera.
7. Barnett R. (1994). *The Limits of Competence*. SRHE & Open University Press.
8. Barvydienė V., Beresnevičienė D., Lekavičienė R. (sud.). (1996) *Psichologija studentui*. Kaunas: Technologija.
9. Bitinas B. (1996). *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius: VPU leidykla.
10. Bitinas B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Klaipėda.
11. Bitinas B. (2000) *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
12. Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
13. Boyatzis R. E. (2006). *Darni lyderystė*. Vilnius: Verslo žinios.
14. Bubelienė D., Sakalauskaitė T. (2007). Pedagogų požiūris į vaiko teises mokykloje// *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga*, T. IV, p. 4-11.
15. Bulotas R. (2003). *Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams*. Jonava.
16. Bulotas R. (2003). *Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje*. Jonava.
17. Chreptavičienė V. (1999). Komunikacinių mokėjimų didaktinės sistemos galimybių plėtra taikant šiuolaikines edukacines ir informacines technologijas.//*Socialiniai mokslai: Edukologija*, 4, (21), 71-78.
18. Edenhammar K., Wahlund Ch. (1997). *Be žaidimų nėra vystymosi!* Vilnius: Vaiko teisių informacijos ir konsultavimo centras.
19. Eraut M. (1994). *Developing Profesional Knowledge and Competence*. New York
20. Fink D., Stoll L. (1998). *Keičiame mokyklą*. Vilnius: Margi raštai.

21. Fullan M. (1998). *Pokyciu jėgos: skverbimasis į ugdymo reformos gelmes*. Vilnius: Tyto alba.
22. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Margi raštai
23. Gučas A. (1990) *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: „Šviesa“.
24. Halder A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera.
25. Hansen K. A., Kaufmann R., Saifer S. (1997) *Ugdymas ir demokratijos kultūra: ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
26. Jocienė J. (2007). Bendrųjų kompetencijų ugdymas kaip edukologinė teorinio ir praktinio mokymo integravimo prielaida.//*Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr.13., p. 82-89.
27. Jonynienė Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos//*Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 15, p. 129-142.
28. Jonynienė Ž., Juodaitytė A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose (lyginamasis tyrimas)//*Mokytojų ugdymas*. Nr. 6., p. 60-80.
29. Jovaiša L. (1993) *Pedagogikos terminai*. Kaunas „Šviesa“.
30. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: „Gimtasis žodis“.
31. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė//*Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (22), p. 44-50.
32. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. [Žiūrėta: 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://hr.kid.lv/lt/content/download/954/5103/file/Vaiko%20teisiu%20deklaracija.doc>>
33. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. [Žiūrėta: 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>
34. Juodaitytė A. (2003) *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
35. Juodaitytė A. (2003) *Vaikystės fenomenas*. Šiauliai.
36. Juodaitytė A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje – pedagoginėje realybėje // *Socialinis darbas*. Nr. 6(1)
37. Jurašaitė E. (2004). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos struktūra, modelių realizavimas, įvertinimas*. Daktaro disertacija. Vilnius. p. 42-45.
38. Jurašaitė-Harison E. (2005). Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos kaip tęstinio profesinio mokymo(si) funkcija: kompetencijų modelio įgyvendinimas. *Pedagogika*, Nr. 71, p. 56-65.
39. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika //*Filosofija, sociologija*. Nr. 3., p. 43-49
40. Kabašinskaitė D. (2006). *Child's Rights and Policy: the Contexts of Social-Educational Reconstructions*. Daktaro disertacija. Šiauliai.

41. Kabašinskaitė D. (2006). *Vaiko teisės ir politika: socialinių edukacinių rekonstrukcijų kontekstai*. Šiauliai.
42. Kabašinskaitė D., Povilėnaitė S. (2004). *Vaiko teisės ir pareigos*. Vilnius.
43. Kaluiniienė A. (1997). *Vaiko teisės*. Vilnius: UAB „Meralas“.
44. Kaminskas R. (1995). *Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo, atestacijos ir perkvalifikavimo programos*. Vilnius: Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas.
45. Kerulienė I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku//*Pedagogika*. Nr. 92, p. 116-122.
46. Kret E. (2001). *Mokyklimės kitaip*. Kaunas: „Šviesa“.
47. Laužackas R., Pukelis K.(2000). Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste. //*Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 4, p.10-18.
48. Lapeškieienė V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
49. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (2004). Vilnius: Mūsų sauluzė.
50. Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350635>
51. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas. (2004). *Dėl pedagogų rengimo koncepcijos*. [Žiūrėta: 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247912&p_query=pedagog%F8%20rengimo%20konceptija&p_tr2=2>
52. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. (2010). [Žiūrėta: 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <[http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364830&p_query =&p_tr2=>](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364830&p_query=&p_tr2=>)>
53. Lindsey E.W. (2002). Preschool Children's Friendships and Peer Acceptance: Links to Social Competence//*Child Study Journal*. Vol. 32., Nr. 3., p. 145-153
54. Margevičiūtė A. (2008). Konkretizuotų konstitucinių teisės normų suponuojama socialinė tikrovė, vaiko, kaip ginamos ir globojamos vertybės, atžvilgiu//*Jurisprudencija*. Nr. 4(106), p. 75-80.
55. Martišauskienė E. (2009). Pedagogų požiūris į mokytojo kompetencijų raišką//*Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 22, p. 88-101.
56. Mathiasen Ch. R., Staerfeldt E. (2005). *Demokratiškos pedagogikos matai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
57. Meslinienė G. (2009). Po pasakos sparnu //*As ir psichologija*. [Žiūrėta: 2010-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JZCUfLAj22MJ:>

www.asirpsichologija.lt/index.php%3Fid%3D105%26category
%3D12+ka+seka+vaiko+pasaka&cd=9&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

58. Monkevičienė O., Gaigalienė M. (2007). *Mentoriaus kompetencijos*. Kaunas: Technologija.
59. Monkevičienė O., Stankevičienė K. (2008) *Pedagogo kompetencijos*. Kaunas: Technologija.
60. Neifachas S. (2006). *Pedagoginio vadovavimo kompetencija*. Vilnius: UAB „Ciklonas“.
61. Neifachas S. (2007). *Priešmokyklinio ugdymo kokybės vadyba: vadovavimas ugdymo programos rengimo strategijai*. Vilnius
62. Neifachas S. (2008). *Vaikų ugdymas darželyje: dabartis ir ateities perspektyva*. Vilnius: UAB „Ciklonas“.
63. Ozmon H., Craver S. (1996). *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Leidybos centras.
64. *Pasaka „Eglė žalčių karalienė“*. (2007). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
65. Pečiulis S. (2004). *Iškelti naują vėliavą: įvadas į konstruktyvistinę filosofiją*. Vilnius: Tempus incognitum
66. Petkevičiūtė N., Kaminskytė E. (2003). *Vadybinė kompetencija: teorija ir praktika*. [žiūrėta 2009-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2003_1/petkeviute.pdf>
67. Petty G. (2006). *Šiuolaikinis mokymas*. Vilnius: Tuto alba.
68. Piaget J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai.
69. Pocevičienė R. (2007). Vaikų ankstyvosios atsakomybės kaip teisės į laisvą apsisprendimą raiška// *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga*, T. IV, p. 102-111.
70. Pukevičiūtė J. V. (2007). Mokymosi mokyti kompetencijos ugdymo aspektai//*Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 19, p. 17-25.
71. Sagatys G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
72. Skoumios M., Hatzinikita V. (2007). Development of Pupil's Competences to Identify Obstacles during Research-based Science Teaching//*The International Journal of Learning*. Vol. 14, Nr. 9., p. 237-247.
73. Stanišauskienė V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai*. Kaunas: Technologija.
74. Stripeikienė J. (2003). Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema//*Jurisprudencija*. LTU, T. 42(34). p.12-17.
75. Targamadžė V. (sud.). (1999). *Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas*. Kaunas: Technologija.
76. Teresevičienė M., Stasiūnaitienė, S. (2005). *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Kaunas VDU leidykla

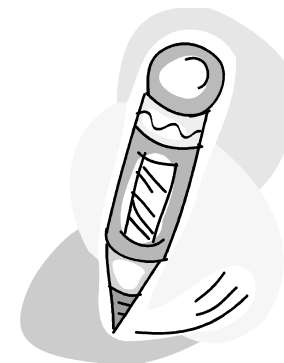
77. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). [Žiūrėta: 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397>
78. Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija. [Žiūrėta: 2009-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=>>
79. Walsh, K. B. (2001). *Į vaiką orientuotų klasių kūrimas*. Vilnius: Margi raštai.
80. Zimblienė B., Novicka A., Gudelevičienė D., Bielinienė I., Bisikirskienė V., Stankevičienė K. (2009). Ikimokyklinio ugdymo pedagogo profesijos kompetencijos įsivertinimas. *Pedagogika*. Nr. 93, p. 62-69.
81. Žydžiūnaitė V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija*. Monografija. Kaunas: Judex.
82. Žukauskienė R. (2001) *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

Gerbiamos pedagogės,

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto magistrantė **Aušra Drungilaitė** atlieka tyrimą Vaiko teisių mokymo srityje. Lietuvoje šiuo metu Vaiko teisių problema yra gana nauja, aktuali ir diskutuotina. Prašome Jus dalyvauti apklausoje ir atsakyti į žemiau pateiktus klausimus. Kiekviena Jūsų mintis yra unikali ir labai reikšminga, todėl drąsiai išsakykite savo nuomonę. **Anketa anoniminė**, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia.

Dėmesio!!! Anketoje nėra teisingų ir neteisingų atsakymų, todėl pažymėkite Jums asmeniškai tinkamiausią atsakymo variantą (-us). Iš anksto dėkoju Jums už pagalbą ir nuoširdžius atsakymus į klausimus.

PRAŠOME ATSAKYTI Į KELETAŲ KLAUSIMŲ APIE SAVE

Jums tinkantį atsakymą įrašykite arba žymėkite taip - X

Nr.	Jūsų išsilavinimas	Pažymėti
1	Aukštasis universitetinis	
2	Aukštasis neuniversitetinis	
3	Nebaigtas aukštasis	
4	Aukštesnysis	
5	Profesinis vidurinis	
6	Vidurinis	
7	Kita.....	

Nr.	Jūsų pedagoginė kvalifikacija	Pažymėti
1	Auklėtoja	
2	Vyresnioji auklėtoja	
3	Metodininkė	
4	Ekspertė	
5	Kita.....	

Nr.	Jūsų amžius	Pažymėti
1	Iki 25 metų	
2	Nuo 26 iki 30 metų	
3	Nuo 31 iki 40 metų	
4	Nuo 41 iki 50 metų	
5	51 ir daugiau metų	

Nr.	Jūsų pedagoginio darbo stažas	Pažymėti
1	Iki 4 metų	
2	Nuo 5 iki 10 metų	
3	Nuo 11 iki 15 metų	
4	Nuo 16 iki 20 metų	
5	20 ir daugiau metų	

Kur studijavote ir kokią specialybę įgijote studijų metu?
--	----------------

Žymėjimo pavyzdys:

Nr.		Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	<i>Žvirblis yra paukštis</i>	X				

Nr.	1. Kompetencija – tai:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	žinios					
2.	vertybinės nuostatos					
3.	kvalifikacija					
4.	įgūdžiai					
5.	specializacijos dalis					
6.	patirties visuma					
7.	gebėjimai					
8.	profesijų sudedamoji dalis					
9.	Kita (rašykite).....					

Nr.	2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi būti įgiję šias kompetencijas:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	ugdymo turinio planavimo kompetencija					
2.	komunikacinė kompetencija					
3.	bendrakultūrinė kompetencija					
4.	profesinio tobulėjimo kompetencija					
5.	kognityvinė (pažintinė) kompetencija					
6.	informacinių technologijų naudojimo kompetencija					
7.	sprendimų priėmimo kompetencija					
8.	efektyvaus laiko panaudojimo kompetencija					
9.	kita (įrašykite)					

Nr.	3. Mokymo(si) kompetencijai priskirtumėte:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	mokymąsi iš patirties					
2.	motyvaciją					
3.	įvairių metodų taikymą ugdymo procese					
4.	bendradarbiavimą su kolegomis					
5.	veiklos organizavimą					
6.	gebėjimą atkurti ir reflektuoti, teoriškai pagrįsti savo veiklą					
7.	teorijos pritaikymą praktikoje					
8.	gebėjimą vadovauti					
9.	saviugdą					
10.	mokymosi visą gyvenimą koncepciją					
11.	kita (įrašykite)					

4. Ar vaikus supažindinate su jų teisėmis?

Taip
Kartais

5. Informacijos apie Vaikų teisių mokymą:

Užtenka
Galėtų būti daugiau

Ne
Kita (įrašykite).....

Trūksta
Visai nėra

Nr.	6. Iš kokių šaltinių gaunate informaciją apie Vaiko teises?	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	Pedagoginės literatūros					
2.	Kolegų					
3.	Seminarų metu					
4.	Žiniasklaidos					
5.	Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų					
6.	Teisinės duomenų bazės					
7.	kita (įrašykite)					

Nr.	7. Vaikai turi šias teises:	Kurias iš jų žinote Jūs?				Kurias iš jų turi žinoti ikimokyklinio amžiaus vaikas?			
		Žinau	Iš dalies žinau	Abejoju	Nežinau	Turi žinoti	Iš dalies žinoti	Abejoju	Neturi žinoti
1.	būti apsaugotam nuo diskriminacijos ir patyčių								
2.	svarbiausia – vaiko interesai								
3.	vaikas turi turėti už jį atsakingus ir juo tinkamai besirūpinančius tėvus								
4.	teisė gyventi, augti ir vystytis								
5.	žinoti savo vardą ir pilietybę								
6.	teisė būti globojamam ar įvaikintam								
7.	teisė į pažiūras ir laisvą jų reiškimą								
8.	teisė į religiją								
9.	veikloje naudoti įvairias universalias priemones								
10.	bendradarbiauti su kitais vaikais								
11.	atsakyti už savo veiksmus								
12.	aktyviai žaisti								
13.	savarankiškai apsispręsti atsižvelgiant į jo amžių								
14.	teisė būti asociacijos, tam tikros bendrijos nariu								
15.	teisė į asmeninį gyvenimą								
16.	teisė į įvairiapusę informaciją								
17.	teisė būti apsaugotam nuo netinkamo elgesio								
18.	priversto palikti savo šalį vaiko globa kitoje šalyje								
19.	vaikų su negale integracija								
20.	teisė į sveikatos priežiūrą								
21.	teisė į nemokamą ugdymą								
22.	teisė būti apsaugotam nuo narkotinių medžiagų								
23.	vaikas, padaręs nusikaltimą, negali būti baudžiamas iki tam tikro amžiaus bei įkalintas iki gyvos galvos.								
24.	teisė į apsaugą ginkluotų konfliktų metu								
25.	teisė būti apsaugotam nuo prekybos vaikais								
26.	teisė į poilsį ir laisvalaikį bei jo amžių atitinkančius renginius, kultūrinį gyvenimą								
27.	teisė būti apsaugotam nuo kenksmingo darbo ir išnaudojimo								
28.	vaikai priklauso tėvams, todėl teisių jie neturi								
29.	kita (įrašykite)								

8. Kokios pagalbos Jums reikėtų mokant vaikus jų teisių?

.....

Nr.	9. Jūsų nuomonė apie Vaiko teises	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	Vaikai turi žinoti savo teises					
2.	Vaikai turi žinoti savo pareigas					
3.	Vaikai turi žinoti savo teises ir nepamiršti pareigų					
4.	Vaiko teisės trukdo pedagogo darbui					
5.	Suaugusieji atsakingi už vaiko teisių apsaugą					
6.	kita (įrašykite)					

Nr.	10. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai, mokydami Vaiko teises, turėtų:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	suprantamai vaikams pateikti informaciją					
2.	tikslingai ir kryptingai planuoti ugdomąją veiklą					
3.	žinoti kiekvienam vaiko amžiaus tarpsniui būdingą charakteristiką					
4.	mokėti vaikus sudominti ugdomąją veiklą					
5.	gerai orientuotis sąvokose ir tinkamai jas vartoti					
6.	žinoti naujus ugdymo metodus ir technologijas					
7.	gilinti savo žinias					
8.	remtis mokymosi visą gyvenimą koncepcija					
9.	kita (įrašykite)					

11. Pagal kokias ugdymo programas dirbate mokydami Vaiko teisių?

Nr.	12. Nuo kokio amžiaus vaikai turi būti supažindinami su savo teisėmis?	Jums tinkantį atsakymą pažymėkite taip - X
1.	Nuo trejų metų	
2.	Priešmokykliniame amžiuje	
3.	Pradinėje mokykloje	
4.	Vidurinėje mokykloje	
5.	Supažindinti nebūtina	
6.	kita (įrašykite)	

Nr.	13. Kokiais mokymo metodais supažindinate (supažindintumėte) vaikus su jų teisėmis?	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	Analizuojant vaikų piešinius					
2.	Skaitant pasakas ir jas aptariant					
3.	Vaidinant tam tikras situacijas					
4.	Pokalbiu su vaikais					
5.	kita (įrašykite)					

Nr.	14. Į vaiką orientuotas ugdymas – tai:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	vaikai kaupia žinias per patirtį					
2.	atsižvelgiama į vaikų pomėgius					
3.	gerbiami vaikų sumanymai ir mintys					
4.	suteikiama galimybė vaikams rinktis					
5.	aktyvus žaidimas					
6.	vaikai skatinami naudoti universalias medžiagas					
7.	vaikai kartu dirba ir rūpinasi vienas kitu					
8.	ugdymas turi būti įdomus ir linksmas					
9.	individualizuotas mokymas					
10.	asmenybės sklaidą skatinantis ugdymas					
11.	bendruomeniškumo ugdymas					
12.	veiklumo ir atsakomybės ugdymas					
13.	kita (įrašykite)					

Nr.	15. Jūsų grupėje vaikai:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	renkasi veiklos rūši					
2.	reiškia savo nuomonę					
3.	dalyvauja įvairiuose organizuojamuose renginiuose, šventėse					
4.	apsaugoti nuo diskriminacijos ir patyčių					
5.	yra visapusiškai ugdomi					
6.	mokomi bendradarbiauti vieni su kitais					
7.	atsako už savo veiksmus					
8.	turi teisę į individualumą ir privatumą					
9.	žaidžia, kai jie patys to nori					
10.	kita (įrašykite)					

Nr.	16. Ugdomojoje veikloje:	Sutinku	Iš dalies sutinku	Abejoju	Iš dalies nesutinku	Nesutinku
1.	kuriate saugią ugdymosi aplinką					
2.	skatinate vaikų bendradarbiavimą ir savarankiškumą					
3.	kuriate pokyčiams palankią ugdymosi aplinką					
4.	įtraukiate tėvus į ugdymosi aplinkos kūrimą					
5.	racionaliai naudojate esamus ir papildomus išteklius kuriant palankias ugdymuisi sąlygas					
6.	naudojate informacines technologijas mokymo(si) procese					
7.	naudojate informacines technologijas rengiant mokymosi priemones					
8.	kita (įrašykite)					

Nr.	17. Kokiuose teminiuose seminaruose Jūs dalyvavote per paskutiniuosius dvejus mokslo metus?	Jums tinkantį atsakymą pažymėkite X
1.	Pedagoginiuose – psichologiniuose	
2.	Seminaruose apie Vaiko teisių mokymą ikimokykliniame amžiuje	
3.	Seminaruose, skirtuose ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogams	
4.	Dalykiniuose metodiniuose	
5.	Kūrybiškumo skatinimo seminaruose	
6.	Naujų metodų įdiegimo	
7.	Pedagginės veiklos vertinimo	
8.	kita (įrašykite).....	

18. Kokios informacijos seminarų metu gaunate apie Vaiko teises?

Ačiū už atsakymus.

Nr.	Jūsų išsilavinimas	(N=181)
1	Aukštasis universitetinis	67 %
2	Aukštasis neuniversitetinis	16 %
3	Nebaigtas aukštasis	3 %
4	Aukštesnysis	13 %
5	Profesinis vidurinis	1 %
6	Vidurinis	-
7	Kita.....	

Nr.	Jūsų amžius	(N=181)
1	Iki 25 metų	4 %
2	Nuo 26 iki 30 metų	15 %
3	Nuo 31 iki 40 metų	23 %
4	Nuo 41 iki 50 metų	31 %
5	51 ir daugiau metų	27 %

Nr.	Jūsų pedagoginio darbo stažas	(N=181)
1	Iki 4 metų	10 %
2	Nuo 5 iki 10 metų	15 %
3	Nuo 11 iki 15 metų	12 %
4	Nuo 16 iki 20 metų	14 %
5	20 ir daugiau metų	48 %

Nr.	Jūsų pedagoginė kvalifikacija	(N=181)
1	Auklėtoja	26 %
2	Vyresnioji auklėtoja	61 %
3	Metodininkė	12 %
4	Ekspertė	-
5	Kita.....vyr.muz.ped.....	1 %

Nr.	1. Kompetencija – tai:	Max = 60,33
1.	žinios	58
2.	vertybinės nuostatos	50,13
3.	kvalifikacija	54,40
4.	įgūdžiai	55,67
5.	specializacijos dalis	50,27
6.	patirties visuma	55,40
7.	gebėjimai	56,80
8.	profesijų sudedamoji dalis	50

Nr.	2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi būti įgiję šias kompetencijas:	Max = 60,33
1.	ugdymo turinio planavimo kompetencija	59,47
2.	komunikacinė kompetencija	59,53
3.	bendrakultūrinė kompetencija	57,20
4.	profesinio tobulėjimo kompetencija	58,07
5.	kognityvinė (pažintinė) kompetencija	58,13
6.	informacinių technologijų naudojimo kompetencija	55,60
7.	sprendimų priėmimo kompetencija	55,20
8.	efektyvaus laiko panaudojimo kompetencija	54,40

Nr.	3. Mokymo(si) kompetencijai priskirtumėte:	Max = 60,33
1.	mokymąsi iš patirties	55,33
2.	motyvaciją	55,53
3.	įvairių metodų taikymą ugdymo procese	57
4.	bendradarbiavimą su kolegomis	55,07
5.	veiklos organizavimą	55,8
6.	gebėjimą atkurti ir reflektuoti, teoriškai pagrįsti savo veiklą	54,47
7.	teorijos pritaikymą praktikoje	55,6
8.	gebėjimą vadovauti	51,93
9.	saviugdą	57,33
10.	mokymosi visą gyvenimą koncepciją	57

4. Ar vaikus supažindinate su jų teisėmis?

- Taip 75 %
- Kartais 7 %
- Ne 18 %
- Kita (įrašykite).

5. Informacijos apie Vaikų teisių mokymą:

- Užtenka 31 %
- Galėtų būti daugiau 38 %
- Trūksta 26 %
- Visai nėra 5 %

Nr.	6. Iš kokių šaltinių gaunate informaciją apie Vaiko teises?	Max = 60,33
1.	Pedagoginės literatūros	52,67
2.	Kolegų	48,53
3.	Seminarų metu	52,6
4.	Žiniasklaidos	52,07
5.	Vaiko teises reglamentuojančių dokumentų	55,87
6.	Teisinės duomenų bazės	50,47

Nr.	7. Vaikai turi šias teises (Max = 72,4)	Kurias iš jų žino pedagogai?	Kurias iš jų turi žinoti ikimokykli nio amžiaus vaikas?
1.	būti apsaugotam nuo diskriminacijos ir patyčių	71,1	64,4
2.	svarbiausia – vaiko interesai	65,7	54,4
3.	vaikas turi turėti už jį atsakingus ir juo tinkamai besirūpinančius tėvus	70,8	63,6
4.	teisė gyventi, augti ir vystytis	70,9	65,9
5.	žinoti savo vardą ir pilietybę	70,2	69,2
6.	teisė būti globojamam ar įvaikintam	69,5	55,1
7.	teisė į pažiūras ir laisvą jų reiškimą	67,9	54,9
8.	teisė į religiją	68	51,8
9.	veikloje naudoti įvairias universalias priemones	65,1	57,9
10.	bendradarbiauti su kitais vaikais	69,4	68,3
11.	atsakyti už savo veiksmus	68,6	68,6
12.	aktyviai žaisti	69,3	67,1
13.	savarankiškai apsispręsti atsižvelgiant į jo amžių	66,2	56,9
14.	teisė būti asociacijos, tam tikros bendrijos nariu	61,1	46,3
15.	teisė į asmeninį gyvenimą	67,2	54,3
16.	teisė į įvairiapusę informaciją	66,4	56,2
17.	teisė būti apsaugotam nuo netinkamo elgesio	69,4	62,4
18.	priversto palikti savo šalį vaiko globa kitoje šalyje	57,9	45,3
19.	vaikų su negale integracija	68,6	54,1
20.	teisė į sveikatos priežiūrą	71,2	57,8
21.	teisė į nemokamą ugdymą	69,9	54,5
22.	teisė būti apsaugotam nuo narkotinių medžiagų	70,4	56,4
23.	vaikas, padaręs nusikaltimą, negali būti baudžiamas iki tam tikro amžiaus bei įkalintas iki gyvos galvos.	66,5	44,9
24.	teisė į apsaugą ginkluotų konfliktų metu	64,5	50,9
25.	teisė būti apsaugotam nuo prekybos vaikais	68,2	52,1
26.	teisė į poilsį ir laisvalaikį bei jo amžių atitinkančius renginius, kultūrinį gyvenimą	69,9	59,2
27.	teisė būti apsaugotam nuo kenksmingo darbo ir išnaudojimo	69,4	52,7
28.	vaikai priklauso tėvams, todėl teisių jie neturi	41,4	35,8

Nr.	9. Jūsų nuomonė apie Vaiko teises	Max = 60,33
1.	Vaikai turi žinoti savo teises	56,47
2.	Vaikai turi žinoti savo pareigas	58,33
3.	Vaikai turi žinoti savo teises ir nepamiršti pareigų	59,8
4.	Vaiko teisės trukdo pedagogo darbui	35,67
5.	Suaugusieji atsakingi už vaiko teisių apsaugą	57,47

Nr.	10. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai, mokydami Vaiko teises, turėtų:	Max = 60,33
1.	suprantamai vaikams pateikti informaciją	59,4
2.	tikslingai ir kryptingai planuoti ugdomąją veiklą	58,33
3.	žinoti kiekvienam vaiko amžiaus tarpsniui būdingą charakteristiką	58,8
4.	mokėti vaikus sudominti ugdomąją veikla	59,6
5.	gerai orientuotis sąvokose ir tinkamai jas vartoti	57,4
6.	žinoti naujus ugdymo metodus ir technologijas	57,8
7.	gilinti savo žinias	58,93
8.	remtis mokymosi visą gyvenimą koncepcija	57,53

Nr.	12. Nuo kokio amžiaus vaikai turi būti supažindinami su savo teisėmis?	(N=181)
1.	Nuo trejų metų	29 %
2.	Priešmokykliniame amžiuje	46 %
3.	Pradinėje mokykloje	17 %
4.	Vidurinėje mokykloje	6 %
5.	Supažindinti nebūtina	2 %

Nr.	13. Kokiais mokymo metodais supažindinate (supažindintumėte) vaikus su jų teisėmis?	Max = 60,33
1.	Analizuojant vaikų piešinius	52,67
2.	Skaitant pasakas ir jas aptariant	56,27
3.	Vaidinant tam tikras situacijas	56
4.	Pokalbiu su vaikais	55,47

Nr.	14. Į vaiką orientuotas ugdymas – tai:	Max = 60,33
1.	vaikai kaupia žinias per patirtį	59,4
2.	atsižvelgiama į vaikų pomėgius	57
3.	gerbiami vaikų sumanymai ir mintys	58,6
4.	suteikiama galimybė vaikams rinktis	57,07
5.	aktyvus žaidimas	56,8
6.	vaikai skatinami naudoti universalias medžiagas	54,87
7.	vaikai kartu dirba ir rūpinasi vienas kitu	57,07
8.	ugdymas turi būti įdomus ir linksmas	58,07
9.	individualizuotas mokymas	55,53
10.	asmenybės sklaidą skatinantis ugdymas	57,4
11.	bendruomeniškumo ugdymas	56,33
12.	veiklumo ir atsakomybės ugdymas	57,2

Nr.	15. Jūsų grupėje vaikai:	Max = 60,33
1.	renkasi veiklos rūšį	55,8
2.	reiškia savo nuomonę	58,27
3.	dalyvauja įvairiuose organizuojamuose renginiuose, šventėse	58,67
4.	apsaugoti nuo diskriminacijos ir patyčių	56,53
5.	yra visapusiškai ugdomi	58,93
6.	mokomi bendradarbiauti vieni su kitais	59,53
7.	atsako už savo veiksmus	54,27
8.	turi teisę į individualumą ir privatumą	57
9.	žaidžia, kai jie patys to nori	55,07

Nr.	16. Ugdomojoje veikloje:	Max = 60,33
1.	kuriate saugią ugdymosi aplinką	60,07
2.	skatinate vaikų bendradarbiavimą ir savarankiškumą	59,33
3.	kuriate pokyčiams palankią ugdymosi aplinką	58,13
4.	įtraukiate tėvus į ugdymosi aplinkos kūrimą	57,4
5.	racionaliai naudojate esamus ir papildomus išteklius kuriant palankias ugdymuisi sąlygas	56,47
6.	naudojate informacines technologijas mokymo(si) procese	54,6
7.	naudojate informacines technologijas rengiant mokymosi priemones	56,2

Nr.	17. Kokiuose teminiuose seminaruose Jūs dalyvavote per paskutiniuosius dvejus mokslo metus?	(N=181)
1.	Pedagoginiuose – psichologiniuose	122
2.	Seminaruose apie Vaiko teisių mokymą ikimokykliniame amžiuje	18
3.	Seminaruose ikimokyklinio amžiaus įstaigų pedagogams	132
4.	Dalykiniuose metodiniuose	93
5.	Kūrybiškumo skatinimo seminaruose	70
6.	Naujų metodų įdiegimo	104
7.	Pedagoginės veiklos vertinimo	46

Vaiko teisių sklaidos lietuvių liaudies pasakoje „Eglė žalčių karalienė“ protokolas

Vaikų supažindinimas su Lietuvių liaudies pasaka „Eglė – žalčių karalienė“ ir joje atsiskleidžiančiomis Vaiko teisėmis vyko „Ryto rato“ metu. Kalba netaityta. (Santrumpos: **A.** – auklėtoja; **V.** – vaikai; **B.** – berniukas; **M.** - mergaitė)

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
- „Draugas draugui tiesia ranką ir vienodai nusilenkia. Labas, labas.“		Žaidimo forma pasisveikina vieni su kitais ir pradeda „Ryto ratą“. Grupėje tą dieną buvo 3 berniukai ir 8 mergaitės.	Pasisveikinimas – žaidimas, išmoktas ir automatizuotas veiklos pradžios elementas.
A. – „Labas rytas, vaikai, dar kartą.“	V. – „Labas rytas.“	Vaikai pasisveikina su auklėtoja	
A. – „Aš žinau, kad jums patinka pasakos. Patinka?“	V. – „Taip.“	Vaikai įdėmiai klausosi ką kalba pedagogė	Klausimas suformuluotas iš karto jau su numatomu atsakymu.
A. – „Ir turit tikriausiai kiekvienas savo mėgstamiausią pasakėlę, ar ne?“	V. – „Taip.“		Nesidomi vaikų patirtimi, nėra poreikio sužinoti, kokias pasakas vaikai mėgsta.
A. – „Bet žinokit, kad pasakos yra ne šiaip sau paprastos pasakėlės. Kiekviena pasaka kažko moko. Štai aš turiu tokią knygelę.“	_____	Rodo vaikams knygelę „Mano teisės: neišgalvotos pasakos vaikams“.	Vaikai yra tik kaip klausytojai, bet ne aktyvūs dalyviai
A. – „Kas galėtų perskaityti, kas čia yra?“	M3. – „Mano teisės“.	Mergaitė perskato knygos pavadinimą.	Po truputį bandoma įtraukti vaikus į veiklą.
A. – „Mano teisės.“ O toliau?“	M3. – „Neišgalvotos pasakos vaikams.“		

3 PRIEDAS

1	2	3	Protokolo tęsinys 4
<p>A. – „Taip, neišgalvotos pasakos vaikams. Paskui galėsit dar pavartyti, o pradžiai mes ją aptarsime. Čia paveikslukai iš įvairių pasakėlių. Ir mes bandysim pagal tuos paveikslukus sekti, skaityti pasakėles ir žiūrėti, ko tos pasakėlės mus moko. Taip?”</p>	<p>V. – „Taip.“</p>	<p>Ne visiems vaikams įdomu, ką kalba auklėtoja.</p>	<p>Netaisyklinga auklėtojos kalba.</p>
<p>A. – „O kaip jūs suprantat „mano teisė“? Kas tai yra teisė?“</p>	<p>M1. – „Teisės yra kur mašiną galima vairuoti.“</p>	<p>Vaikai įdėmiai klausosi ką kalba auklėtoja.</p>	<p>Klaidingai suformuluotas antrasis klausimas. Auklėtoja vaikų klausia, „kas tai yra teisė?“, tačiau nepamini sąvokos „Vaiko teisės.“ Tai ir suklaidina vaikus.</p>
<p>A. – „Taip, norint vairuoti, reikia išlaikyti teises. O dar gal kas kitaip įsivaizduojat teisę? Ką reiškia mano teisės? Ar jūs jau galite laikyti savo teises?“</p>	<p>M6. – „Ne.“ M.8 – „Ne, nes vaikai negali važiuoti su mašina.“</p>	<p>Priešmokyklinukai aktyviai dalyvauja pokalbyje.</p>	<p>Atsakydami į klausimą vaikai remiasi savo ankstesne patirtimi.</p>
<p>A. – „Bet, vaikai, žinokit būna tokių žodelių, kurie turi dvi prasmes. Teisės, va kaip jūs supratot kaip dokumentą, kurį gauni kai gali vairuoti mašiną. Bet yra dar toks žodelis „teisė“ – tai ką aš galiu daryti. Mano teisės kokios yra. Tai, va, ši knygutė paaiškina antrą žodelio prasmę. Sutūpkim trumpam. Aš dabar pavartysiu tą knygele, parodysiu paveikslukus ir trumpai išvardinsiu visas teises.“</p>	<p>M6. – „Bet, auklėtoja, man vieną kartą leido bišk pavažiuot su traktoriumi.“ M5. Auklėtoja, o mano tetis kai turėjo mašiną, mama nemokėjo net vairuoti, mint pedalų, o aš jau mokėjau vairuoti.“</p>	<p>Vyksta diskusija su vaikais apie žodžio „teisė“ prasmę.</p>	<p>Nepakankamas pedagogės vaikų teises reglamentuojančių dokumentų žinojimas. Sunkiai valdo sąvokas. Kalba nerišli.</p>

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
<p>A. – „Paklausykit, vaikai, nenukrypkim nuo temos. Mūsų laikas ribotas, jūs žinot. Mes aiškinamės kitą prasmę žodžio „teisė“. Taip? Kad jūs suprastumėt, ką tai reiškia „mano teisės“.</p>	<p>M8. – „Auklėtoja, auklėtoja, ten jeigu neturi teisės, negali važiuoti.“</p>	<p>Auklėtoja bando kontroliuoti situaciją ir stengiasi, kad vaikai nenukryptų nuo temos.</p>	<p>Vaikams labai aktuali automobilio vairavimo tema. Kiekvienas bando prisiminti ką nors iš savo patirties, neatsilikti nuo draugų.</p>
<p>A. – „Mes jau sutarėm, kad apie tai nebekalbėsime.“</p>	<p>B3. – „Auklėtoja, o aš išmokau tėčiaus didelę mašiną vairuoti...“</p>	<p>Kiekvienas vaikas nori pasisakyti.</p>	<p>Auklėtojai sunkiau sekasi vaikus nukreipti prie kitos sąvokos loginės prasmės.</p>
<p>A. – „Gerai, dabar aiškinamės, vaikai, kitą prasmę šio žodžio. Šioje</p>		<p>Tyla. Vaikai tik pasyvūs klausytojai. Vieni įdėmiai klausosi, kiti, ypač</p>	<p>Vaikai pirmą kartą girdi žodžius kaip Jungtinės Tautos, Konvencija.</p>

1	2	3	4
<p>A. – „Tai jūs sakykit, kad ten surašytos visos mūsų vaikų teisės. Ar ne? Kas priklauso mums, ką mes galim daryti. O kiekviena konvencijos taisyklė yra vadinama straipsniu. Tai va, pirmasis ir būtų šitoks, kad „Konvencija gali būti taikoma jei dar neturi 18 metų“. Va tokiems kaip jums ir vyresniems vaikams. Čia irgi yra pasakėlė, kuri atitinka šitą straipsnį. Toliau žiūrim, koks antras straipsnis. „Tavęs negalima diskriminuoti, tu gali naudotis visomis vaiko teisėmis.“ Toliau: „Tu turi teisę į aprūpintą gyvenimą.“ O aprūpintą gyvenimą, kaip jūs suprantat, vaikai? Ką jūs turit?</p>	<p>_____</p>	<p>Tyla. Vaikai nuobodžiauja. Vienas berniukas ypatingai nuobodžiauja, kalbina šalia sėdintį draugą, muistosi, nuolat keičia sėdėjimo padėtį.</p>	<p>Nesudaryta darbinga atmosfera, nėra diskusijos į kurią būtų įtraukiami vaikai.</p> <p>Vaikams pateikiama per sudėtinga informacija.</p>
<p>A. – „Kad jūs turit visko: turit ir tėvelius, kurie pasirūpina jūsų maistu, drabuželiais, mokslu. Visa tai, kad jūs būtumėt laimingi. Taip?“</p>	<p>V. – „Taip.“</p>	<p>Vaikai – tik pasyvūs klausytojai.</p>	<p>Klaidingai formuluojami klausimai.</p> <p>Klausimai pateikiami tik reikalaujantys trumpo, iš anksto numatyto atsakymo.</p>
<p>A. – „Toliau. „Tu gali bet kada pasinaudoti savo teise.“</p>	<p>_____</p>	<p>Vaikai tyli ir klausosi auklėtojos.</p>	

1	2	3	4
<p>A. – „Penkta: „Tu turi teisę lavinti savo sugebėjimus.“ Va, pavyzdžiui, mūsų vaikučiai, kurie gražiai piešia, tie lanko kokį būrelį?</p>	<p>M8. – „Dailės.“</p>		<p>Pateikiami klausimai, kurie reikalauja tik trumpo atsakymo, vaikai nėra motyvuojami kalbėti plačiau.</p>
<p>A. – „Dailės. Tobulinasi, stengiasi gražiau piešti. Tie, kurie dainuoja gerai, lanko dainavimo būrelį, ar ne? Tie, kurie sportuoja, lanko sporto būrelį ir taip toliau. Tai yra vaikų, kurie tobulina savo sugebėjimus.“</p>	<p>M2. – „Sporto.“ M4. – „Šokti.“</p>	<p>Ne visiems vaikams įdomu klausytis, ką kalba auklėtoja.</p>	
<p>A. – „Šešta, „Tu turi teisę gyventi ir bręsti“. Aštunta, „Tu turi teisę į globą, kaip asmenybė.“</p>	<p>_____</p>	<p>Vaikai tik pasyvūs klausytojai.</p>	<p>Auklėtoja pateikia informaciją jos nepaiškindama.</p>
<p>A. – „Septinta, „Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.“ Vardą visi turim, ar ne?</p>	<p>V. – „Taip.“</p>		
<p>A. – „Va, jūs turit teisę. O kartais jūs kai paaugsit, būna tokių atvejų kai vaikams išrenka tėveliai vardus, o jie kartais būna nepatenkinti. Tada jie sulaukę pilnametystės, 18 metų, gali pasikeisti savo vardą ar net pavardę. Nes jūs turit tokią teisę. Taip pat „tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais.“ Dešimta, „tu turi teisę grįžti į šeimą.“ Vienuoliktas, „tu turi teisę važiuoti kur nori“, bet turi pranešti tėveliams. Nes jeigu tu nepraneši tėveliams ir išvyksi, jau bus pabėgimas iš namų. O tokios teisės vaikai nelabai turi.</p>	<p>M6. – „Auklėtoja, o mano sesė irgi kai nori kažkur eit, pasiklausia mamos, ar gal, ar negal.</p>		<p>Vaikams pasako gana svarbią galimybę, susijusią su jų teise.</p> <p>Mergaitė remiasi savo patirtimi, namuose stebėdama vyresnės sesers elgesį.</p>

1	2	3	4
<p>A. – „Taip, reikia, kad tėveliai būtų informuoti. Dvylikta, „Tu turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę.“ Aš visada ir labai dažnai kartoju kai apie ką nors kalbam, sakau, kad nebijokit kalbėti, garsiai išsakykit, ką jūs galvojat, nes jūs tokią teisę turit ir nereikia bijoti. Trylikta, „tu turi teisę išsakyti savo mintis.“ Keturioliktas, „tu turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, „tu turi teisę priklausyti bet kokiai bendrijai“, „tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą.“ Dabar aš jums, vaikai, tik vadinu, o paskui atskirai skaitysime pasakėles ir mes labiau įsigilinsim ir aptarsim šitas jūsų teises. Septynioliktas, „tu turi teisę į informaciją“. Aštuonioliktas, „tėveliai už tave atsakingi“, „tu turi būti apsaugotas nuo blogo elgesio su tavimi.“ Negalima, kad su jumis blogai elgtųsi. Jeigu kas nors blogai elgiasi, prisimenat Zipsis ko mus mokino? Reikia nebijoti...</p>	<p>_____</p> <p>V. – „Ieškoti pagalbos.“</p>	<p>Didžioji dalis vaikų klausosi. Vienas berniukas nuobodžiauja, bando kalbinti šalia sėdintį draugą.</p>	<p>Pedagogė remiasi ankstesne savo ir vaiko patirtimi, prisimena ugdymo sistemą „Zipio draugai“.</p>

1	2	3	4
A. – „Ieškoti pagalbos, ar ne? Ir su kuo pasikalbėti?”	V. – „Su kitais.“	Vyksta pokalbis.	Auklėtoja stengiasi įtvirtinti anksčiau įgytas vaikų žinias.
A. – „Su vyresniais už save ir kreiptis pagalbos.“	M5. – „Auklėtoja, o mes kai žaidėm su tečiu namuose tada, kai aš ant jo karsčiaus, ir tada aš netyčiom kartais uždaūžiu čia.“	Rodo į žandus.	Mergaitėi buvimas su tėčiu tikriausiai yra itin svarbus ir ji nori visiems apie tai pasipasakot. Todėl nukrypsta nuo temos.
A. – „Na, taip visada būna kai labai išdykauji. Dvidešimta, „tu turi teisę į ypatingą globą bei paramą jei esi likęs be šeimos.“ Va, vaikai kurie lieka be tėvelių, jie turi teisę į globą. Juos gali pasiimti globotojai, jie auga vaikų globos namuose, jais rūpinasi. Toliau, „tu turi teisę būti įvaikintas.“ Ar esat girdėję tokių atvejų kai vaikas auga vaikų namuose ir kiti žmonės gali jį įsivaikinti? Esat girdėję?”	M8. – „Įsivaikinti reiškia, kad gali pasiimti.“ B3. – „Įsivaikinti reiškias, kad turėsi namus.“		Auklėtoja atkreipia dėmesį į mergaitės patirtį ją išklaudydama ir nenutraukdama jos kalbėjimo. Tai paskatina ir kitų vaikų domėjimąsi ir motyvaciją.
A. – „Tu turėsi tėvelius. Jeigu tu augi vaikų namuose ir tave ateina kokie svetimi žmonės ir įsivaikina. Tu jau esi laimingas, tu turi tėvelius.“	M4. – „Auklėtoja, o pas mumis „Ežiukų“ grupėje buvo toks berniukas, vardu Mikas. Buvo iš globos namų ėjęs.“	Prieš kalbėdama, mergaitė pakelia ranką.	Mergaitė remiasi ankstesne savo patirtimi.
A. – „Bet jis globos namuose neturėjo tėvelių. Tokie vaikai ten ir papuola.“ Toliau, „tave leidžiama įvaikinti, jeigu tau tai	_____	Vaikai nuobodžiauja.	Į teisių analizavimą nėra įtraukiami vaikai, todėl klausytis „sausos“ informacijos jiems tampa nuobodu.

naudinga“, taip pat yra vaiko pabėgėlio teisė. Toliau, „vaiko su fizine ir psichine negale teisės“, „tu turi būti sveikas, tu turi teisę į medicininį aptarnavimą.“ Va, jūsų teisė kai susergat kreiptis į gydytoją, ar ne? Ką jūs ir darot. Jeigu tu esi atiduotas globoti, turi teisę būti apgyvendinamas, globojamas ir gydomas. „Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą“. Teisė gerai gyventi.“	_____		
1	2	3	4
A. - „Tu turi teisę mokytis“ ką jūs visi ir ruošiatės daryti, ar ne?	_____	Vaikai linksi galva.	Nevyksta dialogas.
A. – „Tave reikia auklėti visapusiškai“, „etninių mažumų ir čiabuvių genčių vaikų teisės“.	_____	Vaikai klausosi.	Nėra paaiškinti nauji žodžiai: etninės mažumos ir čiabuvių gentys.
A. - „Tu turi teisę pramogauti“.Va, vaikai turi teisę pramogauti. Kas tai yra pramogauti?“	M5. – „Žaisti.“ M3. – „Važiuoti prie jūros.“	Vaikai įsitraukia į diskusiją.	Kiekvienam vaikui svarbi jo asmeninė patirtis, susijusi su pramogomis.
A. – „Taip, dar kur? Kokias pramogas turi?“	M7. – „Į karuseles.“ M5. – „Arba su draugais kur nors eiti.“ M8. – „Dar gali būti, kad su draugais kažkur išvažiuoja.“ M6. – „Eiti į draugų gimtadienį.“		Pedagogė pritaria visoms ugdytinių mintims.

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
A. – „Taip, dalyvauti įvairiose šventėse.“	B3. – „Važiuot, eit į ekskursiją.“ M8. – „Kažkur vaidinti.“	Vyksta pokalbis.	Vaikai dalijasi savo patirtimi ir išreiškia savo nuomonę.
A. – „Taip, taip.“	M2. – Skaityti knygą.“		
A. – „Irgi šiokia tokia pramoga. „Tu turi teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo“. Ar čia geras dalykas narkotikai?“	V. – „Ne.“		Vaikai žino, kad narkotikai yra blogas dalykas.
A. – „Baisu, vaikučiai. „Tu turi teisę į gynimą nuo seksualinės prievartos“, „niekas neturi teisės tavęs parduoti“, „tu turi teisę būti apsaugotas nuo išnaudojimo“, „tu turi teisę į apsaugą nuo bet kokio išnaudojimo“, „tu turi teisę reikalauti, kad valstybė tave apsaugotų nuo smurto ir nuo neteisėto laisvės atėmimo“, „tu turi teisę į apsaugą ginkluoto konflikto metu“, „tu turi teisę grįžti į pilnavertį gyvenimą“.	M3. – „Auklėtoja, o“	Auklėtoja nekreipia dėmesio į norinčią pasisakyti mergaitę.	Ignoruojamas vaiko noras išsakyti savo mintis, neišklausoma.
A. – „Teisingumas ir nepilnamečių teisės“, „tu turi teisę į palankiausias įstatymų nuostatas“, „tavo teisių paskelbimas.“ Na va ir viskas. O dabar kai kurias teises aiškinsimės. Ir šiandien pradėsime... O gal iš paveikslukų pabandyt atspėti, kokią mes pasaką šiandien skaitysime? Pažiūrėkit į paveikslukus.	M1. – „Aš va šitą žinau pasaką.“ M6. – „Princesė ir gyvatė“	Iš lentoje sukabintų iliustracijų vaikai bando atspėti, kokia bus sekama pasaka.	Auklėtoja suteikia vaikams galimybę išsakyti savo mintis.

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
A. – „Ne. Kas dar žino, kokią čia pasaką skaitysim? Na, iš paveiksliukų pažiūrėkim. Man labai tas kažką sako. Kas čia toks yra vaikai?“	V. – „Gyvatė.“	Vyksta pasakos pavadinimo spėliojimas.	Vaikai entuziastingai bando atspėti pasakos pavadinimą.
A. – „O, jeigu aš pasakysiu, kad čia yra Žaltys?“	M5. – „Karalienė gyvatė“.		
A. – „Eglė žalčių...karalienė.“	V. – „Karalienė.“	Visi chorų užbaigia sakinį.	
A. – „Prašom, susėdam atgal. „Eglė žalčių karalienė.“ Ir bandysim išsiaiškinti, kokias teises atskleidžia šita pasakėlė. Padarykim didesnį puslankiuką, kad aš visus matyčiau.“	_____	Vaikai sugrįžta į savo vietas.	
	_____	Auklėtoja seka pasaką „Eglė žalčių karalienė“. (4 priedas) Vaikai susidomėję klausosi. Įpusėjus pasakai judriausias ir labiausiai nuobodžiavęs veiklos pradžioje berniukas pasakos klausosi tyrinėdamas lentoje pakabintas iliustracijas.	Vaikai pasakos klausosi atidžiai. Auklėtoja skaito pasaką su intonacija, todėl ir vaikai dėmesingi.
A. – „Gerai, vaikai, šiandien štai tokia mūsų pirmoji valandėlė kai mes aiškinamės savo teises. Gal mums ir sunkiau seksis, bet bandymas po bandymo ir , manau, kad mes įsivažiuosim ir mums lengviau bus. Pradėkim nuo pirmosios pasakėlės ištraukos. Aš jums paskaitysiu ištraukėlę iš šios pasakėlės, o jūs bandykit pasakyt, kokios bus paliestos teisės. „Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už Žalčio.“	V. – „Teisė.“	Pabaigus skaityti pasaką, vaikai vėl įtraukiami į diskusiją.	Pedagogė sudaro sąlygas vaikams taikyti naujai įgytas žinias apie jų teises.

1	2	3	4
A. – „Na, kokia teisė?“	M2. – „Tekėti.“		Vaikai su auklėtoja aptaria klausytą pasaką ir bando atspėti kokios teisės galėtų būti pritaikytos. Kadangi vaikų žinios apie jų teises yra menkos, todėl ir atsakymai trumpi, nesusiję su konkrečiomis teisėmis.
A. – „Tekėti? Bet argi savo noru ištekėjo už Žalčio?“	V. – „Ne.“		
A. – „O kas privertė?“	V. – „Žaltys.“		
A. – „Žaltys privertė. Tai kas čia vaikai yra? Ši teisė yra pažeista, nes juk ne savo noru ištekėjo, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Bet žiūrėkit, kokia mūsų teisė: „turim teisę į asmeninį gyvenimą“. Mes galim gyventi ji kaip norim. O ji galėjo užsispirti ir nesutikti. Bet, kaip sako, „ką darys Eglė...“ ji neturėjo išeities ir prižadėjo. Bet ji pati prižadėjo, ar ne? Tai va, reiškia, kad „tu turi teisę į savo asmeninį gyvenimą“.	_____	Vaikai klausosi.	Vaiko teises aiškina, jas susiedami su įvairiomis ištraukomis iš pasakos.
A. – „Dabar skaitom kitą ištraukėlę. „Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna ir Eglė aprimo, pralinksėjo, ir pagaliau visai pamiršo savo tėviškę.“ Kodėl Eglė pamiršo savo tėviškę?“	M5. – „Nes ištekėjo.“	Vyksta pokalbis su vaikais.	

1	2	3	4
A. – „Na, ištekėjo, bet kodėl ji pamiršo?“	M7. – „Gimė vaikelis.“		
A. – „Gimė vaikelis, bet kodėl, vaikai, Eglė užmiršo?“	M8. – „Todėl, kad ji buvo labai ilgai pas Žaltį.“		Užduodama klausimus auklėtoja skatina vaikus mąstyti.
A. – „Ilgai pas Žaltį gyveno, devynis metus, bet gyveno gerai ar blogai?“	V. – „Blogai.“		
A. – „Vaikai, Žalčio rūmuose buvo visa ko pilna ir Eglė aprimo, pralinksėjo... Tai kaip ji gyveno?“	V. – „Gerai.“		
A. – „Ir kuri dabar būtų mūsų teisė? „Tu turi teisę į socialinį aprūpinimą“. Kaip sakiau, vaikai, jūs viskuo aprūpinti. Taip ir Eglė viskuo buvo aprūpinta, jai buvo gerai, niekas jos neskriaudė. Matot, ji aprimo, pralinksėjo, todėl gerai gyvendama pamiršo ir savo tėviškę. Tai va, tokia teisė. „Tu turi teisę gerai gyventi.“	M1. – „O kai vaikas, lialis paklausė, kur tavo tėveliai gyvena, vat ji ir atsiminė.“	Pasakos turinys siejamas su Vaiko teisėmis.	Auklėtoja bando vaikus įtraukti į pokalbį.
A. – „Tada jai priminė. Paprašė papasakoti, kur jos tėveliai ir priminė. Ir ką tada sugalvojo?“	M8. – „Nueiti paprašyti Žalčio ar gali aplankyti savo tėviškę.“		

1	2	3	4
A. – „Tėviškės, taip. Ir žaltys...?“	M4. – „Leido.“	Vaikai atpasakoja atskirus pasakos epizodus.	Pedagogė pateikia klausimus, kurie nereikalauja ilgesnio, išsamesnio vaikų atsakymo.
A. – „Iš karto taip ir leido?“	V. – „Ne.“		
A. – „Ar jis norėjo išleisti Eglę iš karto?“	V. – „Ne.“		
A. – „Ne, o ką tada sugalvojo?“	M4. – „Kad suverptų..“		
A. – „Sugalvojo įvairių darbų, kurių neįmanoma atlikti, bet kas padėjo Eglei?“	M2. – „Burtininkė.“		
A. – „Burtininkė pamokė kaip ir ką reikia daryti, kad greičiau galėtų išeiti.“	M4. – „Auklėtoja, va o gerai vis tiek, kad Žalčiui taip ant pabaigos atsitiko, nes Žaltys pats ir privertė tekėt, ir dar uždavė sunkių darbų.“		Mergaitė į pasakos pabaigą pasižiūri iš kitos pozicijos. Jai pasirodė, kad Žaltys nusipelnė tokios baigties.
A.- „O tu sakai, kad gerai, kad taip atsitiko?“	M4. – „Nu ne.“		Išsiaiškinama, kad vis dėlto blogai, kad tokia pabaiga ištiko Žaltį. Auklėtoja iš dalies priima mergaitės nuomonę, tačiau padeda išsiaiškinti, koks Žaltys iš tikrųjų buvo. Priimdama vaiko nuomonę pedagogė skatina vaiko motyvaciją ir domėjimąsi.
A. – „O Eglei blogai taip buvo, ar skriaudė ją Žaltys?“	M4. – „Ne.“		
A. – „Ar mylėjo Eglę?“	V. – „Mylėjo.“		
A. – „Mylėjo ir nieko jai netrūko. Kodėl jis nenorėjo jos išleisti į tėviškę?“	V. – „Nes ją labai stipriai mylėjo.“		

1	2	3	4
A. – „Ir labai bijojo, kad kas nenutiktų. O kaip viskas atsitiko? Matyt, Žaltys nujautė blogą pabaigą jei išeis Eglė. Taip panašiai čia ir buvo.	_____	Vaikai klausosi.	Pedagogė neskiria pakankamai dėmesio vaikų iniciatyvumui ir saviraiškai.
A. – „Žiūrėkim dabar kitą. „Pirmiausiai išsivadino jie vyriausią Eglės sūnų Ažuolą į girią, pliekė jį rykštėmis, ką be darė, bet iškvosti negalėjo“. Sūnai neišdavė, ar ne, kaip reikia šaukti Žaltį. O kas išdavė?	V. – „Sesė“.		Pedagogė pateikia klausimus, kurie nereikalauja ilgesnio, išsamesnio vaikų atsakymo.
A. – „Sesė išdavė. Kokia čia, vaikai, teisė dabar būtų?“	_____	Tyla.	
A. – „Etninių mažumų ir čiabuvių vaikų teisės. Kaip suprast etninių mažumų?	_____	Tyla.	
A. – „Pavyzdžiui, kas mes tokie esam, vaikai?“	V. – „Lietuviai.“		
A. – „Mes esam lietuviai. O kas dar Lietuvoj gyvena? Kokių tautų žmonės?“	_____	Tyla.	Remdamasi vaikų asmenine patirtimi bando supažindinti su „etninių mažumų“ sąvoka.
A. – „Kaip kalba tie, kur nelietuviškai?“	V. – „Rusiškai, angliškai.“	Vaikai atsako tik tai, ko jų auklėtoja klausia.	
A. – „Daugiausia taip, rusiškai, angliškai. Bet tokių žmonių ar daug, ar mažai Lietuvoje?“	V. – „Mažai.“		

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
A. – „Mažai. Tai va, vaikai,	V. – „Mhm..“		

mažuma ir yra kai kitoj šaly gyvena kitos šalies mažai žmonių. Tai yra ir skaitosi mažuma. Ar suprantat?“			
A. – „Pavyzdžiui, jei mūsų grupėj atsirastų koks vaikas užsienietis, vienas ar du, jis tarp mūsų būtų vienas. Vis tiek būtų mažuma, ar ne?“	V. – „Taip.“		Tariamą situaciją perkelia į artimiausią vaikams aplinką – grupę.
A. – „Nes mes esam didžioji dalis ir lietuviai.“	M4. – „O kaip mes su tuo draugu šnekėtumėm?“		Mergaitei iškyla klausimas, kaip ji su kitataučiu galės susikalbėti jeigu toks vaikas atsiras jų grupėje.
A. – „O gal jūs išmoktumėt jo kalbą, jis išmoktų mūsų kalbą, nes jūs tarp savęs kalbėtumėt jau savo kalba, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Todėl jam būtų lengviau išmokt jūsų kalbą, ar ne?“	V. – „Mhm...“		
A. – „Gerai, ir dabar prie paskutinės prieikim. „Ir išgirdo ji savo vyro balsą: tavo dvylika brolių mane dalgiais užkapojo. Mano šūkį jiems išdavė Drebulė“. Kokia čia dabar, vaikai?“	M7. – „Nuliūdus.“		

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
A. – „Pabandyk paskaityt.		Kreipias į vieną iš mergaičių, bet	

Vaikams gal sunkiau suprast, bet pabandykim išsiaiškint, kokia čia mūsų teisė yra. „Tu turi teisę į apsaugą ginkluoto konflikto metu.“ Kai susiginčija ir yra panaudojamas kažkoks ginklas, ar ne, vaikai? Šiuo atveju kas buvo panaudota? Kaip Žaltys buvo nužudytas?“	V. – „Dalgiais.“	ji nedrįsta skaityt.	
A. – „Ar esat kas nors matę dalgį?“	M3. – „Jo, kur šieną pjauna.“		
A. – „Taip, kur šieną pjauna. Žaltys buvo nužudytas dalgiais. Tai va, turi teisę į apsaugą. Ir Eglė, norėdama atkeršyti savo jauniausiai dukrai, kad ji išdavė, kaip reikia kviesti tėtį, ji ką padarė su savo dukra?“	M8. – „Barė.“		
A. – „Nebarė, o ką padarė su savo Drebulė? Kažkuo pavertė?“	-----	Tyla.	
A. – „Kuo pavertė?“	M8. – „Drebule.“		
A. – „Taip. Šaunuolė, pati jauniausia ir šauniausia ji man. Tai va, pavertė Drebulė, medžiu pavertė. O kadangi vyras nužudytas, sugrįžti namo ji nebenorėjo ir savo sūnus, nors jie ir geri buvo, vis tiek pavertė. Bet juos kokiais medžiais pavertė?“	M8. – „Stipriausiais.“		Pagiria aktyviausią mergaitę, taip paskatindama ne tik ją toliau entuziastingai dalyvauti veikloje, bet ir kitiems vaikams sustiprina motyvaciją.

Protokolo tęsinys

1	2	3	4
A. – „Tai kokie tie stipriausi medžiai?“	M3. – „Ąžuolas.“		

	B2. – „Beržas.“		
A. – „Ažuolas, beržas ir uosis. O drebulė – silpnas medelis. Nuo menkausio vėjelio dreba jo lapeliai. Jūs kartais lauke pasižiūrėkit ir pamatysit, kad ištisai lapeliai dreba, ten ir bus drebulė. Tai va, Eglė šitaip atkeršijo už tėčio išdavystę ir ji pati į koki medelį pasivertė?“	V. – „Eglė.“		
A. – „Taip. Tai va, vaikai, tiek trumpai bandėm pritaikyt, kokios teisės yra. O kitą kartą skaitysime kitą pasakėlę ir bandysime aiškintis savo teises. Na, o šiam kartui baigsime, ar ne?“	V. – „Taip.“		
A. – „Ačiū už dėmesį. Stojam į ratuką ir pažaisim koki nors žaidimuką. Kokį jūs pageidausit?“	V. – „Spalvų ratą!“		Padėkodama vaikams pedagogė parodo jiems pagarbą, laiko lygiaverčiais sau.
A. – „Gerai, taip atidžiai klausėt pasakėlę, nusipelnėt žaidimo.“			
- „Mes mergaitės ir berniukai spalvų ratą sukam sukam. (2 k.) Raudona. „Mes mergaitės ir berniukai spalvų ratą sukam sukam. (2 k.) Balta.		Visi kartu su auklėtoja eina rateliu. Auklėtoja pasako spalvą. Ją turintys vaikai tupiasi. Žaidė 4 kartus.	Žaidimas vaikams sukelia daug džiugių emocijų, ugdo jų orientaciją aplinkoje ir pažįstant spalvas.

Lietuvių liaudies pasaka „Eglė žalčių karalienė“

Kitąsyk senų senovėje buvo senelis ir senutė. Turėjo jiedu dvylika sūnų ir tris dukteris, kurių jauniausioji buvo vardu Eglė. Viena vasaros vakarą visos trys seserys išėjo maudytis. Prisipūškinusios ir išsiprausios, išlipo ant kranto apsitaisyti. Jauniausioji žiūri – jos marškinių rankovėje žaltys. Vyriausioji pagriebė mieta ir buvo bešokanti jo varyti. Tuo tarpu žaltys, atsigręžęs į jauniausiąją, prašneko žmogaus balsu:

- Duok, Eglute, žodį, jog tekėsi už manęs, tai pats gražumu išlysiu!
- Apsiverkė Eglė: kaip ji galinti už žalčio tekėti! Paskui sako rūsčiai:
- Atiduok mano marškinius ir keliauk sau sveikas, iš kur atvykęs!

O žaltys vis sako:

- Duok žodį, jog tekėsi už manęs, tai pats išlysiu.

Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už žalčio.

Po trijų dienų tėvai žiūri – visas žalčių pulkas bešliaužia į kiemą. Visi nusigando, o žalčiai tik knibžda į vidų pasikalbėti su seniais ir Egle. Iš pradžių tėvai purtėsi, nenorėjo tikėti, bet ką padarys su tokia žalčių knypava! Noromis nenoromis turėjo atiduoti jauniausią, mylimiausią dukrelę. Žalčiai, gavę marčią, tuoj išlalėjo iš kiemo. Namiškiai Eglę apverkė, apraudojo, ir tiek. Tuo tarpu Eglė su visais savo palydovais traukė į pajūrį. Ten ji sutiko dailų jaunikaitį, jos belaukiantį. Šis pasisakė esąs tas pats žaltys, kuris buvo įlindęs į jos marškinių rankovę. Tuojau persikėlė visi į netolimą salą, o iš ten nusileido į požemį, po jūra, kur buvo puikiai išpuošti žalčio rūmai. Čia jie iškėlė vestuves – tris savaites gėrė, šoko, užė. Žalčio rūmuose visko buvo pilna, ir Eglė aprimo, pralinksėjo, pagaliau visai užmiršo savo tėviškę. Praėjo devyneri metai. Eglė jau susilaukė trijų sūnų: Ažuolo, Uosio ir Beržo, ir vienos dukrelės – Drebulės, kuri buvo visų jauniausia. Viena sykį vyriausias sūnus besiausdamas paklausė Eglės:

- Mamyte, o kur gyvena tavo tėvai? Eime kada nors jų aplankyti.

Tada ji atsiminė savo tėvus, seseris ir visą giminę. Ir parūpo jai, kaip jiems ten sekasi: ar sveiki, ar gyvi, ar gal jau seniai kurie numirę. Ir baudžias eiti į tėviškę pasižiūrėti, skundžiasi vyrui: tiek metų nebuvo savo tėviškėje, nemačiusi savųjų, baisiai jų išsiilgusi. Žaltys nenorėjo sutikti.

- Gerai, sako, - apsilankyti leisiu, bet pirma suverpk šitą šilkų kuodelį, - ir parodė jai ratelį.

Žaltienė įkibo į ratelį, tas burgzdamas sukosi kelias dienas. Verpė, verpė, o šilkų kuodelis vis toks koks buvęs. Mato, kad čia prigavimas: kuodelis, matyt, užkerėtas, o tada ir verpusi nesuverpsi. Eina Eglė pas vieną senę, pas žiniuonę burtininkę. Atėjusi dejuoja:

- Močiute širdele, pamokyk, kaip tą šilkų kuodelį suverpti.

Senė išpasakojo, ką reikia daryti.

- Įmesk, - sako, - į ugnį, kada kūrensis, kitaip niekad os nebaigsi verpti.

Eglė parėjusi užkūrė krosnį duonai kepti ir įmetė kuodelį. Šilkai tuoj nupurškė, ir Eglė pamatė, kaip gerą kultuvę, pamatinę besiraitant ant ugnies: tos pamatinės verpiančios leista šilkai iš savęs. Baigusi tokiu būdu verpti, Eglė vėl prašo žaltį, kad leistų nors kelias dienas paviešėti pas tėvus. Dabar vyras ištraukė iš pasuolės geležines kurpes ir sako:

- Kai jas suavėsi, tada galėsi keliauti.

Apsiaavė ji tas kurpes, eina, mina, brūžina į plytas, į akmenis, kur tik prigriebsi, bet kurpės storos, kietos, visiškai nedyla. Minsi neminsi – jų visam amžiui užteks. Eina vėl pas senę burtininkę patarimo prašyti. Senutė pamokė:

- Nunešk kurpes pas kalvį ir paprašyk, kad pagruzdintų žaizdre.

Eglė taip ir padarė. Kurpės gerai padegė, ir ji per tris dienas jas nuplėšė. Nuplėšusi vėl prašosi vyro, kad leistų tėvus aplankyti.

Gerai, - sako žaltys, - bet eidama turi pasikepti bent kiškio pyrago lauktuvėms. Ką gi duosi brolių ir giminių vaikams?

O pats liepė paslėpti visus indus, kad Eglė negalėtų pasikepti ragaišio. Eglė galvoja nesugalvoja, kaip čia atsinešti vandens be kibiro ir užmaišyti ragaišį be indo. Ir vėl kiūtina pas senę. Senutė sako:

- Paimk raugo, kur lieka nuo duonos maišymo, ir ištepki juo rėtį, paskui pasisemk tuo rėčiu vandens ir užmaišyk jame ragaišį.

Žaltienė taip ir padarė: ištepė raugu rėtį, parsinešė vandens, užmaišė ir iškepė ragaišį. Tada atsisveikino su vyru ir išėjo vaikais vedina į tėviškę. Pats palydėjo, iškėlė ant jūros kranto ir prisakė, kad viešėtų tėviškėje ne daugiau kaip devynias dienas ir paviešėjusi tuojau grįžtų su vaikais namo.

- Kai grįši, - sako, - tai eik viena su vaikais ir, atėjusi ant jūros kranto, taip šauk mane:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas – kraujo puta.

- Ir jeigu, - sako jis, - pamatysi jūroje atplaukiant pieno putą, tai žinok, jog aš dar gyvas, jei kraujo putą – aš galą gavęs. O jūs, vaikai, šiukštu neprasitarkit, kaip mane šaukti reikia.

Kai Eglė atėjo į tėviškę, ten radosi neapsakoma linksmybė: visa giminė, visi gentys ir kaimynai susirinko jos pažiūrėti. Vienas per kitą klausinėjo, kaip ji ten gyvenusi su žalčiais, ar gražu, ar linksma pas juos, ir negalėjo atsistebėti jos pasakojimais. Visi ją vaišino, meilias kalbas kalbėjo, ir ji nė nepajuto, kaip devynios dienos prašoko. Tuo tarpu jos broliai, seserys ir tėvai galvojo, kaip čia padarius, kad jai grįžti nebereikėtų. Ir sutarė, kad geriausia iškvosti iš vaikų, kaip jų motina grįždama šauks savo vyrą, o paskui nuėjus į pajūrį, jį pašaukti ir užmušti. Taip sutarę, pirmiausia išsivadino vyriausiąją Eglės sūnų Ažuolą į girią ir apstoję ėmė kamantinėti, bet šis apsimetė nieko nežinąs. Pliekė jį rykštėmis, ką bedarė, bet iškvosti negalėjo. Paleisdami namo, dėdės įgrasino, kad nieko nesakytų savo motinai. Antrą dieną išsivedė Uosį, paskui – Beržą, bet ir iš tų nieko neišgavo. Pagaliau išsiviliojo jauniausiąją Eglės dukrelę Drebulę. Toji iš pradžių taip pat sakėsi nežinanti, bet kai pamatė traukiant iš po skverną rykštes, tuoj viską išplepėjo. Tada visi dvylika brolių, paėmę dalgius, nutraukė į pajūrį. Atsistojo ant kranto ir šaukia:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas - kraujo puta.

Kai tik žaltys atplaukė, tuoj visi vyrai supuolė ir užkapojo. Paskui, sugrižę namo, nieko neprasitarė Eglei, ką padarę. Praėjus devynioms dienoms, Eglė atsisveikino su visa gimine, nuėjo į pajūrį ir šaukia Žilviną:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas – kraujo puta.

Suviksėjo, sujudo jūra iš pat dugno, ir Eglė pamatė atplaukiant, atliūliuojant su bangomis kraujo putą. Ir išgirdo iš gelmių savo vyro balsą:

- Tavo dvylika brolių mane dalgiais užkapojo, mano šūkį jiems išdavė Drebulė, mūsų mylimiausiaji dukrelė!

Susigraudino Eglė, apsiverkė ir, atsigręžusi į Drebulę, tarė:

Kad tu pavirstum į drebulėlę,

Kad tu drebėtum dieną naktele,

Kad tau išpraustų lietus burnelę,

Kad iššukuotų vėjas galvelę!..

O sūnums taip pasakė:

Stokit, sūneliai, stipriais medeliais,

-Aš, jūsų mamelė, liksiuos eglelė.

Kaip ji ištarė, taip ir įvyko. Ir dabar ažuolas, uosis ir beržas yra visų stipriausieji mūsų medžiai, o drebulė ir šiandien, mažiausio vėjelio pučiama, pradeda drebėti už tai, kad drebėjo prieš savo dėdes ir išdavė tikrą tėvą ir motiną.

Literatūra:

1. Pasaka „Eglė žalčių karalienė“ (2007). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Vaikų supažindinimas su lietuvių liaudies pasaka „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“ ir joje atsiskleidžiančiomis Vaiko teisėmis vyko „Ryto rato“ metu. Kalba netaisyta. (Santrumpos: **A.** – auklėtoja; **V.** – vaikai; **B.** – berniukas; **M.** - mergaitė)

1	2	3	4
Auklėtoja	Vaikai	Situacija	Pastabos
- „Draugas draugui tiesia ranką ir vienodai nusilenkia. Labas, labas.“		Žaidimo forma pasisveikina vieni su kitais ir pradeda „Ryto ratą“. Grupėje tą dieną buvo 6 mergaitės.	
A. – „Labas rytas dar kartą, vaikai. Šiandien vėl skaitysime pasakėlę. Taisyklių gal nebe prisiminsim, bet paskui jas aptarsim. O šiandien skaitysime pasaką „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“. Ir bandysim pritaikyti vaiko teises ir jas išsiaiškinti.“	_____	Vaikai palinksi.	Auklėtojos kalba netaisyklinga.
		Pedagogė skaito pasaką „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“ (6 priedas)	Vaikai labai įdėmiai klausosi skaitomos pasakos.
A. – „Tai va, dabar žiūrėkim, vaikai, į savo teises. Su kokiomis teisėmis susidūrėm šitoj pasakėlėj? Jų labai daug, gal visų mes jų nevardysim. Aš paukštukais stengiausi pažymėti. Aš neskaitysiu jų, gal Samanta paskaitys ir žiūrėsime, kur kokioj vietoj šitos teisės atsispindi. Dabar žiūrėkim septintą teisę, ar gali paskaityti?“	M2. – „Tu turi teisę į vardą ir pilietybę.“	Mergaitė Samanta skaito septintą teisę.	
A. – „O kaip suprast „tu turi teisę į vardą“? Kaip jūs suprantat? Kaip šitų	M2. – „Auksaplaukis ir Auksažvaigždė“.		Netaisyklingai suformuluotas klausimas. Negalima sakyti „Kaip šitų vaikučių buvo

vaikučių buvo vardai?“			vardai?“ o reikia klausti „Kokie buvo šitų vaikučių vardai?“
			<i>Protokolo tęsinys</i>
1	2	3	4
A. – „Taip. Jūs irgi turit savo vardus, taip?“	V. – „Taip.“		
A. – „Kiekvienas turi teisę į savo vardą. Pasakos veikėjai irgi turi ką tokį?“	V. – „Vardą.“		Auklėtoja užduodama klausimus ragina vaikus aktyviai dalyvauti pokalbyje.
A. – „Taip, tai viena teisė. Teisė į vardą ir pilietybę. Toliau aštunta..“	M2. – „Tu turi teisę į globą kaip asmenybė.“	Mergaitė perskaito užrašytą teisę.	
A. – „Kaip jūs suprantat šitą taisyklę? Tu turi teisę į globą? Nes kiekvienas žmogus vos gimęs jau yra asmenybė ir turi teisę į globą. Kaip jūs suprantat, kas ta globa?“	M1. – „Kai globoja vaiką.“ M4. – „Va, jei kažkas serga, negali paeiti, tai turi jį globoti, panešti kažką.“		Pedagogė elgiasi kompetentingai siekdama išsiaiškinti, ar vaikai žino sąvoką „globa“.
A. – „Čia yra ne globa, o slaugymas, rūpinimasis sergančiu. O globa, vaikai, yra...?“	M5. – „Kai vaiką išveža į globos namus.“		
A. – „Nebūtinai. O kokius vaikus veža į globos namus?“	M4. – „Tie, kurie vieni yra.“ M3. – „Pasimetę yra.“		
A. – „Taip, kurie vieni yra, juos tėveliai paliko, nes kiekvienas vaikas turi teisę į globą. Tai va, jeigu jis neturi tėvelių arba kažkokiom kitom aplinkybėm neteko tų tėvelių, juo pasirūpina valstybė. O kur globa atsiskleidžia pasakoj? Ką ragana padaro su tais vaikais?“	V. – „Išmetė į jūrą.“		Geba įtraukti vaikus į diskusiją.
A. – „O kas jais pasirūpino, kas juos surado?“	M3. – „Žvejys.“		

1	2	3	4
A. – „Žvejas. Jis surado ir ką padarė?“	V. – „Parsinešė namo.“		
A. – „Nors ir ne jų vaikas, jis sakė, kad pinigų mums nereikia. Savo duonelės turim ir tam vaikui užteks. Geriau jam viską palikim. Kažin ar jam ateity to neprireiks? Va, priglaudė sako, kad paglobos ir užaugins.“	M3.- „Nes svetimų pinigų negalima imti nepasiklausus.“		Padedą vaikams išsiaiškinti, koks elgesys yra geras, o koks blogas.
A. – „Taip, teisingai. Nes jeigu imsi, tai kaip vadina tokius?“	V. – „Vagimis.“		Pedagogė stengiasi vaikus įtraukti į pokalbį.
A. – „Taip, vagimis vadina.“	M2. – „Auklėtoja, o mano mama tai pasiskolina.“	Vaikai dalijasi savo asmenine patirtimi.	
A. – „Tai pasiskolinti yra visai kitas dalykas.“	M6. – „Mano sesė kai nori daryt auskarus iš modelino, aš jai paskolinu dažų.“		
A. – „Taip, jeigu pasiskolinu, reiškia, kad ir atiduosi. Tu prašai to žmogaus, ar ne?“	V. – „Taip.“		Auklėtoja paaiškina vaikams kuo skiriasi vagystė nuo pasiskolinimo.
A. – „Gerai, dabar žiūrėkim, kokia sekanti.“	M2. – „Tu turi teisę gyventi kartu su savo tėvais“, „tu turi teisę grįžti į šeimą.“	Mergaitė skaito kitą teisę.	
A. – „Kurioj vietoj tiktų mums šitą pritaikyti?“	M2. – „Kur karalius buvo.“		
A. – „Dar kartą, vaikai, tu turi teisę gyventi su savo tėvais ir grįžti į šeimą. Ar grįžo šitie vaikai į šeimą?“	V. – „Taip.“	Vaikams nesupratus klausimo, auklėtoja jį patikslina.	Pedagogei svarbu, kad vaikai teisingai supratų užduotą klausimą.
A. – „Grįžo. Nors buvo daug kliūčių. Kas nenorėjo, kad jie grįžtų?“	M2. – „Ragana.“		

1	2	3	4
<p>A. – „Ragana, taip, teisingai. Ji įvairių kliūčių sudarė, bet jie stengėsi labai ir už jų pastangas buvo atsilyginta. O kaip atpažino karalius su karaliene? Juk neatėjo pas tuos vaikus ir nesakė, kad čia mūsų vaikai?”</p>	<p>M1. – „Pasakė paukščiukas.“</p>	<p>Vaikai aktyviai dalyvauja pokalbyje.</p>	<p>Pedagogė su vaikais aptaria pasakos situaciją. Vyksta aktyvus pokalbis.</p>
<p>A. – „Teisybės paukštis pasakė visą teisybę. Ir susigražinę savo vaikus, ką jie padarė su ta ragana?“</p>	<p>M1. – „Išmetė į jūrą.“ M5. – „Taip, kaip su vaikais kad pasielgė.“ M3. – „Surištą.“</p>		
<p>A. – „Taip, kad ji pajustų, kaip jautėsi šitie vaikeliai.“</p>	<p>M2. – „Ir dar netgi ji kūdikius įmetė.“</p>		<p>Vaikai jautriai reaguoja į silpnesniųjų, šiuo atveju kūdikių, skriaudimą.</p>
<p>A. – „Taip, kūdikius mažučius.“</p>	<p>M5. – „Buvo ką tik gimę.“</p>	<p>Auklėtoja palaiko diskusiją.</p>	
<p>A. – „Taip. Kur negalėjo pasipriešinti, jie buvo bejėgiai, ar ne?“</p>	<p>V. – „Taip.“</p>		
<p>A. – „Va, labai nuskriaudė vaikus ragana. Kokia ragana?“</p>	<p>V. – „Bloga.“ M4. – „Ji norėjo, kad vaikus išmest į jūrą.“ M2. – „Kad vaikai pražūtų.“</p>		<p>Vaikai skiria teigiamus veikėjų poelgius ir neigiamus.</p>
<p>A. – „Bet vaikai juk būtų pražuvę. O kam ji norėjo taip bloga padaryti? Kodėl ji taip darė?“</p>	<p>M3. – „Dėl to, nes, kad ją vestų karalius, o ne tą karaliene.“</p>	<p>Vyksta diskusija.</p>	<p>Pedagogė padeda vaikams surasti priežastinius ryšius.</p>
<p>A. – „Teisingai, šaunuolė, labai atidžiai klausei pasakėlės. Ir susigražinę tėvai karaliaus rūmuose atrastiems vaikams ką sutaisė? Didžiules vaišes.“</p>	<p>_____</p> <p>V. – „Didžiules vaišes.“</p>	<p>Auklėtoja pagiria mergaitę, kuri atidžiai klausėsi ir aktyviai dalyvauja veikloje.</p>	<p>Gero elgesio išskyrimas sužadina kitų vaikų motyvaciją stengtis. Pedagogė netinkamai vartoja žodžius. Vietoj „sutaisė (vaišes)“, reikėtų sakyti „suroošė vaišes.“</p>

1	2	3	4
A. – „Sukvietė daug svečių, nes jie džiaugėsi susigražinę vaikus, o vaikai džiaugėsi...?”	M5.- „Susigražinę tėvelius.“	Analizuoja, kodėl buvo iškeltos vaišės.	
A. – „Suradę tėvelius. Tai va, atrodo visas teises išsiaiškinom, pritaikėm šitai pasakėlei, o dabar, Gabriele, paduok popieriaus lapelius. Manau, jūs klausydami pasakėlės, prisimenat, kaip buvo aprašyti tie vaikai ir kaip jie atrodė. Auksažvaigždė kaip ir Auksaplaukis.	M4. – „Auksaplaukis.“	Vaikai įdėmiai klausosi auklėtojos.	
A. – „Tai gal pabandysim dabar nupiešti juos .“	M4. – „Bet aš juk jų nemačiau.“		Mergaitei iškyla problema, kaip ji gali piešti personažus jei jų nematė.
A. Nematėt, bet kai skaitėm galėjot įsivaizduoti. Na, bet jeigu nematėt, neįsivaizdavot, tai gal tada nupiešit, kas labiausiai patiko iš šitos pasakos. Gerai?“	V. – „Aha.“		Pedagogė suteikia teisę rinktis: kam pavyko įsivaizduoti, piešti pagrindinius veikėjus, o kam ne – nupiešti tai, kas labiausiai patiko pasakoje.
A. – „Tai va, prašau, pasiimkit lapelius. Prašau..“	V. – „Ačiū.“	Auklėtoja išdalija lapelius. Paduoda kiekvienam vaiku popieriaus lapą sakydama „prašau“, o vaikai padėkoja jį atsiimdami.	Pedagogė gerbia kiekvieną vaiką.
A. – „Ir sėkmės darant darbelį.“	_____	Vaikai piešia. Viena mergaitė bando nukopijuot lape ant lentos užrašytą pasakos pavadinimą.	Kiekvieno vaiko darbas yra įdomus ir unikalus. Gerbiamos vaiko idėjos. Surengiama piešinių paroda.

